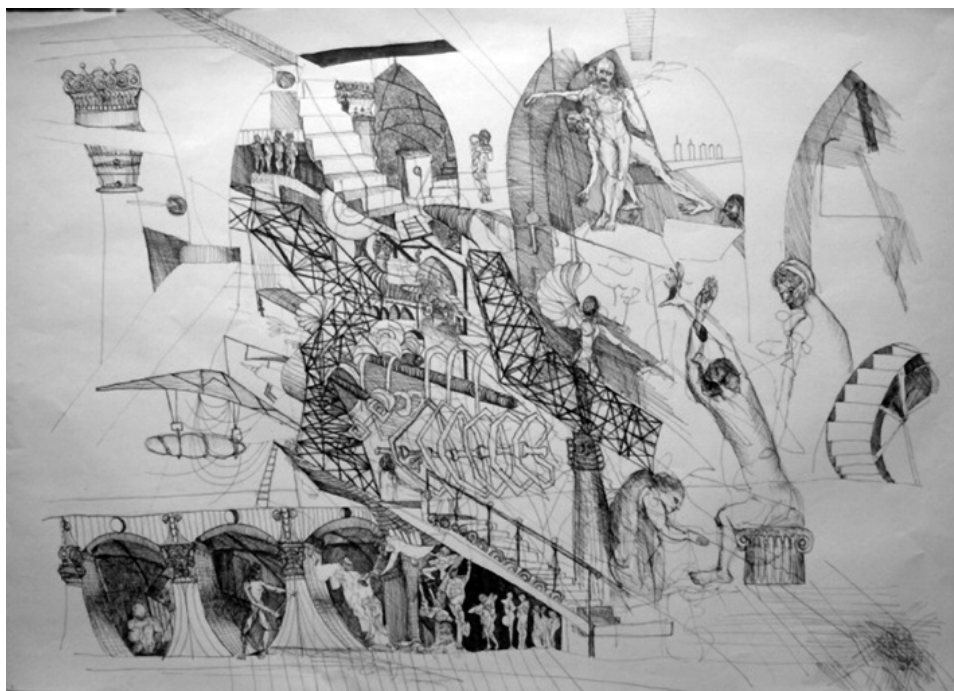

„fedélzeti – napló”

Január 25-én a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepélyes Bárka-esten láttuk vendégül olvasóinkat. A rendezvényen Elek Tibor beszámolt a lap tavalyi munkájáról, a szerkesztőségen belüli változásokról, Szabó Tibor bemutatta a Bárka internetes magazinját, Grecsó Krisztián könnyed, humoros tájékoztatót tartott megváltozott munkarendjéről, sokfelé ágazó irodalmi szerepvállalásairól, és egyúttal megnyugtatta a közel százfős közönséget, hogy kötelezettségei ugyan Budapestre szólították, de a szerkesztőség munkájában továbbra is részt vesz. A programot a Bárka számára kedves szerzők felolvasásai gazdagították. Banner Zoltán a hosszú, fordulatokkal teli előadói pályáját megörökítő (megjelenés előtt álló) naplójából adott ízelítőt, Hartay Csaba újabb verseiből olvasott, Kiss Ottó pedig rímes-ritmusos gyerekversekkel szórakoztatta a publikumot. Az est csúcspontjaként Elek Tibor színpadra szólította idei Bárka-díjas alkotóinkat, Balogh Tamás író, irodalomtörténész, valamint Magyar Barna költőt. A főszerkesztői méltatás után dr. Ambrus Zoltán (a folyóirat felelős kiadója) adta át a kitüntetetteknek magát a díjat, Kiss György kisplasztikáját. Hűen a bárkás estek hagyományaihoz, most is jó borok, finom pogácsák, rétesek tették kellemessé a hivatalos programot követő kötetlen beszélgetést.

Február 19-én Tóth Krisztina József Attila-díjas és 2007-ben Márai-díjas költő tartott irodalmi estet a Békés Megyei Könyvtárban. *Vonalkód* című kötetéről, az utóbbi években kibontakozó prózaírói munkásságáról Kiss László író, szerkesztő kérdezte Tóth Krisztinát. A személyes hangvételű, sajátos hangulatú beszélgetést anekdoták, családi történetek színesítették, a szerző élményszerű felolvasásai tették gazdaggá, így az estet megtisztelő közönség nem csupán egy könyvbemutatót, de teljes írói-költői portrét kapott, vendégünk alkotói műhelyébe nyert bepillantást.

Március 7-én Miklya Luzsányi Mónika látogatott el hozzánk. A békéscsabai születésű (korábban hosszú ideig a városban élő és alkotó) író nő munkásságát Szabó Tibor író, kritikus méltatta, majd a legújabb, a Jelenkor Kiadó gondozásában megjelent *Te csak tánczolj szépen* című regényéről beszélgetett a szerzővel. Vendégünk beszámolt évtizedes holokauszt-kutatásának eredményeiről/tanulságairól, mesélt ifjúsági regényírói munkásságáról. Miklya Luzsányi Mónika a kortárs magyar hitvalló irodalomnak is az egyik emblemikus szerzője (kötetei tízezres példányszámban fogynak), az est legizgalmasabb momentumaként a keresztyén irodalmi életben szerzett ellentmondásos tapasztalatait osztotta meg velünk, jó kedéllyel elevenítve fel kalandjait a kiadókkal, olvasótáborával.

Szerkesztőség

Főszerkesztő: *Elek Tibor*

Szerkesztők: *GreCsó Krisztián, Kiss László, Szabó Tibor (online)*

Munkatársak: *Erdész Ádám, Gyarmati Gabriella, Kiss Ottó*

A LAP MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

*Békés Megye Önkormányzata
Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata
Nemzeti Kulturális Alap*

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Bárka

XV. évfolyam 2007/2. szám

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Tartalom

- 3 Zalán Tibor: Élet-halál kilences (*vers*)
6 Illia Mihály: Akik elmentek, (*jegyzet*)
7 Orosz István: Álom (*vers*)
8 Mórítz Mátyás: Nagy Gáspár tenyerébe; Az átkozott költő (*versek*)
10 Andó István: Rokonomhoz; Ajándék...? (*versek*)
12 Háy János: A gyerek (*regényrészlet*)
22 Költői varázs – Angyalistván Ferenc versei elé (*Elek Tibor*)
23 Angyalistván Ferenc: nehéz most; üres; szépív; áporodott (*versek*)
28 Bogdán László: Richardo Reis Tahitin (*versek*)
36 Tornai József: Bartók–Vejnemöjnen az eredet-isten; Ady-nép;
Egyetlen hang kiabál ránk...; A teljes hiány szeméremajka;
Bazsalikomszagú pentatonok (*versek*)
35 Berniczky Éva: Meztelenek és élők (*regényrészlet*)
42 Kiss Ottó: A kék fonál; Nincs mese; Szép állat (*versek*)
47 Varró Dániel: Mese #2 (*vers*)
50 Poós Zoltán: A szétvert fej; Kisállat simogató (*versek*)
52 G. István László: Csongor; Nyári haikuk (*versek*)
53 Bárczi Zsófia: Lorenzo Ribera: Trisztán és Izolda (*próza*)
57 Turczi István: Egy jobbízű hazából; Mono logos (*versek*)
59 Fecske Csaba: Telünk; Megmarad-e valami; Így volt, nem így volt;
Szegény kis Balázs; Nélküle is (*versek*)
63 Kürti László: Az volna a jó; miféle karma? (*versek*)
65 Merényi Krisztián: Kilenc temető; Mátrix (*versek*)
66 Nagy Gergely: ANGST – A városi harcos kézikönyve (*regényrészlet*)
73 Nagy Katalin Erzsébet: Tétova nóta; Dúlt édenek (*versek*)
74 Cseh Zoltán: Heliogabalus (*versek*)
77 Podmaniczky Szilárd: Élő képek; Embertelen város; Reggeli sétán (*versek*)

Műhely

- 79 Elek Tibor: A keresés megszállottja
Beszélgetés Podmaniczky Szilárdal
- 87 Hermányi Gabriella: Ottlik-kvartett
- 101 Urbanik Tímea: A mögöttség térképzetei
Mészöly Miklós prózatájaiban
- ***
- 110 Novotny Tihamér: Repülésre készen
Ken Ayaps, azaz Penyaska László mint (néha álneves) ember és képzőművész
- 114 Kiss-Szemán Zsófia: Képek és fogalmak
Pézman Andrea kiállítása a békéscsabai Szlovák Kultúra Házában

Figyelő

- 117 Kolozsi Orsolya: A „kitanult látás” mellőzése
Podmaniczky Szilárd: Idegpályáim emlékezete
- 119 Lovász Andrea: Gyerek Vers Tan
Kiss Ottó: Emese almája
- 122 Bedecs László: Mennyivel könnyebb volna
Fecske Csaba: Első életem
- 126 Fazekas Sándor: Máglya, mandulafából
Csehy Zoltán: Hecatelegium
- 130 Orcsik Roland: „Mi ma”
Szerbhorváth György: Vajdasági lakoma. Az Új Symposion történetéről

E számunkat Penyaska László alkotásaival illusztráltuk. A borító 2. oldalán a *Gondolatok a repülésről I.* című műve látható (1994; tus, toll, papír; 500×700 mm)

**Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu**

Zalán Tibor

Élet-halál kilences

1.

Nevető rendőr
– alighanem meghaltam
Hordágyon visznek

Egy roncsból vágtak
ki egy ménkű nagy jármű
alól az előbb

Megkérdezik mit
érzek Most tankolt benzin
elfolyó szagát

2.

A mellem s hátam
közt nem fér el levegő
Tátogok mint hal

partra kivetve
Üvegszilánkok hada
szememben: a Nap

úgy törik rajtuk
mintha gyémánt volnának
– szétrobbant élet

3.

Egyfolytában vér
csordul ki a szám közül
Törlöm vagy nyelem

mikor melyikhez
van erőm Érzem hogy lent
a gyomromban dög-

kút gyűl köréje
elhullt állatok szárnyas
csapata – és vár

4.

Arcom helyén folt
Isten húst klopolt tegnap
vacsorára s én

voltam kinézve
étkül De aztán gondolt
egyet – kedvetlent –

félbe hagyta a
munkát ahogy egykoron
engem is félbe

5.

A sebek csak az
élet jelei most Így
lehet örülni

nekik A roncsok
között hogy nem te hanem
az aki voltál

S most itt az ágyon
az fekszik szétroncsoltan
ki már nem leszél

6.

Isten tenyerén
ült bólogat az orvos
Nézem tenyerem

minthogyha vérbe
merítettem volna – Nos
Doktor azt hiszem

téved Az isten
ült alighanem az én
tenyerembe most

7.

A közellét csak
néhány pillanaton és
gesztuson múlik

Ahogy megrántod
a kormányt s belerohansz
egy kamionba

Ha nem sikerül
a távolléttel küszködsz
életeden át

8.

Éjszaka a szél
úgy verte az ablakot
mintha bombáztak

volna odakint
Vagy telt vagonok mentek
volna Keletre

Vagy holló szárnya
verdesne az üvegen
Never more – s az űr

9.

Átaludtam a
Marsra szállást Talán a
Jupiterit is

A világbékét
meg az atomháborút
is átaludtam

talán És mire
ébredtem föl? Egy megint
lassú halálra

Ilia Mihály

Akik elmentek,

a barátaim voltak. Nehéz úgy gondolni Lázár Ervinre, Nagy Gáspárra, hogy már nincsenek, művük csak olvasóban újul meg, a szerző kezevonása majd hiányzik mellőlük, és nem lesz új elbeszélés, új vers a folyóiratokban tőlük. Amikor ezt írom, látom a gépen, hogy január 20-án Beke György elhunyt Budapesten. Beke György sem fedezi föl már számunkra Erdély új s új tájait, s nem kell már álnévvel rejtőznie, hogy a hatalom ne fedezze föl és ne büntesse.

Az első író, akinek haláláról értesültem, Móricz Zsigmond volt. Tápén az elemi népiskolában 1942 szeptemberének első napján a tanító úr azt mondta, hogy meghalt Móricz Zsigmond, aki rólatok is írt. Ami igaz is volt, csak később olvastam Móricz Zsigmond Rózsa Sándorról szóló regényét, amelyben az egyik fejezetnek ez a címe: Tápén. Móricz személyesen gyűjtött a regényéhez anyagot a szülőfalumban, Bálint Sándor, az én későbbi néprajzos professzorom kalauzolta az író. Így hát a Nyugat első nemzedékének kihajózásáról már nyolcéves koromban tudomást vettem.

Azután a Nyugat második és harmadik nemzedékének eltávozásáról is, köztük már többen voltak, akiknek kézfogására büszke lehettem, sőt akiknek írásait közölhettem, amikor szerkesztőként is vitézkedtem. Fájt távozásuk, mert biztonságot adott létük, bölcsességük, sokszor baráti segítségük is, tanácsuk is adomány volt az irodalmi kalandozásokban. És érezhettem bennük a magyar irodalom folytonosságát / az illyési kézfogások száz évre visszafelé is ható erejét.

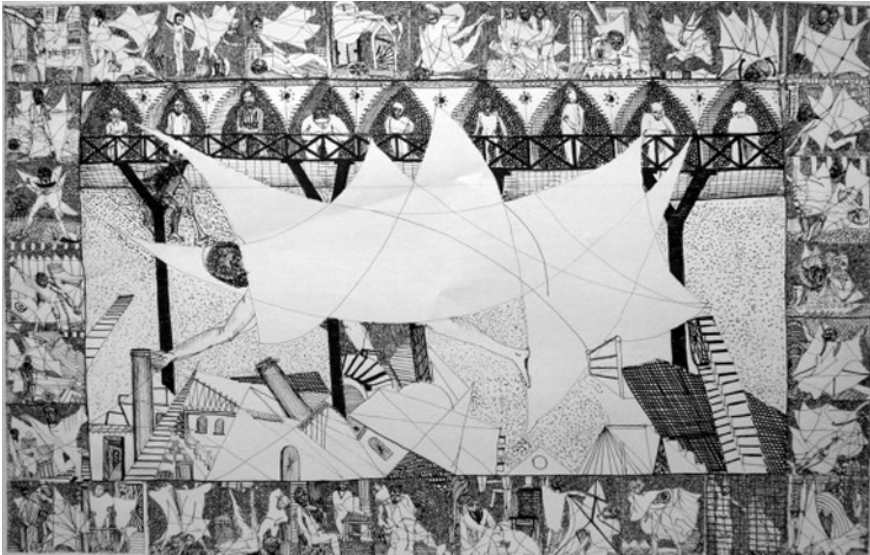
A személyes fájdalom aztán a kortársak, a tanítványok, az egykor kéziratokat hozó fiatal szerzők eltávozásával nőtt meg bennem. Kivonulásukat már nem az élet természetes rendjének tudomásulvétele kíséri, hanem a bús csapathoz társulnia akaró szándék: megyünk veletek. A veszteség nagyon személyes lett, nagyon közeli, már nem irodalmi csupán a gondolat, ami hozzájuk csapódik, hanem fájdalmasan magunkra hulló, mint amikor a tápéi temetőben a nekünk oly kedveseket temetjük, és fölhangzik a Ments meg engem, Uram, a Körülfog a fájdalom gyászének, és fölzokognak az asszonyok ezekre a szavakra. Ha nem is sírunk most hangosan, befelé nyeljük a fájdalom szavait, némasággal gyászolunk.

Orosz István

Álom

Jegyezvén N G emlékére.

Megy világgá, mint az álom,
Azon az egy szalmaszálon,
Lassan lépdél, még nem látom
(kétdimenziós az álmom),
de már hallom, ahogy rám szól:
uraságod miért gyászol?
Követi költőnk valaki,
szárnya zörgését hallani,
barlangfalnyi mozivásznzon,
asa-nisi-masa bálon
árnyékként lép a nyomába,
általlép a kontúrjába,
ága-bokrán az ereknek
fény-hálózatok erednek,
világoló lélegzettel
indul a szó a torkán fel,
s kérdi újfent, – mért is gyászol:
szalmaszállban ott a jászol.

Gondolatok a repülésről V. (1994; tus, toll, papír; 500×645 mm)

Móritz Mátyás

Nagy Gáspár tenyerébe

*Nem voltál ugyan naiv, de hittél
csaknem mindenben, és mindenkinek.*

Maradhattál volna még szemtanú,
de feddhetetlenként el kell temetni:
nézni, hogy lesz belőled porhamu.
Vacogva, csaknem belegebedni.
Az óra, mint a bot ütése: ver,
és mozdulatlanul vibrál a lég.
Életünk óriás késekkel perel,
és lassan lecsap ránk a böjti szél.
Kik elmennek, talán visszatérnek
– gondoljuk magunkban, sírod fölött.
Valahol kékebbre fested a kéket,
vagy csendben ülsz, egy indián kövön.
Végigtekintve ezen a világon,
először, vagy talán utoljára,
Talán azt mormolva: „visszavágyom”.
És a főnszél, belekap a lángba.

Mikor a gyávaságot számon kérték
mikor az iskolák sunyítottak és hallgattak,
mikor a hitet naponta cserélték,
mikor némán féltették a hatalmat:
Te magadtól féltél, soha senki mástól.
A súlyos szó utáni érzéstől,
a magadba való szörnyű némaságtól,
gyöngeségtől és szófecsérléstől.
Lesz egyszer egy nyárvég, lesz az ég fess kék,
és közénk, egyszer úgy térsz majd vissza,
hogy repülőznek újra a fecskék,
és az ég legtisztábban lesz tiszta.
Most verset öntünk, – mintha harangot,
és próbálunk lánggá merevedni,
mert mi más jelenthetne még rangot:
mint a tűzben is gyújtósnak lenni.

Az átkozott költő

Megénekli a voltat, és a lesz is,
hindu hercegeként, sátoros cigányként,
álmodik újat, nagyot, rettenettest is,
bordó mellényben, lázongó titánként.
Kutatva: miért nő ki újra a fű,
milyen a tűzben enyésző alkonyat,
megmagyarázva hogy egy szín hány színű,
megtudva: milyen egy feldúlt, lázas agy.
Hisz a költő is olyan mint bárki más:
vagy minden akar lenni, vagy semmi sem:
szírt felett sólyom, – víz mellett parti sás,
vagy bélyeg-arc helyett, inkább jeltelen.

Megénekli: milyen a szégyen, – a mocsok,
felnyitva a szemed, hogy a rosszat lásd,
van hogy az ő szíve is könnyel mosott,
vagy magát kínozza, és fojtogat mást.
Szemére hányják: tehetségnek roppant...
és fel: úgy ássa magában a mélyet,
hogy amíg olvasod, rájössz: rokon vagy,
– ami felül van: hazug, durva kéreg.
Legtöbbször ködbe, vagy fagyba öltözött,
az Ördög, de az Isten sem érti meg,
ezer titka hámozott és elfödött,
– van hogy magát gyűlöli, mert nem szeret.

Megénekli a voltat, és a lesz is,
hindu hercegeként, sátoros cigányként,
álmodik újat, nagyot, rettenettest is,
bordó mellényben, lázongó titánként.
Suhancként: József Attila köpenyében.
Lágy arca torzul, szögletes merevre.
Lyukas vashatosként a kőedényben,
akit nem vár senki, csupán a sínekre,
csak tétován tolató tehervonat.
Szívére visszafolynak mind a könnyek,
és a csöndre intő csillagok alatt,
kacagna, – pedig sírni volna könnyebb.

Andó István

Rokonomhoz

Újházi László emlékestjén

Tűnődésem falain a szó
vizek halmain felfakadó
múltam lángjában rózsza ing
ám itt ma int a rozmaring.

Törékeny szál, grániton koppan
kóválygó sugár, már Holdja se lobban
– képenként botlik a fény, s kihullik
matat az ész, álmodik és múlik.

Vissza és összerángatnak az évek
sötétlő kabátban, amíg körbe érnek
vígasztalnak – ahogy titeket is – a versek
kicsit mindig másképp, hogy szeressem
és hogy szeressenek.

Szememmel emelem őket a Nap felé
kínálom ismét – mit is csinálhatnék(?)
létszögekkel vert vén szavakkal
szívünkben vagy – dobbanó –
belénk szőtt alakkal!

2006. április 14.

Ajándék...?

Lassan, tűnődve
varrok képet a képre
hogy mélyen visszatekintve
a gyöngyöt fűző folytonosság
személyes megteremtése
megtartasson itt és belül
majd kivezette azt a színre
látható legyen az alkotó
a gondolat léte és tette.

Mert az ívet húzó történelemből
a kifordult idő ismét rámkérdez
és kiált – késztet a cselekvésre!

Hű szemeim vissza s előre gurultak
majd szelíden élém térdeltek
múltam felszólít..., bólintok
ajándékozom magam hát
néktek, holdfényhez kötötten
belsőmből kivilágít a Táj
megírom tiszta léttagolásom
– felfogható tételekben az egészet!

Lám, az omlatag idő megáll.
Végre Napba költözöm – mindörökre!

Experimentum I. (1982; olaj, farostlemez; 47x47 cm)

Háy János

A gyerek (részlet a regényből)

Megüresedett egy állás a klinikán, ennyi maradt a pszichológusból, ez az álláshirdetés. Persze nem sokáig, hisz tele volt a város állástalan lélekbúvárokkal, akik alig várták, hogy egy állami intézményben szerezenek tapasztalatokat, hogy végre megismerkedjenek olyan lelki sérültekkel, akik náluk, mármint a pszichológusnál is rosszabb állapotban vannak, s ilyenformán gyógyírt jelentenek a pszichológus számára. Valaki odakerült hamarosan. Aki nem figyelte közlő az eseményeket, szinte észre se vette, hogy pár napig nincsen rendelés. Az asszisztensnő is maradt, beleszeretett ebbe az új munkaerőbe, aki különben nő volt, de az asszisztensnek már tele volt a töke a férfiakkal, akik, legfeljebb kihasználják, ha egyáltalán figyelnek rá. Brutálisan behatolnak, maguk alá gyűrik, arra sem figyelnek, hogy hol vannak, hogy meg van-e igazítva az ágytakaró, le van-e engedve a redőny, holott pont nem erre, hanem finomságra, simogatásra vár, kedves szavakra, hogy szeretlek vagy ugyannerre más nyelven, ha külföldiek. Az új helyzet végre lehetőséget biztosított arra is, hogy felfedezze, másirányú az érdeklődése és milyen szerencse, hogy a pszichológusnő sem gondolta másképp.

Tulajdonképpen ehhez az új munkaerőhöz is elmehetett volna a gyerek, ha még ott lett volna, de már nem. Addigra már elhagyta a számára négy évig otthont adó vidéki várost, és hazaköltözött, épp abba a házba, amit a nagyapja adott az ő apjának, s aztán most, hogy már az ő apja is meghalt, megmaradt neki, meg az anyjának. Igaz, tett egy próbát, hogy beköltözik Budapestre.

Anyu, mondta otthon, akkor én most oda megyek tanítani, mert ott vannak a könyvtárak. Azt nem akarta mondani, hogy úgy érzi, ott nagyobb az esélye, hogy összeismerkedik egy nővel, akibe szerelmes lesz, s az életének ez a fele megoldódik, nem, csak a könyvtárra hivatkozott, a magyar anarchistákra, akiket másképpen nem lehet elérni, csak ott lehet kutatni, régi folyóiratokból, az Erőszak nélküliség, Az állam nélkül vagy a Társadalmi Forradalom, esetleg a Testvériség, ha az a szombathelyi lap megvan, megsárgult lapjairól kijegyzetelni, mit gondoltak a világról, mert könyv, ugyan már egy ilyen országban, még Bakunyinról se, meg Kropotkinról se, pedig azok mégiscsak világsztárok voltak. És akkor kicsit magára is gondolt, hogy olyan országban él, ahol az ő lehetőségei mondhatni zár alatt vannak, szinte semmi. Az asszony nem akarta csak így elengedni, hogy szabadon, lelkiismeretfurdalás nélkül elhagyja őt a gyerek. Elkezdte magyarázni, hogy mért ésszerű ittmaradni, hogy itt van ez a nagy ház, ami ugye ingyen, Pesten meg a gyerekeknek ki kell fizetni az albérletet, az a fizetése fele és akkor hol van a megélhetés, holott még családja sincs. Ha meg még családja is lesz, hát ne adja az isten.

Az asszony úgy gondolta, hogy a gyerekek jobb lenne a városban, nem tudott lemondani róla. Neki az látszott jónak, ha a gyerek ottmarad, ott házasodik meg, s ő vigyázhat az unokákra és megmondhatja a menyének, hogy én most anyád helyett anyád leszek, úgyhogy elmagyarázom neked, hogy kell az én unokámat pelenkázni, mert én még azt is jobban tudom. Igaz, ezek a papírpelenkák nagyon különböznek a régitől, hisz akkor csak rongy volt, meg gumibugyi, nem győzött az ember mosni, meg vasalni, mert vasalatlan nem lehetett, hisz a kemény anyag kidörzsölte volna a hajlatokban a puha bőrt, s a kicsi gyerek csak vonyított volna naphosszat a fájdalomtól, hogy az anya szíve meghasadt volna, mert annyira fájt volna a gyerek fájdalma, ezt is elmondja a fiatal feleségnek, hogy mennyire könnyebb így egy asszonynak, papírpelenkával, és még az a sok háztartási gép, ahhoz képest, hogy volt idő, amikor a pataokban mostak, annyira

fejletlen volt minden. A lány nem bírta hallgatni, kivolt idegileg is meg fizikailag, mert az a hülyegyerek, az asszony unokája, egész éjjel bömbölt és épp oda jutott, hogy gyűlölni kezdte ezt a gyereket, a fáradtság miatt, meg a férjét, az asszony fiát, aki bűnös volt ebben a dologban, legalábbis a teste és akkor megutált minden érzékiséget. Amikor a férfival az ágyban kénytelen volt együtt lenni, mert elvárta, hogy hetente legalább kétszer ez megtörténjen, gyűlöletet érzett, s ettől a gyűlölettől száraz maradt azon az érzékeny helyen és eszeveszett fájdalmat jelentett neki a behatolás, fáj, mint a kicsi gyerekeknek a véresre dörzsölt hajlatok, s ez a fájdalom még hozzáadódott az alapgyűlölethez.

Az asszony erre a gyűlöletre pakolta rá a szavakat, hogy mennyivel jobb neki az élete, mint a régebbi nőké volt. Ebben persze az is benne volt, hogy fogja be a pofáját és egy szót se mondjon a bajairól, s az is, hogy majd én megmondom, miről mit kell gondolni, mert én vagyok az öregebb, és különben is szétszedem ösztönből legalább az életedet. Nem leszel te helyettem a nő a családban.

Erre gondolt az asszony, amikor a gyereket arra akarta rábeszélni, ami a gyerekeknek ugyan feltehetően rossz, de neki jó, mert ha nem is lesz felesége, mert ugyan kit tudna itt a gyerek találni magának, mindenki ismeri, tudják róla, hogy iszik, és van ez a szerencsétlen külleme, hogy mindennek mondható, csak vonzónak nem, s azt is tudják, hogy az iskoláztatása során is elbukott, hisz tudósna kellett volna lennie, de nem lett csak történelem–magyar szakos általános iskolai tanár. És a vidéki emberek nem hülyék, ugyan ők egy szar főiskolát sem tudtak volna elvégezni, hozzájuk képes a gyerek rendkívül képzett volt, de magához, mármint ahhoz az elváráshoz képest, ami az ő lényében, többek között az apa által be volt harangozva, ahhoz képest egy nagy nulla volt.

Azért ittak vele a kocsmában, mért ne ittak volna. Azzal ittak, aki ott volt, a gyerek pedig ott. Doktor úrnak, meg professzornak szólították, mikor már eléggé ittasak voltak. Doktor úr, mikor éltek a kínai császárok, kérdezték, és a gyerek egy fröccsért fogadásból felmondta a dinasztikiakat; hogy volt például a han-dinasztia kora, meg a tang és a szung és a csin birodalom. A kocsmában nevettek, hogy hamm, ez egy ilyen étkezésre épülő ország, azért is olyan híres a kínai konyha, hamm, röhögtek és elmondták, hogy tudja-e a gyerek, hogy hogy hívják a kínai koldust vagy valami hasonlót, hogy Nincs-Kin-Csem, de a gyerek nem röhögött velük, koncentrált, mert már megkopott benne ez az ismeret, ez a még gimnáziumban felszedett, s a főiskolás évek alatt is élénken maradt tudás erről a különleges országról, ahol volt annyi ideje az embereknek, hogy feltalálják a papírt, a lőport meg az iránytűt és megépítsék a barbárok ellen a nagyfalat, koncentrált, hogy és akkor voltak olyan császárok, hogy Si Csing tang, Csao Kuang-jin, Cseng-cu, évszámokat nem tudott melléjük tenni, s arra sem emlékezett, hogy kronológiailag rendben vannak-e, azt azonban még mindig biztosan tudta, hogy az utolsó ming-császár Csu Ju-csien végül is felakasztotta magát, mikor a nép fellázadt ellene, ezzel a halállal lehetővé téve azt, hogy megszabaduljon a kínai nép a császárságtól, s szabadon éljen, de végül mégis a császárságnál is rosszabb mandzsu uralmat választották, mert nem fejlődött még ki a kínai anarchizmus, ami elméletileg megalapozhatta volna egy a személyiség szabadságára és a minimális, vagy inkább nemlétező államra épülő társadalom megszületését 1644-ben.

Furcsa, hogy egy történetet nem lehet tulajdonképpen rendesen elmondani, mert az ember nem tudja azt, amit a másik tud. Most például azt, amit a gyerek tudott, a kínai császárokat. Úgyhogy még véletlenül sem lehet visszaadni azt, ami ott történt. Hiába mondta el minden este a sorozatot, ami a valahai tudása és a történelemkönyvek tényanyaga szerint már elég sekélyes volt, bár senki nem tudta, az eredeti tudás milyen minőségű volt, mert soha nem jutott senki-nek eszébe, hogy ellenőrizze, hogy pontos-e az, amit a gyerek mond, soha senki nem nyitott ki egy Kína-történetet, vagy egy világtörténelmi kronológiát, hogy megnézzé, legalább az 1644-es

dátum megfelel-e a történelmi tényeknek, elfogadták, hogy így van, s most már nem is volna érdemes ezután kutatni, hisz a megfogatkozott tudás, immáron tényleg csak kivonata volt a valahainak. De a kocsmában még ezt a megtizedelt, lesilányult ismeretet sem volt képes senki megjegyezni, s másnap akárcsak részeiben is reprodukálni. A kocsmában lebzselő férfiak véres, duzzadt szemekkel lógtak a gyereken, de az agyuk olyan állapotban volt, hogy ott megragadni új információ nem tudott, legfeljebb időlegesen, percekig.

Amikor például a Herda Pityut bevitték a kórházba, és az orvosok mondták, hogy hepatitisz, akkor a Pityu az asszonynak, aki bejött látogatni, nem tudta pontosan elmondani, hogy mi, csak hogy valami hepavalami, azt mondta. Az asszony ebből persze nem tudta megfejteti, miről is van szó, s csak annyit válaszolt, hogy nem kellett volna annyit vedelni, hogy hazajöhetett volna, amikor olyan finom babfőzeléket főzött, de ő nem és biztos minden emiatt van. Dehogy emiatt, mondta a Pityu, holott tényleg emiatt volt, bár nehéz ezt teljes biztonsággal eldönteni. Talán ha ez az ember olyan lett volna, hogy hazajár, akkor is meglett volna minden úgy, mint amikor nem járt haza, mert otthon is megitta a magáét, vagy nem is az ital volt az oka, hanem más, de lehet, hogy akkor egy másik betegség, például az infarktus végez vele, amit a rengeteg otthonléttől, attól az elviselhetetlen légkörtől kapott, ami a családban uralkodott. Felesleges is lett volna a Pityunak ezt a külföldi elnevezést megjegyezni, mert az orvos az asszonynak, mikor a látogatás végén bement hozzá, korrigálta a hibás szót, s azt mondta, hogy igen, azt mondtam hepatitisz, de tulajdonképpen májrákról van szó, ami azt jelenti, hogy a férfi meg fog halni. Az asszony akkor sajnálatot érzett ez iránt az ember iránt, s ez a sajnálat eltakarta egy időre az örömet, hogy végre megszabadul tőle. A Herda Pityu meg is halt, és nemsoká mindent vitt magával a sírba, hát a kínai császárok listáját meg a máját biztos nem.

A gyerek anyja erre az otthoni sorsra akarta a gyereket rábeszélni, mert meghalt neki az apja és az anyja, s persze nem sokkal később a férje is, senki mása nem volt a gyereken kívül. Úgyhogy még egy tragikus sorsú, mert ezt a lehetséges sorsot nevezhetjük annak, gyerek is többet ér, mint egy semmilyen, egy Pesten élő, akit legfeljebb havonta egyszer, ha lát az unokáival együtt, csak jönnek és mennek, nem nézheti, hogyan nőnek föl. Egyszer csak azt veszi észre, hogy legutóbb még óvodások voltak, most meg már házasodnak. Az esküvőre persze csak az illem miatt hívják meg, nem azért, mert szeretik.

A gyerek végül ebbe belement, mert nem akart ő sem külön lenni, elég volt már neki a főiskolán ez a cigányélet, hogy nincs az embernek otthona, innét is be tud járni a könyvtárba, ha nagyon akar. Persze nem akart. Meg hát osztott és szorozott, mikor megismerkedett a budapesti élet költségeivel. Hát igen, az ingyen ház nem ugyanaz, mint egy tíznégyszetméteres albérlet súlyos tízezrekért. S volt épp egy állás is az iskolában, mert az a tanárnő, aki hozzá annyira közel volt, idegösszeomlást kapott, nagyon kikészítették a gyerekek. Főleg az utóbbi osztálya, észre sem vette és kész volt. Reggel még rendben ment minden, de este már érzett némi problémát, hogy a szíve és azt hitte, ez egy infarktus, de nem, csak olyan volt mintha az lenne, és reggelre már orvost kellett hívni, aztán mentőt, s mikor kijött, alig ötven éves volt, még szép nő is lehetett volna, de nem volt az, a szemei táskásak, az arcbőre gyűrött, hasa volt és szörnyű, a testi állapota szempontjából előnytelen ruhákban járt, nagyon sokszor mackónadrágban, amit még a házassága elején vásárolt és azóta kitérdesedett teljesen. Csúnya volt így.

Mikor kijött a kórházból már egyáltalán nem volt nőnek nevezhető, még tanárnőnek sem, mert többé nem tudott visszamenni az iskolába. Otthon maradt, s mikor a férjének is megszűnt az állása, mert a szövetkezet tönkrement, és nemhogy ágazatvezetőkre, de még ágazatokra sem volt szükség, egy kis iroda maradt, ami a vagyonfelméréssel foglalkozott, és semmi más, akkor ez a férfi is otthon kezdett élni. Először próbálkozott azzal, hogy a szövetkezetből megszerzi a traktorokat, hogy azzal megint elkezd dolgozni, de hamar belebukott. Mikor a traktoroknak valami

alkatrészt kellett volna megvenni, akkor rájött, hogy ő nem tud annyi pénzt keresni, hogy azt is meg tudja vásárolni. Így aztán abbahagyta, s a kényszernyugdíj bevételeiből ő is a kocsmát kezdte finanszírozni, ahol különben össze is barátkozott a gyerekekkel.

Ott maradt a gyerek a faluban az anyjánál. Abban a házban, ahová az apja oda lett hívva annak idején, hogy a gyerek nagyfaterja legyen neki az ő új apja, amit aztán ennek az új apának tulajdonképpen egész életében nem tudott megbocsátani, hogy egy olyan házban kellett élnie, s végül meghalnia, amit nem róla, hanem a felesége apjáról neveztek el, és neveztek meg. Amikor valaki azt mondta, hogy menj el ehhez az emberhez, mármint a gyerek apjához, akkor nem ennek az embernek a nevét mondta, hanem a felesége apjának a nevét. S bár a férfi magát a vérvonal indítójának tekintette, a gyereket is úgy határozták meg, hogy annak a háztulajdonos embernek az unokája. Ebből a meghatározatlanságból, megnevezetlenségből, amely épp nem a teremtet világra, ahol fajok és népek indulnak el a fejlődés útján, hanem a teremtés ideje előtti világra emlékeztetett, magára a káoszra, amelyből ezt az apát még a halál sem ragadta ki, hiszen amikor megtudták a faluban, nem azt mondták, hogy ő, s itt egy nevet említettek, hanem egy keresztnév, s a kérdő tekintetre megnevezték a háztulajdonost, akinek elvette a lányát, annak a háztulajdonosnak a veje, így mondták, s akkor már mindenki tudta, ja ő. Hiába csinált járdát, aztán betonozta végül be az egész udvart, hogy papucsban is ki lehetett menni a budira akár, és rakatta át a tetőt, és vezettette be a vizet a harminckettesek segítségével, és vakolta be kétszer is az épületet, az a ház soha nem tudhatott a saját háza lenni, mert a téglát, ami lehetővé tette, hogy a vakolat valamire kerüljön, még az a fogadott apa rakta le, helyesebben az ő megbízásából a kőművesek, s ilyenformán őt sem említették soha önállóként, csak mint annak a háztulajdonos férfinak a rokonát. A gyereket persze ez nem zavarta, mert őszintén szólva jobban kötődött ehhez a nagyapához, mint a saját apjához, ahogyan ez szokott lenni a legtöbb fiúval. Ez a nagyapa figyelmes volt vele, már kicsi korában mellé fekhetett az ágyban és mesélt a háborúról, azokról a hőses cselekedetéről, amik a nagyanyja szerint soha nem történtek meg, csak a nagyapa és a kisfiú relációjában bírtak valósággal, megsimogatta, mikor a mesének vége lett, hogy aludj, de ő nem tudott aludni, mert a harcok tovább folytak a fejében, sokszor egyedül vagy legfeljebb a nagyapa társaságában kaszabolta le az oroszokat és a németeket, döntötte őket a földre halomszám, hisz ellenségek voltak mindahányan, aludj kisfiam, mondta az öreg, mikor kicsit később még látta, hogy meg-megcsillan a gyerek szeme a sötétben, nem tudta mért nem alszik, hogy kardvasak forognak ott teli vérrel.

Ilyen volt a nagyapa, épp amilyennek egy nagyapának lennie kell, szemben az apjával, aki örökösen dolgozott, és folyamatosan elégedetlen volt a gyerek sorsának alakulásával. Ha nem is mondta, akkor is látszott rajta, hogy hát bizony én nem ilyen fiút akartam. Ez volt az arcára írva, ez a csalódtam benned fiam, igaz, csak a gimnáziumi évektől, de a gyerekekben ez rögzült és nem emlékezett már azokra az időkre, amikor az apa szeme, mint egy borospohár úgy csillogott, mikor a gyereket szóba hozta például a Varga Lacinak szántás után. Szóval a gyerek szívesebben származtatta magát a nagyapától, mintsem attól, akitől tényleg származott, s ha valaki például azt mondta, hogy olyan vagy, mint az apád és külső vagy belső hasonlóságra hivatkozott, rögtön tiltakozott és az anyai vonal jelenlétét hangsúlyozta, amit a parasztok kicsit megmosolyogtak, mert az anya közismert szépség volt a faluban, sőt a környéken, az egész járásban tudtak róla, s ennek a szépségnek finoman szólva nyomát sem lehetett felfedezni a gyereken. Az hogy az orr metszése vagy a szem állása mégis, ez nem jelentett semmit, mert a gyerek arcának általános csúnysága eltakarta a figyelem elől ezeket a jellegzetesen anyai vonásokat.

Az öreg igazgató nagyon örült, hogy a gyerekekkel ez lett, hogy tulajdonképpen nem lett belőle semmi, az végképp nem, ami elvárható lett volna. Örült, mert így megoldódott a történelem-

tanítás problémája, ráadásul egy olyan emberrel, aki mégiscsak a faluhoz tartozik, s magát az igazgatót örökösen arra figyelmezteti, hogy az ő igazgatása alatt mennyi sikert tudhatott elérni az iskola, sőt ezen túlmenve azokra az édes percekre, amit a történelemtanárnővel töltött együtt, aminek révén minden történelmi dátum, akár a mohácsi vész vagy a világosi fegyverletétel, adott esetben a nemzet legtragikusabb pillanatai is, őt a boldogságra emlékeztetik.

Behívta a gyereket az irodába. Gyere öregem, mondta, s hogy ezután persze szerbusz, szerbusz, és felejtjük el, ami régebben volt, hogy ő diák ebben az iskolában, az igazgató meg igazgató. Nem egyszerű ezt a tyúkudivart kormányozni – mondta vigyorgó arccal –, állandóan ezek a női gondok, hogy főzés, meg menstruáció. Mindenre fel kell készülni, s ha minden jól megy, ő amellet lesz, kimondja itt kerek-perec, minek köntörfalazni, hogy a gyerek igazgató legyen, az ő utódja ebben a székben, mutatott konkrétan a székére. Űrhajós jellegű ülőalkalmatosság volt, forgatható, állítható magassággal, ritka volt az ilyen a hetvenes években, amikor az igazgató beszerezte, s ha egyik tanítványa nem kerül ahhoz a külker céghez, amelyik a legmagasabb vezetőknél és a legmagasabb hivatalokba importálta a bútorokat, soha nem jut ilyen székhez, de mintegy húsz évvel később csak a divatjamúltságot látta a gyerek, s rögvest arra gondolt, amennyiben igazgató lesz, azonnal kicseréli. Én ezt neked elősegítem, mondta és kis poharakat vett elő a pánccélból és konyakosüveget, hisz hamarosan nyugdíjba megyek.

A gyerek nézte ezt az igazgatót. Annak idején nyolc éven át látta szinte mindennap, s annyira ismerős volt az arca, mint egy színészé. Valószínűleg van ilyen, gondolta, hogy olyanná válik a mindig látott arc, mintha annyira híres vagy érdekes lenne, mint egy híres ember. Hogy mi? – kérdezte magában, mert nem értette, mire gondol, hogy mit is ért ez alatt. Hogyan lehetne az az igazgató olyan, mint egy filmszínész? Azért, mert csak őt látják, s mert a képernyőt hiába markolássza az ember, hiába próbálja elkapni azt az ismert arcot, bemondót például, annak nincsen semmi valósága. A valóság az igazgató képében jelenik meg, egy jelentéktelen ember képében. A világban lévő jelentéktelen dolgok, mint amilyen jelentéktelen pl. az igazgató, éppen ezért nem tudnak kipusztulni, mert a jelentős dolgok helyett csak ezek, amelyek valósággal rendelkeznek. Megoldódnak – mondta az igazgató, s ezzel megzavarta a gyereket a gondolkodásban. Mik oldódnak meg, kérdezte volna a gyerek, de nem tudta, hogy ezzel a szóval az igazgató egy mondatot zárt le, hogy elmondta, hogy ezek és ezek a dolgok megoldódnak, vagy éppen egy mondatot kezdett el, hogy megoldódnak ezek és ezek a dolgok... Nem kérdezett vissza, csak hallgatta hogy az igazgató a tantestületről beszél és elemzi a hozzájuk való viszonyát, s hogy ezt a viszonyulást, ajánlja a gyerekeknek is, ha majd igazgató lesz. Legyen egyszerre szigorú és bizalmas is, s a bizalmasságnak van egy olyan szintje, ami már tényleg megold egyet s mást a férfinak, még akkor is, ha van felesége, ugye, mondta, s vállon csapta a gyereket, hogy megértjük egymást, ugye meg. Meg – mondta a gyerek és egyszerre érzet undort, hogy undorodik ettől az embertől, aki meztelenül megtapogatta a történelemtanárnőt, épp akkor, amikor még szép volt és nem kapott agyvérzést vagy idegösszeomlást, meg semmit, még náthát sem. A legszebb volt, még szinte gyerek, de már minden szerve működött, s ezzel az érintetlenséggel közöszült az igazgató. Az ő negyvenéves, kövérkés teste, az ő alkoholos lehelete ment annak a szép tanárnőnek a szájába, mikor megcsókolta. És ott volt még a fokhagymáshúsnak is a szaga, amit a felesége főzött neki tegnap vacsorára, és nem ment el, hiába mosott fogat, még este is. Pedig a faluban este senki nem mosott fogat, mondta is kémiaórán az igazgató, hogy ez is egy kémiai kísérlet, mert kémia szakos volt, hogy amennyiben az ember este nem mos fogat, akkor reggel már hiába, mert nem tudja azokat a bűzőket onnét kiűzni. A gyerekek gondolkodtak egy kicsit, hogy lehet, hogy igaz, lehet hogy nem, de ők maguk is, ruházatukban és bőrükben voltak annyira bűdösek, konyhaszag és izzadság, hogy ahhoz képest épp elégnék gondolták a reggeli fogmosást. Sőt, volt gyerek, aki még azt is feleslegesnek tartotta. Mert a szag is arány kérdése, hogyha például a száj szaga alatta

van a testének, akkor a testszag felerősödik, s felhívja mindenki figyelmét arra, hogy ennek az embernek testszaga van. Arra kell törekedni, hogy a test és a száj szaga épp azonos mértékű legyen. S az igazgatónak – magyarázta akkor a gyerek, különben őrsvezető volt a fiúknál és ezen az őrsi foglalkozáson, aminek kettős célja volt egyfelől a szánkózás, másfelől előtte egy kis elméleti oktatás, most éppen a szájszagról –, magyarázta, hogy az igazgatónak azért kell ezt tennie, mert annyira tiszta és illatos a teste, használja azokat a finom arcszeszeket, amiket az újságban is reklámoznak, hogy a legenyhébb szájszag is feltűnne az ő esetében. Ahogyan feltehetőleg a fiatal történelemtanárnőnek is feltűnhetett ez az enyhe fokhagymaillat, a feleség szaga, lehetne így nevezni, amit az igazgató odalehelt a szájába, aztán a nyakára. Tulajdonképpen a feleség szagában tudtak csak egymáséi lenni, hisz még a borotválkozás utáni illat is a feleségé volt, mert ő vette, hogy na, ezt használd, mert ez nagyon finom illat, s amikor a történelemtanárnőnek tetszett ez a szag, akkor valójában a feleség gondosságát és ízlését dicsérte.

Nézte a gyerek az igazgatót, s látta azokat a mozdulatokat, ahogy először még felöltözve oda-nyúl a tanárnőnek. A körme kicsiket roppan a harisnyanadrág pólusain, a kéz épp ott, ahol a nadrág varrása van, ott ér révbe, és simogatja ezt a varrás, ahol alul a nyílás helyezkedik el, s forrást fakaszt a kéz. Nem gondolt arra, hogy milyen furcsa, hogy ott, ahol a ruhán varrás van, ott az emberen nyílás, s arra végképp nem, hogy ez a világban más területeken is hasonlóképpen van-e. Hogy esetleg azért nem tudhatunk meg lényeges dolgokat, mert ott, ahol például az isten lehetővé tenné, hogy a közelébe jussunk, ott az ember valamiféle zárat szerel fel, elvarrja a tudást maga elől. Ilyenre nem gondolt, csak arra, hogy valószínűleg ez a varrás, annak a kidudorodásai kellemesen érinthetik a nőnek azokat a finom érzékeny részeit, s felerősítik a kéz simogatását, s a nő előbb fogja úgy érezni, hogy megválhatnak a ruháktól, erre gondolt, mert praktikus ember volt, hogy ez milyen szerencse, hogy az öltözködés nem pusztán gátolja, hanem elő is segíti a szeretkezést.

A gyerek lejártszotta fejben ezt a találkozást, az igazgató és a tanárnő testének találkozását az irodában, az asztalon a konyakospoharak között és okádni is lett volna kedve, rá az igazgatói iroda szőnyegére, rá az asztalra, a történelemtanárnő helyére. Ez a normális, gondolta, hogy így érez ilyenkor az ember, és nagyon meglepődött, hogy a gondolatai egyszerre vágyat is ébresztettek benne. Vágyat arra, hogy ő is megcsinálja azt, amit az igazgató. Szóval megoldódnak, mondta az igazgató. A gyerek nem szólt semmit. Hazament és otthon a vécében oldotta meg a problémákat. Egyelőre csak ez mutatkozott járható útnak, hisz nem volt még igazgató.

* * *

Ahogy az igazgató mondta, két év múlva a gyereket választotta meg a tantestület, és az önkormányzat is őt akarta. Ez egyértelműen közös akarat volt, aminek eredményeként a gyerek státusza, mint egy gránittömb olyan kemény volt és megingathatatlan. Hogy ez mennyiben adódott a gyerekből, s mennyiben a korábbi igazgató kapcsolataiból, ezt nem lehetett eldönteni. Sőt, még egy olyan dologgal is számolni kellett, hogy a gyakorlati tanáron kívül nem volt férfi a tantestületben. A gyakorlati tanárról viszont köztudott volt, hogy alkoholista és megcsalja a feleségét és veri is. Az önkormányzatnál pedig szinte minden képviselő férfi volt, akik nehezen tudták volna elképzelni, hogy egy nő legyen az iskola igazgatója, s férfiként tehát csak a gyerek, aki szintén ivott, de nem verte a feleségét, hisz nem volt neki, jöhetett számításba. Az meglepő, hogy a tantestület is egyöntetűen a gyerekre szavazott, holott mindenki nő volt, illetve egy ellenszavazat volt, helyesebben tartózkodás, ami a gyereké volt, bár mások szerint a gyakorlati tanáré. A nők mind a gyerekre szavaztak, nem éltek az ellenjelölés lehetőségével, talán mert nem bírták volna elviselni, hogy valaki közülük, éppen a nők közül, akiknek a státusza eddig tulajdonképpen azonos volt, hogy közülük valaki az ő saját akaratuk révén kiemelkedjen, s a jövőben ennek a nőnek az utasításai szerint kelljen dolgozni. A rosszindulat, ami nagyon erős, a szerelmi érzést

és a gyerekszületést követően szinte egyedülálló érzés a nők lelkivilágában, teljességgel lehetetlenné tette, hogy női igazgatója legyen az iskolának. Bár az is elképzelhető, hogy a férjek bízatták otthon a feleségeket, hogy jó lesz a gyerek nekik. Nem férfiúi szolidaritásból, vagy netán mert gyűlölték az olyan embereket, mint a gyakorlati tanár, aki néha képes akár véresre is verni a feleségét, s elképzelhetetlennek tartották volna, hogy egy ilyen, a családi erőszak bűnében érintett férfi legyen az igazgató, hanem azért, mert arra gondoltak, hogy a gyerek külseje annyira előnytelen, hogy azt még egy igazgatói állás sem tudja úgymond korrigálni. A gyerek igazgatósága esetén nem kell attól tartani, hogy a feleségeik örökös veszélynek vannak kitéve, hogy az igazgatói szexuális akarat bármikor rávetheti magát ezekre az asszonyokra, életkortól függetlenül, akiket egyébiránt ők már egyáltalán nem kívántak, és ha vágy ébredt bennük, inkább leírták magukat, mintsem ezekkel az asszonyokkal csillapítsák, de azt azért mégsem tudták volna elviselni, hogy más élvezkedjen az ő birtokuk testén.

Részleteit tekintve nem tudni miért, de a gyerek lett, mert más nem is lehetett volna. Meg is ünnepelték, először az igazgatói irodában, ahol az igazgató mondta, hogy látod ez is megoldódott és így fog majd neked minden megoldódni, s itt rápillantott a gyerekre, azzal a kizárólagosan férfipillantással, amiben meztelen nők és szexuális aktusok hevernek, amit a gyerek annyira utált elvileg, de gyakorlatilag mégis felkorbácsolta benne a vágyat, s nem tudott ebből a bizalmas pillantásból úgy kivergődni, hogy azt mondja az igazgatónak, menjen maga a picsába vén szar. Itta a konyakokat, s hallgatta, hogy azt mondja az igazgató, hogy az én házam most már a te házad lesz. Én építettem, és gondoztam harminc évig, de most már neked adom. Hisz eljövend az idő, mikor le kell mondanunk, s én most lemondok a te javadra gyermek. Legyél te ura ennek a világnak, s váltsd meg a poklok tüzétől, és rombold le, de építsd fel harmadnapra. Tégy meg érte mindent, amit megtenned hivatott. Míg ekként beszélt az igazgató, mert előző nap ebéd közben véletlenül a katolikus rádió szólt, nem tudott róla, de a felesége időközben megtért. Nem is tudhatta, hiszen titokban történt mindez. Az asszony titokban hallgatta az igét. Vasárnap még a miseközvetítést is, s ott beszélt egy pap a bűnökről, a megváltásról, s a feltámadás utáni életéről, s ez a felemelő hangvétel szinte észrevétlen, hisz nem tudta, hogy mit hallgat az asszony, az titkolózott, nem volt nagyon rátekerve a hang, ő meg egyáltalán nem figyelt, mit csinál, annyira nem érdekelte, hatott az igazgatóra. Míg ekként osztotta az igét, mintegy megkenve istennel minden szavát, a gyerek fejében a sátán ült diadalt, hatalmas női testeket szállított oda, s koccintott az érkezés alkalmával, koccintott az üzletre, hogy ím én megadom neked, amit kérsz, a világ szépségét, a gyönyöröket hordom kamionszám, neked csak el kell fogadnod, neked csak annyit kell mondanod: akarom. És a gyerek elfogadta ott a fejében ezeket az ajándékokat, nem is tudta melyik testhez kapjon éppen, annyian voltak már ott, és mind a mellét nyújtogatta felé, és az ágyékát nyújtogatta felé, és felkínáltak minden járatot. Ivott megint a sátánnal, ivott, mert vele cimborált ő, aztán ezzel a kuplerájjal a fejében, meg a sátánnal átment a kocsmába, mert az igazgató mondta, hogy ő oda már nem bírna, öreg ő ahhoz, hogy két menetet lenyomjon egy napon. Az igazgató nem ment a kocsmába, helyesebben az igazgató ment a kocsmába, mert ettől a naptól fogva a gyerek volt az igazgató.

Hogy kik és hányan voltak ott, a gyerek később nem emlékezett. Csak az iskola és a kocsmák közötti út jött vissza másnap, hogy azt megtette, de hogy a kocsmák ajtaját kinyitotta volna, s ott a bentlévők örültek volna annak, hogy a mai naptól fogva az ő kutyájuk kölyke, mert nevezhették a gyereket annak, lett az igazgató, s nem valami jöttment, egy olyan, aki más faluból, pláne a fővárosból keveredett ide. Szóval ez egy megtiszteltetés, még nekik is, akik nem kifejezetten az iskoláztatás felől vannak meghatározva, hanem a kocsmák irányából. Nekik is megtiszteltetés, hogy egy jó haver lett az iskola igazgatója, egy olyan férfi, aki közülük való, az apjuk haverjának a fia és a nagypapjuk haverjának az unokája. Mert az igazgató, mármint aki most

már nem az igazgató, csak volt igazgató, mindig csak a tanácselnökkel, meg az orvossal ivott a presszóban, a kocsmába át se jöttek, holott szomszédos volt a két épület, egyik faluk még közös is. Itták a rafiskávét, amit rendes ember sohasem, ha rumot, hát rumot, ha kávét, hát kávét, de főleg pálinkát és keverve semmiképp. De ez a gyerek ez mégiscsak más, lecsúsztatja a torkán az ötvenhatfokosat is, ami tényleg annyira erős, hogy hányás után, félig már megemészte is lemarja a bicikliről a festéket, ha épp rámegy a vázra, mikor az ember bedől vele az árokba hazafelé menet és hány. Hiába a gyerek itt edződött a faluban, genetikusan ered a faluból, s ha el is ment iskolába, azért nyaranta hazajött, és akkor megtanították arra, hogy mi a magyarok istene. És a gyerek nem utasította vissza ezt az oktatást, nem akart sem a nemzet, sem valamiféle kiismerhetetlen földöntúli hatalom ellensége lenni.

* * *

A gyerek éjszaka érkezett haza, s aztán, ahogy a napok teltek, éjszakánként, hisz az első nap után rendszeressé váltak ezek a kocsmái leállások. Sokak szerint az első alkalomból is látszott az a folyamat, ami ekkor elindult a gyerekekkel. Mások már az alkalom előtt tudták, hogy ekként fog cselekedni, mert éretlen az igazgatóságra. Meg amúgy is – és itt mondtak egy nevet – annak a vejének a fia, az mégsem lehet igazgató. Mert mi volt az? Egy házgyári munkás, egy senki, aki még házat sem tudott magának építeni. Hát az ő gyereke, egy ilyen gyerekből hogyan is lehetne igazgató. Persze amikor a gyerek anyjával összefutottak az utcán csak mosolyogtak, hogy de jó, hogy a te fiad és nem valami jöttment. Az asszony is mosolygott, s mondta, hogy kár, hogy az apja a gyerekeknek ezt nem tudta megélni, mennyire büszke lenne, s aztán baktatott tovább a napi párizsi-kenyérrel, s azzal a szomorúsággal, hogy ez így most még nem jó, mert ha lenne egy lány, aki szülne neki gyerekeket, az az asszonynak mennyire jó lenne, s persze nem gondolta végig, de azt gondolta, alapvetően a gyerekeknek is jó lenne, hát hogyne lenne jó, az lehetne a motorja az ő életének, miképpen az apjának is volt a gyerek. Esténként ott virrasztott a konyhában, már vége volt a tévének legalábbis azokon a csatornákon, amiket ő fogott, a villanyt lekapcsolta, ne legyen felesleges fogyasztás, csak az udvarit gyújtotta meg, hogy a gyerek be tudjon jönni, attól volt kicsi derengés a konyhában, vagy néha a holdtól.

Várta a gyereket, hogy ellenőrizze az állapotát, hogy a látványtól erősebb legyen benne az aggodalom, hogy érezze, sőt fájdalmasan átélje, mint amikor kétévesen egész éjjel köhögött a baba, s ki kellett hívni a sürgősségit, mert kruppos roham lett a vége, s majdnem fulladás, anya ő most is, hiába nőtt meg a gyerek, nem tud nem anya lenni, mert aggódik, s ez az aggodalom s a gyerek jövőjén való gyötrődés lekötötte őt, jobban ébren tartotta, mint a sorozatok, bár azoknak ebben a késői időpontban már amúgy is vége volt. Mondta mindig érkezéskor, csapódott az utcaajtó, a kutya csak egyet vakkantott, megismerte a lépteiket, mikor a gyerek nagy nehezen besodródott a házba, hogy nem lesz ez így jó. Persze a gyerek ezekre az aggódó szavakra másnap nem emlékezett, mert haza már nem egy konkrét helyről, például a kocsmából, hanem az emlékezetén túlról jött, s tulajdonképpen maga sem értette, hogy miképpen talált rá a lakhelyére, mi történt útközben, hogy volt-e társa vagy egyedül, hogy kutyák vonyítottak-e, s valójában csodának tartotta, hogy mindene megvolt reggel, a ruhái és még a pénztárcája, s a táskája, amiben a hivatalos cuccokat cipelte.

Nem lesz ez így jó – mondta az anyaszerű anya a a gyerekeknek, de a gyerekek erre az anyaszerűsége egyáltalán nem emlékezett másnap, sőt, inkább azt érezte, hogy rettenetesen magányos, aki-nek se apja (ez ugye igaz volt), se anyja (ez persze nem felelt meg a valóságnak, de miért is gondolnánk, hogy a valóság az, amit látunk, mikor a valóság a gyerek számára az volt, amit ő érzett, s ebben a valóságban neki nem volt anyja). Ha megházasodna, gondolta az anyaszerű anya, akkor megszűnhetnének ezek az éjszakák. A gyerek a gondolatai alapján juthatott volna hasonló következtetésre, mint az anya, hogy megházasodik, és megszünteti ilyen módon a magányát, de

az a magány neki már oly régóta belakott volt, s a gondolatai annyira ebből voltak eredeztetve, hogy mégsem jutott erre a következményre. Hogyan is tudná elpanaszolni az éjszakai társainak, vagy esetleg a régi barátainak a főiskoláról vagy épp a gimnáziumból, akikkel időnként felvette a kapcsolatot, hogy mennyire nehéz neki, ha nem elég, hogy igazgató lett, de még felesége is van. Ilyen adottságokkal a magányt senki nem tudhatja hitelesen képviselni. Úgyhogy bár indokolt lett volna, tulajdonképpen nem nézelődött, volt egy asszony, aki szívesen fogadta, ha néha, akár részegen is beugrott hozzá, s ez neki elég lett. A tantestületben alig volt olyan, akin megakadt volna a szeme, fehér köpenyben járt mindenki, olyan egyformán ápolónőnek néztek ki, s ő nem akart egy ápolónőnek a férje lenni.

Nem, nem lehet a férje ápolónőnek, ami magában hordozza, hogy az ember örökösen úgy érzi, még a saját otthonában is, sőt főként ott, hogy beteg, s a végén tényleg ágynak esik és szinte észre sem veszi, de meghal. Ettől a kocszában nem kellett tartania, ahol végül is azt az időt töltötte el, amit otthon kellett volna azokkal, akik szintén ott töltötték, az ő faterjának a megmaradt munkatársaival, akik persze már rég nem dolgoztak, tehát, ha az apa élne, akkor sem lennének már csak volt munkatársak, mert az a munkahely hamarosan, tulajdonképpen az apa halálát követő években megszűnt, s a hatalom gyakorlásából így aztán tényleg kiestek azok a munkások sok más társukkal együtt. Némelyik megpróbált elhelyezkedni persze sikertelenül, másokat megviselt a munkanélküliségből eredő kilátástalanság, az az érzés, hogy semmire nem vagy jó, amit otthon a feleség még tovább erősített, hogy semmire. Az ember meg hallgatta, s ha verekedős lett volna, nyilván felpofozza az asszonyt, de nem volt az, meg az asszony tényleg fején találta itt s szöveget. Valóban nem volt ő már semmire se való, ezt érezte belül, csak rossz volt, hogy az asszony azt ki is mondja, még a gyerekek előtt is, akik már elég nagyok voltak ahhoz, hogy így gondolkodjanak róla, s kétségbe vonják még azt is amit addig tett, a hajnali keléseket, a melót otthon a szőlőben hétvégeken, meg, hogy egyedül, egy haverja segített csak, átrakta a cserepet a házon, meg hátra vitte a három fázist a favágatóhoz és ott szalagfűrészszel maga meg tudta vágni a tüzelőt, szóval mindazt, ami nagy dolognak számított az ő, s egyben a család életében, elfelejtették, vagy úgy vették, mintha nem is ő csinálta volna, mindig is úgy lett volna. Szóval ezek a hálátlan gyerekek, mert minden gyerek hálátlan, hiába ad meg nekik ez vagy egy másik apa mindent, amit képes megadni, ők csak arra vágyakoznak, amit nem tudott megadni nekik. Hogy például mért nem vitte őket a tengerre, mint voltak olyan gyerekek, mondjuk nem a faluban, hanem a tóban, ráadásul ugye ezt a tóvet is ő vette, amiből az ő megalázására szolgáló információkat szerezte a család. Közben még a világ is összeesküdött ellene, mert a tévé ára rendkívül alacsony lett, s az ő heroikus küzdelme, hogy megszerezze, valóban nem volt értelmezhető az új, alacsonyabb árak viszonylatában. Ezek a hálátlan kölkök is azt mondták, hogy az apa semmit nem tett az életért, és eleve egy kudarcra ítélt valaki, akinek az élete semmi haszonnal nem járt, hacsak nem azzal, hogy a gyerekek eldönthetik, hogy így ők biztosan nem fognak élni.

Ez az apa attól fogva a szokottnál gyakrabban és hosszabb időt töltött házon kívül, vagy a főzében volt vagy a kisbolt előtt ácsorgott fekete-címekes cseresznyepálínkával a kezében, s ennek a távollétnek az eredménye lett, hogy hamarosan, még a gyerek igazgatóvá választása előtt meghalt, hogy átadja a levegőt azoknak, akik nálánál tehetségesebben képesek élni, például a gyerekeinek.

A gyerekek persze nemhogy nem lettek tehetségesebbek, még azt az életet sem voltak képesek élni, mint az apjuk, mert belőlük már a szorgalom is hiányzott. Pontosabban az apa példája miatt megvetették az örökös munkát, azzal ugye semmire nem lehet menni, mert mi lett az ő apjukból: egy hulla, egészen fiatalon, azt követően, hogy még a gyerekei is megalázták. Ők aztán nem dolgoztak, legfeljebb néha-néha alkalmilag. Ennek következtében hamarosan segélyre kényszerültek, s az innét és az alkalmi munkavállalásokból befolyó összeget költötték egyébként a legol-

csöbb alkoholra. Az anyjuk látva ezt a romlást, s mert a nyugdíját is elcsaklították ezek a gyerekek, úgyhogy még gyógyszer sem tudott vásárolni, hamarosan meghalt. Akkor felszabadult a ház és lehetővé vált, hogy a gyerekek eligyák először a háznak minden tartozékát, még az anya ruháit is és persze a tévét, amire az apa annyira büszke volt, végül a házat is, rengeteg fért a belükbe. És mikor már nem volt semmi, öngyilkosok lettek. Ezzel a két fiú valóban az apa életének kudarcát tudta szemléltetni. Ha az apa ezt látta volna, mert mondjuk látott volna valamit a jövőből vagy netán megéli ezt az eseményt, bár megélni nem élhette volna meg, mert akkor biztos nem így, helyesebben így biztos nem alakulnak a dolgok, tehát ezt kár is fölvetni, hogy mi lett volna, ha az apa. Mindenesetre, ha igen, mármint hogy ezt előre látja, akkor biztos már ő lemond a sok munkáról, s ő lesz az, aki elissza a szülei házat és öngyilkos lesz. A szérűben felköti magát egy szilvafára, ahogy tették azt néhányan szerelmi okokból, persze ha ezt látta volna az ő apja, akkor már ő felköti magát, szóval, ha mindazt, amivé a világ vált látták volna az ősök, akkor már jóval ezelőtt kihal az emberiség, s nem marad fenn a világ mintegy nyolcadik csodájaként.

Mindenesetre ez a férfi és más hasonló sorsúak nem voltak ott, de néhányan igen, akiknek a szervezete annyira erős volt, hogy nem hagyta magát elpusztulni. Néhányan még megvoltak, hogy elviseljék az örökös bántást, s hogy ezt a bántalmaztatást végül is a házon kívül töltött egyre növekvő idővel jóváírják. Ezek mondták a gyerekeknek, hogy nagyon jó az, gyerek, hogy itt maradtál, mert ha nem maradsz itt, akkor ki lenne itt helyetted. Ezen gondolkoztak is, hogy ki lenne a gyerek helyett például ott velük szemben, vagy az iskola élén. Törték a fejüket, de nem jutott senki eszükbe, és akkor az egyik azt mondta, hogy akkor mi itt ülnénk vagy állnánk, s azokban az időkben, amikor most a gyereket nézzük, meg hozzá beszélünk, a semmibe néznénk és a semmibe beszélnénk. Az szar dolog lenne úgy élni, hogy a semmivel beszélget az ember, mondta a másik és megveregette a gyerek vállát, hogy de jó, hogy itt vagy.

Persze a gyerek nem így érezte. Volt benne valami olyan, hogy őt igenis kiűzték a fővárosból, hogy oda akart ő menni, és oda is ment, hogy itt vagyok, a magyar anarchizmus a kisujjamban, de azt mondták, hogy takarodj, persze nem így, ebben a formában, hanem azt kérdezték, hogy milyen nyelven tudsz, mert ha te akarsz velünk kutatómunkát végezni, azt el kell ám nekünk árulnod. És a gyerek csak bámult, nem tudta azt mondani, hogy egyetlen ember rabsága, történetesen az ő rabsága is tagadja mindenki más szabadságát, nem tudta ezt a Bakunyitól vett mondatot sem elmondani, makogni sem kezdett, mert a makogás is a mandulájára tapadt, ami most megduzzadt a szégyenérzettől, hogy nyakon csípték a leggyengébb pontjánál, az ő tudásának legsérülékenyebb sarkocskáját találták meg, vagyis a nem tudást, mert nem tudott semmilyen nyelven. Amit tanult kicsit angolból, mert az volt a gimnáziumban, azt el is felejtette. Nem mondták ezek a fővárosi, korban hozzá közeli emberek, akikkel valaki közös ismerős hozta őt össze, hogy végre egymásra találhasson az a néhány ember, akinek azonos az érdeklődése, nem mondták a pofájába, hogy takarodj innét, hogy lángpallossal foglak kiűzni ebből a városból, hogy a magodat is eltörlöm, ha a városfalakon belülre merészkedsz, hanem olyan helyzetbe hozták, hogy kénytelen volt eliszkolni, felszólítás hiányában is, hogy maga mögött hagyja a megáláztatást, ami érte, a szégyent, az égő arcát, az ő csipkebokrát, ami ebben a nyelvet nem tudó pusztaságban lángra lobbant.

Kiűzték onnét, gondolta, s a kiűzésre bejött neki egy mesés kép arról a helyről, ahonnan kiűzték. Mint ez első ember, aki sóvárogva gondol vissza az édenkertre s gyűlöli azokat, akik ottmaradtak, hisz az ő helyén vannak. A tollas és pikkelyes állatokat, a lombhullató és örökzöld fákat, mindenkit, aki ottmaradhatott a haláltudat előtti térben. Mért lehetnek ők ott, ahol nekem kéne lennem, gondolta, hazafelé botorkálva az úton, ráadásul, milyen hülye dolog ez, hogy ezt az utcát, ahol ő lakott, éppen Pesti útnak hívják, mert valóban ez volt a pesti út, amin Pestről lehetett érkezni, a pesti út, amin soha nem lehet Pestre jutni, csak a kocsmába, legfeljebb, vagy azon túl pár száz méterre: az iskolába.

Költői varázs – Angyalistván Ferenc versei elé

2007 januárjában a Bárka nemrég elindított online változatán (www.barkaonline.hu) egy játékot kezdeményeztünk, Játék-Titok-Költői varázs címmel, az ott közzé tett versek szerzőjének kitalálása érdekében. Nagyon nehéz volt a feladat, mivel csak a versekből lehetett volna következtetni, azok viszont nem sokat árultak el szerzőjük kilétét illetően. Ennek következtében, hiába érkezett számtalan tipp, senkinek sem sikerült megneveznie a szerzőt. Elérkezett az idő, hogy eláruljam, Odorics Ferenc irodalomtörténészől kaptam a verseket, aki Angyalistván Ferenc néven publikálja azokat a továbbiakban. Ő kért meg arra, hogy amikor a nyomtatott formátumban újraközzöljük a verseit, a következő szócikket tegyük elé. A Bárka online változatán, április elején, a Megkérdeztük rovatban megpróbáljuk szóra bírni majd e bonyolultnak látszó identitás feltárása érdekében.

Elek Tibor

Angyalistván Ferenc (kos-nyilas)

Született a múlt század közepén Gödöllőn. Anyai ágon tanítók, mesteremberek és javasasszonyok, apai ágon középbirtokos nemesek, gazda- és katonatisztek voltak elődei. Általános iskolai és technikumi tanulmányait Hódmezővásárhelyen végezte. Tanítói oklevelét Győrben vehette át. A nyolcvanas évek közepén Erdélyben hegyi falvakban élt, majd filozófiát hallgatott Berlinben, ott szerezte doktorátusát vallásfilozófiából *A védikus hagyomány megjelenése a nyugati filozófiájában és irodalmában* címmel. A kilencvenes évek végén néhány hónapot Indiában és Tibetben töltött. Szellemi útjára a közelmúltban talált rá, természetgyógyászattal és lelki-szellemi tanítással foglalkozik. Írásai elsősorban a hagyományt, a hagyomány irodalmi és filozófiai megnyilvánulásait érintik. Keveset írt és még kevesebbet publikált. Egyéb források azt látszanak bizonyítani, hogy Angyalistván Ferenc, a tagadhatatlan szellemi kapcsolódáson túl, anyai ágon szoros rokonságban áll Odorics Ferencel, a Szegedi Bölcsészkar oktatójával. Kötete (*Fényversek*) a közeljövőben jelenik meg.

Angyalistván Ferenc

nehéz most

nehéz most már ebből a helyzetből
másként vagy visszafelé pörgetni a lapokat
beállt valami amitől nemhogy szabadulni nem tudsz
hanem örökösen a tiéd
hiszen visszaszerzed

vagy valahogyan visszaszerződött
rádíródott ismét ami öröktől fogva tiéd
végülis az egyetlen ami igazán hozzád tartozik
neveket adtak neki a századok
lejegyezték írások könyvek születtek

mesék legendák tollas regények
végeláthatatlan hosszúságú ösvény
melyen akár akarsz akár nem végig kell menned
fogsz hiszen más választásod nincs nem lehet

a jármű karbantartottsági állapotának felelőssége
tagadhatatlanul a tiéd
nemcsak a testért nemcsak az elméért
de a lélek tisztaságáért is téged terhel a felelősség
vagyis téged dicsóít e lehetőség nagyszerű eltagadhatatlan
kegye

ne játssz szíveden meglátszik minden eltékozolt pillanat
minden elszalasztott esély minden öröm
mely a lelkedig reng fel minden bánat
mely színes köreit a talpadba írja bele

életedet életed minden pillanatát bőröd minden egyes sejtje
őrzi minden melléjtett kanál minden átszínezett mosoly
minden elsiklott simogatás ott ver a szíved tájékán
ott lüktet a gyomrod mélyén ott húzódik
erős szorongással a belek és csontjaid találkozásánál

mindent őrzöl s már mindent elfelejtettél
a tiszta gyermek és a hatalmas erejű felébredt felnőtt
közötti keskeny időtlenül széles kis felületen állsz
évtizedek óta gyöngéden megsimogatod leveszed a sapkát
örömöd fülemülezene finoman megrajzolt életbogár

ne sírással küszködj ne félrehallott eltorzult szavakkal
ne a becsvágy és semmiképp sem az előrébbállás törekvése
üljön agyadban elől vágyaid forrásvizet kívánnak
gondolataid a tisztaság előcsarnokában várakoznak
az a néhány mozdulat amivel most rendelkezzel lassú sirály

a teraszon ülsz előtted víz kancsó pohár
háta mögött a nap szórja teríti sugarait
micsoda határtalan gazdagság kifogyhatatlan forrás
benne ragyogsz az aransárga vakító reményben
életed örömeid fullaszthatatlanul tiéd
felállsz
színültig töltöd

üres

ágy melyben nem alszol többet
átnyújtózik a kéz nem simogat többet
szemeid fénytelenek ebben a kétségbeesett
reggelben

lépéseid nem viselnek hangokat a tavaszi
rügyek elfelejtettek hozzád beszélni
árva vagy várakozol csöndjeid
embertelen állapotában

ülsz s arra vársz hogy jobb legyen
megnyíljanak bezárt életeid
az ég lágy takarója simuljon hozzád
finom kezeket akarsz

szébb rózsákat és a falon átfuttatott jeleket
ábrándozol ebben a hiányos reggelben
hajszálaid fonnak köréd meséket
az érintések válságos állapotában

dideregsz hozzád jönnek köréd állnak
finom kutyái a tavasznak elfut
melletted álmaid jótékony halovány
ereje tudod az utolsó reggelben vagy

szíved kiontott vére a küszöbre
rajzol képeket igen ez is te vagy
vesztes és ábrándozó halovány
herceg állsz a sodró vörösben

üvöltenek sejtjeid robbanás előtt állsz
az angyalok ekkor megfogják a kezedet
leülnek eléd és mosolyukkal énekelnek
hozzád röpülsz a tavasz sárga pillangói

között mozdulataid visszafogottak
véred mind kifolyt mégis élsz
levegő sem jár a tüdődben barátaid
a rácsok mögött kenyereket esznek

egyre nagyobb az ég egyre jobban
ragyog a pompa egyre feljebb szállsz
mégsem hiszed el hogy isten fogja
homlokodat minden pillanatodban

szépív

találkoztál egy tanároddal
nem volt messze nem
már nem él

honnan is tudhatta volna
amikor nem volt senki
aki megtaníthatta volna

amit mi életnek hívunk
az néhány csepp víz
a mosóteknő falán

néhány elvarratlan gondolat
kivitték a zongorát ebéd
lehullott a vakolat

kijöttek feltették megint ebéd
zavartalan dőzsölés
megunhatatlan fahéj

láttad ezekért a hiányos szerkezetekért
tetted amit s nyilván elfogadtad
örülhettél volna is

csak ez a lassúság ez a szépen feltörő
innen nézve persze nyughatatlan
és dübörgő mélyzene

ez a meghatározhatatlan helyről induló
és megállás nélkül áradó
emlék

az élet emlékezete
életé mely a lét derekán csavarodik föl
a csavarodás emlékezete

hibátlan szépséggel csavarodó
vonalak mentén a szépíven
kell élni az életet kötelező

áporodott

igen abban az áporodott szállodai szobában
abban a fénytelen teremben ahol néhány ág
egyetlen lavór ritkán mosott törülköző
félbemaradt szappan azon az árnyékos helyen

nem a vesztőhely félelme nem is a csontok
roppanásától való rettegés nem a félbemaradt
test és az üvöltő elme a remegő kéz és a talajon
megmaradni képtelen talp nem a vesztőhelyek csöndje

ahogy átfordultál a bordakosár alsó ívén megjelent
néhány bogár eltűnőben levő életed apró jelzései
figyelmeztetésünk fátyolosan szép kerek kiáltványai
meglebben rajtad az idő játékának boldog tavasza

az évszakváltás göröngyös éje amikor a sírás
szakad fel belőled s amikor a félelem tengere
arra kér légy csendesen szép és a ragyogás
nyissa meg ernyőit a szélnek és a pompázatos

hársfák torkukszakadtából legyenek gyönyörűen
szépek ez az idő ez a boldogság fények tengerében
állsz egy lassan csukódó szigeten csöppnyi
bálnavadász ebben a rekkenő pillanatban

ülsz s adogatol némán nem félsz nem is nézel
énrám s a sorok fényesen suhogva szépülnek
épülnek magosra leszel fénytündér csöppnyi
aprócska abrosz az áldozat kér meg légy

az ünnep végrehajtója öled a végtelen
arcod ahogy csukódott meg is kért
légy örömunnepe fénye határtalan tavasz
mankód az égnek támasztottad

ülsz lent pörgeted lassan számolod el
lakatlan reggel a bársonyt adták rád
megbecsülted lélegzetvételeid öröm fakadása
minden a tiéd birsalmafa tajtékos pipája

Bogdán László

Richardo Reis Tahitin

49. A fekete tükör

Reis elrontott életén töpreng

Elhomályosult fekete tükröm.
Nem mutatja jövőm, sem az arcom.
Félek. Nem tudom mi történik velem?
Búsan ólálkodok a parton.

S a tengert lesem. Nem jó a gálya.
Hetek óta nem történik semmi.
Már hetek óta nem jön hajó.
Szédülök. Érzem, el kéne menni.

De nincs mivel, s főként nincs hova.
Lídia is bármikor megjöhet.
Gúnyosan villan meg ében tükröm.
A tengert nézem. Nincsenek hírek.

Dombon ültünk. Köröskörül a nyáj.
Bárányok fehér kérdőjelei.
„Varázstükör! Mágus ősmé volt.
Szerencsét hoznak baljós fényei –,

nyújtotta át s feltündökölt ami
nem volt, de még lehet. Hideg rázott.
Vigyázz! – meredt rám. – Mindent megmutat.
Múltat, jövőndőt, álmot, világot.

Soha be nem csap. De vigyázz vele.
Ne légy ostoba, vad, telhetetlen.
Ne képzelegj! Hagyd örülségeid.
Kétkedő legyél, ne hitetlen.”

Mesterem arca elborult. A szél
fújni kezdte nagy, őszi kürtjeit.
A tükörbe néztem és a dombon
láttam Lídia borzas fürtjeit.

Hiába nézem. Most nem mutatja
Lídia arcát s jövőm napjait.
Kérdőjelek villámlanak némán
homályos síkján. Vakul. Megvakít.

Voltam s vagyok még. De ki is voltam?
Ki vagyok? Környékez az örület.
Elmúltak mind a messiási álmok.
Itt dekkolok. Nem kellek senkinek.

50. Harmadik levél Lídiának

Nem tudom miért? Nem tudom hogyan?
Nem tudom mikor? Hogy hol nem tudom?
Csak szemed zöld íriszére emlékszem,
veres körök forgatnak. Szédülök.
Csak hajad jázmin illata bódít,
csak szád mandulaíze, csak táruló öled,
csak kacér mellbimbóid, két vöröslő málnaszem,
csak nyakad íve, csak combod és hasad.
Csak kezed, pillangó a vállamon,
csak fojtott lihegésed, csak az örület,
csak sírásod, nevetésed, csak a fájdalom,
amint a fennsíkon romokban heverő házunk nézem.
Távolodsz. Már a hold uszályában énekelsz.
S a platán ágai között felsír egy rigó.

51. A vadászok

Lídia, a vadászok
megannyi festett arcú,
komor, mogorva férfi,
akár a kőbálványok,
ülnek este a tűznél,
ijesztően lobog az
arcukra festett kígyó.
Bármikor megéledhet,
már hallom sziszegését
s a mellükre tetovált
tigris ugrani készül,
fehér fogai között,

esküszöm felvicsorít,
morzsolja a világot
és ízzé-porrá zúzza.
Semminek ami él, már
nem kegyelmezhet! Vége!
Talán felsóhajtottam,
talán félve remegtem,
lehet, hogy sikoltottam,
tény, hogy a hideg rázott.
„Mi van magával, doktor? –
rázott az egyik vadász. –
Ha nincs kitinje, adok,
hiszen váltóláz gyötri.
Vagy képzelete játszik,
a tigrisemtől retteg,
de hát itt nincsen tigris,
a tigrisek a lányok...”
Pálinkával kínáltak,
fulladozva nevettek,
tűz körül a vadászok.
„Ne keseregjen doktor!
Élünk és amíg élünk,
még minden megtörténhet.”

52. Harmadik levél mesteremnek, Alberto Caeironak

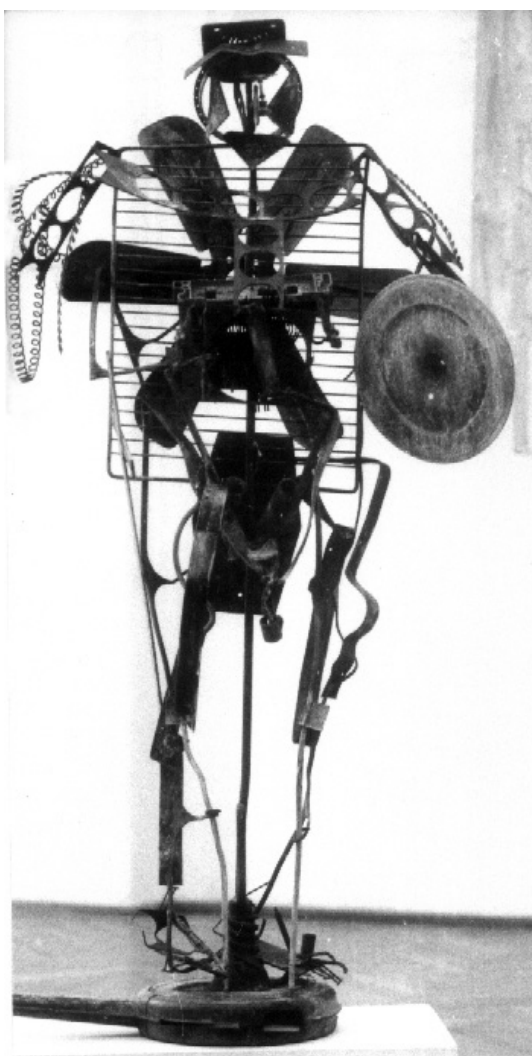
Hunyt szemmel, a hajót várva,
amely elhozza végre Lídiát,
érezve tarkómon is,
több mérföldről
a hold arcának szúrós tekintetét –
amióta itt vagyok minden lépésemet követi
és ellenségesen mered rám,
ha eléje járulok, hallgat
és hallgatásában van valami fenyegető! –
rád gondolok, mesterem
és kiszakadva a döglött jelenből,
máris melletted ülök a domboldalon,
körülöttünk a bárányok hófehér kérdőjelei
és a költészetről faggatlak, de te nem felelsz.
Csak egy vén varjú káráll,

egy romló látomásban.
Ha onnan, ahol most vagy, el bírsz mozdulni,
ha ura vagy még valamiképpen önmagadnak,
el kellene jönnöd Tahitibe.
Itt lesznek a többiek is, ideje megismerned őket.
Mindannyian a tanítványaid.

53. A hegyi pásztor *a harmadik levél folytatása*

Egyik legmegrendítőbb versedet
s most ne neved
s ne magyarázd a végtelenségig,
hogy te soha nem akartál megrendíteni senkit,
a hegyi pásztorról írtad,
aki oly távol került tőled juhaival,
mint te éntőlem
s most egyszerre kérdezhetem tőled,
aki már szintén messzire tűntél
és a pásztortól,
akiről nem tudni egyáltalán létezik-e,
hogy mi a boldogság
s kinek a lénye sugározza a békét,
a tied, az övé,
vagy a béke és a boldogság
csupán önmagával egyenlő?
A tied soha nem lehet, írtad,
mert nem tudod, hogy a tied
s ugyanúgy az ismeretlen pásztoré sem lehet,
mert nem tudja, hogy az övé,
te Alberto Caeiro vagy, a luzitán költészet büszkesége,
ő pedig az ismeretlen pásztor,
akiről írsz, s akiről most én is írok,
noha fogalmam sincs arról,
hogy kicsoda ő? És egyáltalán létezik-e?
És én? És te? Mi vajon léteünk?
Csak egyet tudok: a nap nap,
hogy egykori tanításod visszhangozzam,
sugárzó fénybe von mindent, melegít,
miközben te másra gondolsz,
akárcsak az idegen pásztor,

hogy mire gondoltok, nem tudhatom meg soha
és a villámló nap,
mely titeket is melegített,
most arcomba süt és elvakít,
miközben én csak Lídiára gondolok,
ő az én napom,
feléje fordítom szomorú arcom
és várakozok.

Japán harcos (1994; talált tárgyak, vegyes anyagok és technika; 200×80×30 cm;
a fotó a Békés Megyei Hírlap archívumából származik)

Tornai József

Bartók–Vejnemőjnen az eredet-isten

Mi lehet nálad tiszta-forrásúbb?
Kalevaláddal egybeszövötten,
tavaid-fenyőid a szívemben
s fiaid-lányaid is susogjak:
nemzőhazájuk mind a két ország,
hol a XXI. századon is átzúg
Bartók-Vejnemőjnen,
az eredet-isten.

Ady-nép

Nem csodállak, se hitetlen,
se babonás Magyarország.
S ha egy Ady-nép élne itt?
Megcsókolnám
minden arcát!

Egyetlen hang kiabál ránk...

Egyetlen hang kiabál ránk
az utcasarkon, háztetőn, mély turjánokon –
mindennél meztelenebb,
halálosabb, árvább:
áttöri-e a költő, író, zeneszerző,
festő gyökere, zöld ága-boga
a csontvázát?

A teljes hiány szeméremajka

A csont-ember jegenye
a földön marad.
Mellette a zöld fenyőtaraj
fölrepül. Lent pitypangvirág.
Sárga.
Az én pillanatomban nincs semmi
más.
A teljes hiány
szeméremajka kinyílik
a kertben.

Bazsalikomszagú pentatonok

Te százszor megvert
ország, tudod, hogy vénhedt –
friss rügyed vagyok,
te nem szereted Bartókot, kivel én meg-
halni akarok,
hogy ne angyalok
muzsikái
pengjék nekem az öröklétet,
hanem a bazsalikomszagú pentatonok.

Berniczky Éva

Meztelenek és élők*

Aztán még egyszer elért hozzám a föld erőszakos szaga. Az utolsó alkalmak egyikén járhattam Jónán, amikor már messziről feltűnt az iskola előtt beszélgető asszony. Háttal állt nekem, az arcát nem láthattam, mégis azonnal megéreztem, valahonnan jól ismerem. Emlékezetem hiába kötötte makacsul innen jóval távolabbi helyre, mozdulatai olyan természetesen illeszkedtek jelenlegi környezetébe, hogy nem tartozhatott máshová, csakis ide. Bár a nap nem ült túlságosan magasan, a levegő reszketett a forróságtól. A hőmérséklet ellenére kezdtem fázni, különösebben mégsem furcsálltam vacogásomat. Sőt, mire a háttal álló nő közelébe értem, addigra arra is rájöttem, hogy senki más nem képes pusztá megjelenésével felidézni a kánikulában a hideget, a szülőszoba rosszul záródó ablakain besüvítő északi szelet, a jeges vizet, amellyel annak idején naponta egyszer megmostak a kezelőben, csak egykori bábám, aki gyerekeimet a világra segítette. Bár ebből a szögből még mindig nem láthattam rá az arcára, ekkorra szinte bizonyos voltam abban, hogy az iskola előtt beszélgető asszony Odarka. Borzongásomat készségesen egészítette ki az iskolaudvar irányából felerősödő, majd időnként elfojtott nyivákolás. Mintha valakinek hol befogták, hol meg szabadon hagyták volna a száját, s mikor végre levegőt vehetett, sírásba fúló légzése ügyetlenül keverte meg a délután csendjét. A hang változatlan ritmusban bugyogott, majd halt el, hogy fülembé másszon megint. Olyan volt, mintha a folytonos megszakítással szándékosan késleltetnék valakinek a megszületését. A rozsdától bemerevedett kapu nyílását mind szélesebbre feszítette a szél, a vinnyogás forrása azonban továbbra sem jelent meg a táguló résben, a furcsa zajt ugyanaz a föld nyelte el, amelyik szabadjára engedte. Erősen kételkedtem abban, hogy egyáltalán szemem elé kerül-e a valóságos gyermek, akiből a sírás fel-feltört. Aztán mint mindig, a helyreállt csendben egyszer csak elért hozzám a lüktetés, nyakamban éreztem az örök-kévalóság súlyos leheletét. És tudtam, a rám eresztett bizonytalanságnak köszönhetően beérem majd ezzel a furcsán lebegtetett átmeneti állapottal, s ahogyan eddig sem tettem, most sem nézek utána a születés látszatának.

Az iskola előtt ácsorgó jövevény közelében torpantam meg. Hiába szerettem volna, nem léphettem el a helyemről, arra gondoltam, a jellegzetes földszagtól nem mozdulhatok. Ugyanez a nyirkos, dohos földszag áradt azokból a feltornyozott párnákból, amelyeket Odarka rakott hajdan a lábam alá azzal, ha jól akarok, ne merészeljek felkelni ágyamból. Végül is neki köszönhetem a vártnál legalább másfél hónappal korábban kezdődő születésem szerencsés kimenetelét, hiszen ezzel a primitív módszerrel néhány hétig visszatartotta szivárgó magzatvizemet. Ezért bíztam meg benne annyi év után most is, azért engedelmeskedtem ösztönösen, mert megállított az az ismerős földszag, és nem léphettem tovább. „Megőrzésem”, ahogyan a bába nevezte, kísértetiesen megismétlődött, kivéve a hajdani hetek folyamatos zuhanását. Bár teljességgel most sem maradt el, villanásra azért elszédültem. Az akuserka másodpercek alatt átszabta előttem a poros utcát, jókora darabot foglalt el és vágott le belőle. Az aszfalt folytonossága hirtelen szakadt meg, s hiányát, bármennyire ellentmondott a józan észnek, kényszeredetten a bába testéhez kötöttem. Félelmetes árnyékával az árvízhez hasonlatosan feltartóztathatatlanul harapta ki azt a falásnyit az útból, tüntette el az útjába kerülő anyagot. Leküzdvé zavarodottságomat, megkíséreltem átlépni a hiányzó részen, ha nem találom annyira idegennek és sutának a szokásos mozdulatot, könnyedén felemelem a lábam.

* Részlet a Magvető Kiadónál hamarosan megjelenő *Méhe nélkül a bába* című regényből.

Sokat segített volna, ha azonnal megvilágosodom, ha azonnal megfejttem Odarka megjelenésének az okát. Annak azonban kevés esélyét láttam, hogy erre itt – száztíz kilométerre attól a várostól, ahol gyerekeimet évekkkel ezelőtt a világra segítette – ilyen gyorsasággal magyarázatot találjak. Felötlött bennem az a képtelenség is, hogy esetleg utánam jött. Azt persze nem értettem, miért követett ennyi idő múltán, ráadásul idáig. Talán az ő érzékei a megbízhatóbbak az enyémenél, talán valós születés szaga vonzotta ide, mert abban biztos voltam, azt az egyet nem téveszti el soha. Ezért lestem legelőször a bábának vélt nő orrcimpáira, amikor a beszélgetők közelébe értem, vajon hiányoznak-e. Titokban azért reménykedtem, hátha összetévesztem valakivel, hátha csak hátulról hasonlít rá az ismeretlen. De nem tévedtem, valóban ő volt az, Havackónéval beszélgetett. Hanghordozásuk, gesztusaik elárulták, régóta ismerik egymást. És akkor újra eszembe jutott, a törvényszerűség nem válogat, aki ide talál, az nem lehet idegen, ő itt ugyanúgy nem jövevény, ahogyan én sem vagyok már az. Hiába szeretnék minden ideutazásomkor legszívesebben tovább robogni a kosztól ragacosos vonattal, akár a többi idegen, hiába állítom be úgy minden egyes érkezésemet, mintha nem saját akaratomból szálltam volna le a jelöletlen állomáson. Számtalanszor megtapasztaltam, látszatellenkezésem nem elegendő ahhoz, hogy a vonaton maradjak, hagytam sodortatni magam a leszálló helyi utasokkal.

Ezen a napon együtt érkezhettünk meg a bábával Jónára. Az elsők között kászálódhatott le az elektricskáról, így érhetett nálam kicsivel korábban az iskola elé. Valamikori félelmetes titokzatosságát azon a helyen veszítette el, ahol éppen állt, amikor megláttam. Sötét árnyéka a földdel együtt nyílt meg előttem, akár a szövetet a sebész szikéje alatt. Az egész néhány perc alatt történt, az út mentén veszteglő markológépet mindenféle látható előkészület nélkül indították el. Érdekes, amíg némán rostokolt, észre sem vettem a szürke masinát. Egészen az ebédidő lejártáig nem tűnt elő a pusztulásnak indult házak sorából, dermedten illeszkedett közéjük. Akkor lódult ki kínlódva mozdulatlanságából, s fülszakító kattogással, csörgéssel cáfolt rá ideiglenes észrevétlenségére, folytatta a már megkezdett bontást. Lassan, komótosan haladt előre, azt hittem, ezzel a hatásfokkal nem juthat sokra, de csodával határos módon mind mélyebbre eresztette horpadt kanalát. Az fel sem merült bennem, hogy a jónaiak vizet vagy gázt vezetnek be éppen a házaikba, csövek sehol sem hevertek a közelben, a munkások is tessék-lássék módon tették a dolgukat. Csak az irlgmatlan kar mérte kíméletlenül útéseit a földre, mígnem feltörte a bába kis részen már megszegett árnyékát. A fémes csattanásnál sokkal jobban zavart, hogy nyilvánosan kellett megismernem Odarka testét. Pedig szégyentelenül kapta fel szoknyáját, húzta egészen a melléig, láthatóan szívesen mutatta meg törtféher combját. A különböző árnyalatú öklömnyi foltok állandósultnak tűntek rajta. Soha fel nem szívódó véraláfutások hálózta át meg át a bőrért, úgy vették át a teljhatalmat teste fölött, hogy le sem kellett győzniük a mélyben megbújó valódi ereket. A vér a hámrétegek között csordogált vagy alvadt meg a duzzanatok és ömlenyek különböző méretű edényeiben. A látvány csöppet sem rémisztette el a járóelőket, pillanatra sem álltak meg, közömbösen haladtak el a pucérkodó nő mellett. Utcai vetkőzése a közelben tébláboló munkásokat sem igen érdekelte, folytatták az inkább mímelt, mint tényleges bontást. Az iskola takarítóasszonya volt az egyetlen, aki még foglalkozott az egésszel, a szemüvegét is az orrára tolta, úgy vette tüzetes mustra alá a lábakat, ahogyan a lukas zoknikat szokta stoppolás előtt. Sok kivetnivalót ő sem talált benne, elvégre ekkora végtagon illik lennie valaminek. A hatalmas bőrfelület tűzfalként provokálta környezetét, nyilvánvalóan addig kellett magát, amíg Odarka nyamvadt uracskája jelet nem hagyott rajta.

Hallottam, hogyne hallottam volna egy s más a töpörödött öregről, akiről a fián kívül mindenki tudta a környéken, hová vezette innen a vonatát azon a ködös reggelen, amikor bejelentés nélkül örökre távozott. Havackóné szerette feleleveníteni, hogyan hagyta el a bűbajos bába miatt a családját, s maradt a bestiával a nagyvárosban, ahol aztán, isten nem ver bottal, rövidesen el

is nyerte méltó büntetését. Rászolgált a testét-lelkét megégető tüzes gyehennára, azóta se akadt bőrgyógyászra, aki ismeretlen betegségére orvosságot ajánlhatott. A sok apró seb mind összéb és összéb húzta az irháját, a zsugornyaival olyannyira megváltoztatta eredeti méreteit, hogy nem lehetett többé masinisztá. Ideig-óráig titkolta még, hogy alig lát már ki tekintélyes mozdonyból, aztán, mielőtt kisiklatta volna vonatát, önként ment nyugdíjba. Azontúl éktelenül berregő Verhovináján kívül nem ért fel mást. Azt azért a takarítóasszony is nehezen foghatta fel, miként képes a nyeszletté aszott férfi betéríteni a tenyerével ekkora széles vászoncelédet, ráadásul rendszeresen. Szégyellte, és nem talált rá értelmes magyarázatot, miért szurkol mégis ennek a miniatűr vadállatnak. Azzal próbálta felmenteni a gyámoltalan öreget, nemigen tehet szegény arról, hogy a teremő erő, amely korábban arányosan oszlott el melák testében, most teljes egészében megkurtult lábába-kezébe költözött, s ott keményedik göcsörtös ujjaiiban. Amikor már maga is soknak találta a bütykeit, kénytelen volt legalább valamicskét legyalulni belőlük, ezért szegődött élete utolsó okos döntéseként asztalosnak. Vágta, faragta gyilkos erejét, de még mindig több tokosodott a bögyökben a kelletténél. Műhelyében ügyes kis sámlit fabrikált a talpa alá, s attól fogva könnyebben hozzáférhetett áldozatához, újdonsült felesége másképpen felérhetetlen zugolyaihoz. Ebben a bonyolult helyzetben hogyan dönthette volna el Havackóné, a nagy testű Odarka szorul-e védelemre, vagy inkább izguljon a kisőreg bűnös lelkéért, aki olyan könnyelműen lemondott egyetlen fiáról, s mindenki felháborodására az anyjára hagyta Jónán. Megbabonázottan követte a bábát, gondolkodás nélkül ment utána akár a világ végére. Nem csoda, ha azóta merő lelkiismeret-furdalásból naponta próbálja meg simára gyalulni a történeteket, de már csak úgy éri fel, ha feláll valamire. A sámlija azonban túlságosan libikókára sikeredett, a parányi asztalos veszéyesen imbolyog a tetején, akármelyik óvatlan pillanatban leszédülhet a magasból.

A takarítóasszony elképzelni se szeretne az efféle borzalmakat, elrettenve kapta arca elé a kezét. Mind nehezebben pásztította össze a kicsit a naggyal, végtelenül sokat bajmóldott az abnormális párosításokkal. Biztonságot nyújtó egyformán sivár falakhoz szokott, ahol a fejmagasságig sötétzöld olajfestéssel bevont szalagról le sem kellett mosnia az oda nem illőt, észre sem vette, anynyira beleolvadt. A folyosók, ahol takarított, évtizedek óta semmit sem változtak, csak idősebb Szvitelszki cáfolta pimaszul volt szomszédasszonya évtizedek alatt szerzett tapasztalatát, vele nem jutott hétről a nyolcra. Az asztalossá fajzott masinisztában szokatlan arányban oszlott meg a szellem és az ember, a helyzete, no meg az indulata naponta újragyúrta. Mióta kényszerasztalosnak állt, többé nem jött vissza Jónára, véglegesen megfoghatatlan maradt.

Havackóné magának sem merne bevallani, hogy pontosan amiatt vonzódott az asztaloshoz, ami miatt a hajdani mozdonyvezetőre haragudott. Ő is egyedül nevelte a fiát, közvetlen közelében senki nem ismerte Törpezsiráf apját. Az ismeretlen férfi a családnévén és ezen a különös gyereken kívül nem hagyott többet hátra maga után. Asszonyának pedig az tűnt a legkézenfekvőbb és legpraktikusabb megoldásnak, ha a másoké mellett saját sérelmeit is az Odarka számlájára írja, akivel még lány korában hozta össze a sorsa, amikor a bábaképzőben takarított a nagyvárosban. Noha az utcabeliek nemigen kételkedtek szavaiban, mégis szükségét érezte az újbóli bizonygatásnak, higgyék el, ez a szintisztá igazság, az ő emberét is ez a bestia csábította magával. Pergő nyelve szolgálatkészen követte merész fordulatait, sajátos keverékből hallgatósága az esetek többségében megértette a lényegét, a főlöslegnek meg úgyis az a dolga, hogy örökre elveszen a részletekben. Ő ugyan látszatra mindent megtett, beszéd közben sajátos logikával igyekezett rendet rakni, hol ebből, hol abból a nyelvből használta fel a kallódó szavakat. A denevérek biztonságával csapongott Havackóné, azzal a különbséggel, hogy a testét megelőző hullámok közönséges füllel is hallhatóak voltak. Megbízhatósága észrevétlenül fordult szélhámosságba, talán még az sem tűnik fel környezetének, ha pihenésképpen egy napon fejfelé lóg lefelé. Ha a szükség úgy hozta, mozdulatlanára merevedett, lecövekelt az iskola kapujában vagy a házuk előtt, meg-

vesztegethetetlenül látta el a körzet teljes körű felügyeletét. Ilyenkor percekre sem hagyta őrizetlenül, pillérlábait terpeszállásba erőltette és nyikorogva hidalta át a zajló vagy már lezajlott eseményeket. Türelmesen bevárta, amíg Odarka, nem tudván parancsolni az ösztöneinek, viszszaért Jónára megint.

A bábát időnként csillapíthatatlan vágy űzte Havackónéhoz. Tőle várt felmentést, miután kiengesztelte az összes létező és kitalált férfiért, megöszült családfőkéért és magukra hagyott mamlasz fiaikért, akiknek az apját bujaságával csábította messzire innen. A takarítóasszony pedig, annak fejében, hogy kioktathatta a bűnöst, természetesen minden alkalommal megbocsátott neki. Feloldozta egyszer, kétszer, háromszor, és valószínűleg teszi majd a szükséges számban, csak hogy holnap és holnapután is pontosan ugyanúgy haragudhasson rá, mint ezelőtt. Mindeközben buzásán kárpótolta a tudat, hogy egyedül birtokolja a gyógyírt ennek a világra szóló cemenének a bajaira.

Idehallgass, ne adj neki húst, oroszlánt nevelsz magadnak, te ostoba. Legalább két-három nyelven győzködtek, bíztatták egymást. A szanyitarka gyakran megveszekedett szót sem értett a megvert bába magyarázkodásaiból, de különösebben nem zavarta. Kényesítse csak kedvére bűnös szájában a szavakat a cédája. Kolbászgyári ördögös pépesítés, dohogta, ahányszor csak elvesztette a szálát, s ennek a megátalkodottnak eszébe sem jutott bevárni, rá sem hederített. Ahelyett, hogy lassabban beszélt volna, ugyanazzal a levegővétellel darálta tovább a mondandóját. Nem csoda, másnaponként a kolbászgyárban dolgozott, ahol a szigorú előírásnak megfelelően válogatás nélkül töltötte bele az óriásdarálóba, ami a kezébe akadt. Az összeroncsolt inak, hárttyák, idegdúcok, zsír és rost között hamar felismerhetetlenné váltak az álmái. Többé nem vonhatta ki az egységes masszából egyiket sem, mert elfelejtette a napot és az órát, amikor önszántából lemondott róluk, és valamennyit a hússal és vérral keverte egybe. Azóta muszáj hazavinnie egy-egy rúd kolbászt, mindegyikben a régi vágyat keresi, hátha lehetnyi, óvatosan, vigyázva vágja meg a szálát, rajta kívül a gép szeletel ilyen papírvékonyra. Meddig lehet így élni, meddig, kérdezte inkább magától, mintsem hallgatóságától, hiszen jól tudta, rég kifutott az időből. Lehúzta kék-zöld combján a szoknyát, őt már az anyja is túlhordta, sóhajtott lemondóan. Születése óta nem képes behozni az elfecsérelt órákat, láthatják, igyekszik ő, egyik nap bábaként, másik nap gyári munkásként dolgozik a hússal, ha nem lenne ennyire bonyolult, talán boldogulna. Nem panaszkodott túl nagy meggyőződéssel, de nem is volt erre semmi szükség.

Havackóné meglehetősen otthonosan mozgott félresikerült sorsokban. A mámikád rontotta el, aranyoskám, őbenne hol sivatagi aszály, hol beteges nyirkosság pusztított. És szemléletesen leírta, milyen tehetetlenül nyílt szét a szárazságban Odarka anyjának cserepes alsó és felső ajka, hogyan vetemedett meg olyanformán, akár az időjárás viszontagságainak kitett ajtó. Ha az öreg Szvitelszki nem mozdonyvezető lett volna, amikor elhagyta Odarkáért a családját, hanem már a kezdetektől asztalos, akkor még időben felméri leendő anyósát, és sohasem csábul el a lányától. Ahelyett, hogy elveszi feleségül, fejcsóválva teszi vissza a füle mögé tintaceruzáját, csukja össze a colstokját, s menekül a közeléből, ahogyan menekült volna a helyében minden éles szemű jónai asztalos. Nem mintha Havackóné egyértelműen és kizárólagosan a bábít hibáztatta volna, hiszen szegény pára önhibáján kívül tette zavarossá végláthatatlan időre a szintiszta igazságot. Amikor az országból ideköltözött az urával, addigra csontszáraz nyelvét már víz közelében sem húzhatta helyére. Tátogva vartyogott, ami azzal járt, hogy az útjába kerülő ereszek alá állított hordókból mind kihörpölte a megposhadt esővizet. Az együgyű szerzet a kígyót-békát nem kikiabálta magából, hanem rosszabb időkre számítva, gyűjtögette a hasában, s ettől a kiűzhetetlen nyirkosságtól magzata nem a szokásos pihével jött erre a világra, hajhagymái gyengécske sápadt hajtásokat eresztettek. Életét a születésénél segédkező sokat tapasztalt öregasszonyoknak köszönhetette, akik cseppet sem ijedtek meg, kitartóan rázogatták a lábánál fogva, pofogtatták a kékült újszülöttet,

vegyen végre levegőt. Motollakezüikkel egyúttal bölcsen lecsírázták, és tőlük telhetően sopánkodtak, jaj, istenem, nap sem érte, máris a földbe kíváncsozik. Aztán amikor a lányka túlkerült a veszélyn, rohamosan gyarapodott, akkorára dagadt, mint a tápszeres dobozon a mesterségesen fel-fújtt óriáscsecsemő, és rövidesen felvette országa méreteit. Vérében a gulliver-kórral Odarka teste a körülményeknek megfelelően hol zsugorodott, hol meg éigig ért, állandó növvő vagy zsugorodó görcsben szerezte meg a szükséglethez valót. Ebben a lázas állapotban furcsán keverte a hozzá közel esőt az elérhetetlennel. A csillagok néha krumplitöveken gumóztak, a közönséges krumpli meg időnként ott keringett a nap körül. Ezt így fogadta el, mert elejétől ahhoz szoktatták, ne keseregjen, ha valamilyen oknál fogva nem láthatja meg a mélyben a fényeset, érje be azzal, hogy legalább bőre pórusaiban remélheti a végtelent.

Ennek megfelelően nem is válogatott, beérte bármivel. Mindegy volt, kinek a férjét környékezi meg, miután a vérében hordozott kórral megfertőzte kizsemelt alanyát, az rögvést megfelelő méretre zsugorodott a közelében. Aztán robusztus lábát már át is vethette az éktelenül berregő Verhovinán, felpattant az öreg Szvitelszki mögé, a meggyzínű robogó csomagtartójára, és sokáig elhítette vele, ami a nyomukban füstöl, az a boldogság. A családjáról elcsábított férfi páratlan napokon a születést, párosokon pedig a kolbászgyár előtt várta esténként. A házassággal sem vacakoltak túl sokat, a zsugorodó elfogadta az elméletet, mely szerint az ember nagyrészt azért nőszül, hogy asszonya rendszeresen megetesse. A falánk mozdonyvezetőből lett asztalos eleinte valóban imádta hitvesét szolgátni, megőrült a nyershús kipárolgásáért, de rövidesen megcsömörlött, kezét szűkülő gyomrára szorította, s keserves képpel folyton azon rágódott, ugyan milyen irtózatoss bűnt követett el, hogy vezeklésként, amíg él, a Szemipalatinszkit rácsálhatja. Ráadásul közönséges földi halandó az üzletekben akkoriban ritkán jutott hozzá ilyen finomságokhoz, hát hogyan illethette rossz szóval fennálló helyzetét, amikor körülötte mindenki a Szemipalatinszkira esküdött? Míg mások a csemege romlott fekete színe után vágyakoztak, a mozdonyvezetőből lett asztalos napjait megkeserítette az a néhány szabályos szalonnakocka a kolbász közepében, amely nap mint nap változatlanul világított ki a hús sötétségéből. Valakin meg kellett torolnia ezt a csúfságot, s mivel a feleségéből olyan felháborítóan áradt az, ami mindenütt másutt hiányzott, természetesen az asszony közelében borult el mind gyakrabban az agya. Akarta, nem akarta, vernie kellett a majd mázsányi testet, püfölte, ahogyan havonta egyszer a nagyszobából lecipelt szőnyeget a porolón, pedig számtalanszor meggyőződhetett arról, valamennyi próbálkozása hiábavaló, mert Odarkából az ütlegetéseket követően, ha lehet, még áthatóbban párolgott az édeskés vér szaga. Szvitelszki ilyenkor újra és újra rádöbbsent, mennyire kilátástalan az élete. Irgalmatlan súlya alatt leroskadt a földre az elagyabugyált lába elé, ahol aztán hüppögve siratta Jónán hagyott ártatlan családját. Maga is újra gyámoltalannak látszott, mint a bohócok a fűrészporral felszórt porondon, s Odarka mindannyiszor megszánta. Lehajolt hozzá a magasból, gondosan kizsedegette ősz hajából a durva forgácsokat, a fűrészporth szándékosan nem septe ki a tincsei közül. Emiatt szerette ezt a felhúzható vénembert, akiben pillanatok alatt lejárt a kegyetlenség, s már az sem hitte el róla pár perccel korábbi őrijöngését, akin ott maradtak tombolásának kék-zöld nyomai.

Rongy ember, sziszegte volna Havackóné, de szinte azonnal visszaszívta, mert belátta, a jellegzetes kékes-lilás és a zöld szőnyegmintaként szövődött a bábába, elválaszthatatlanul hozzátartozik. Kívülálló még ezzel együtt is rendkívül nehezen igazodik el a bőrén, akárha térképpel bolyongana végeérhetetlen sivatagban. Úgyhogy azonnal észbe kapott, merész váltással dicsérni kezdte az öreg Szvitelszkit, hiszen még mindig milyen ügyes keze van. Azt hallotta, hozzá járnak koporsót rendelni ott a nagyvárosban, azt híresztelik, egykori szomszédja akkora méretű dobozokat készít, mintha a környéken nap mint nap óriásokat temetnének. Erre gerjednek mostanában a tehetősebb gyászoló családok, minden pénzt megfizetnek azért, hogy a ravatalnál köny-

nyezve elhihessék, holtában naggyá lesz az is, aki létében egészen parányi volt. Ki gondolta volna, hogy egyszer majd kimegy a divatból a drága tölgyfaajtó, és az asztalosok mentve a menthetőt, koporsóvá szögeznek nyakukon maradt gyönyörűséges remekműveiket. Szárnyasajtok közé zárva, kedveském, micsoda nyughatatlan halál, abból is kísértetet gyártunk, aki amúgy békén maradna. Havackóné védekezően emelte melle elé a kezében szorongatott szál kolbászt, mint-ha máris ott kísérteneének körülötte a sétifikáló éhes óriások. Mozdulatából nem derült ki, fegyverként kívánja használni ellenük, vagy éppen meg akarja etetni a sok telhetetlen bendőt. Borzasztó ez a féktelen szabadság, nem hagyja nyugodni a megboldogultakat, amikor csak kedvük szottyan rá, világraszóló huzatot keverve sertepertélhetnek összevissza. Zavarában harapott egyet az ajándék Szemipalatinszkiből, amit Odarkától kóstolóba kapott. Feltűnően hosszan csócsálta, forgatta a szájában. De hiába kínlódott, nem tudta legyűrni a torkán a fűreszpor ízű zsíros masszát, a nyelvével együtt ördögösen tovább dagadt. Egészen finom, biztatta magát, hátha mégis elnyomhatja utálatát, s lenyelheti végre a sűrű habarcsot, amely ha nem igyekszik, pillanatokon belül kinövi a szájüregét, szétfeszíti az ajkát, és szégyenszemre kitüremkedik.

Odarka azzal a rémült áhítattal csüggött rajta, amellyel a kivégzéseken lesi a közönség a halálraítélt utolsó rezdüléseit. Havackónénak azonban nem volt mersze kicsúfolni a halált, nem köpte ki az istentelenül rossz falatot. Tisztelettel alkalmazkodott ahhoz, amit finnyás gyomra nem vett be, s egész testével befogadta. A legyűrhetetlennek tetsző rész megmozdult végre, lassan haladt előre a rendszerben, és már semmi sem vethette ki onnan, akadálytalanul folytatta útját. Megkönnyebbülten sóhajtottak fel.

Láthatóan szabadulni szerettek volna már egymástól, mindkettőjüknek kapóra jött a megjelelésem. A bába felém fordult, és természetesen szinte azonnal felismert, bevezetés nélkül kérdezte meg, ugye nem kívánok a régi kínlódással több gyereket kihordani. Eszembe juttatta megint, hogy engem nem szülésre teremtett az isten. Valóban, mindkét találkozásunkkor határozottan és ellentmondást nem tűrve figyelmeztetett erre a szülészetem. Jóna poros utcáján azonban kérdése indokolatlannak tetszett. Nem értettem, miért szögezi nekem, miért vizslat féltékenyen, mint-ha jogos tulajdonát rejtegetném előle. Hiszen ezúttal nyilvánvalóan szerepet cseréltünk. Nem én kínáltam fel tüzetes mustrára a testem, hanem ő. A vizsgálat után meglepett, hogy más gyereket kéri számon, amikor pillanatnyilag nemigen jöhetett szóba másé, kizárólag az övé.

Ne vegyem a szívemre, invitált be az udvarukra Havackóné, miután elbúcsúztunk Odarkától. Szerencsétlen szerzet hosszú ideje keresi a lányát, akit még csecsemőkorában dobott el magától. Évek óta gyűjti az információkat a megyéből érkező vajúdó asszonyoktól. Várja a megfelelő percet, amikor ágyékukat kettészeli a fájdalom, akkor dugja az orruk elé saját fiatalkori fotóját, abban bízik, olyankor garantáltan nem hazudnak. A születés pillanatában, előle, akinek ki van szolgáltatva, nem titkolhatják tovább, ha látták a fényképről rájuk mosolygó lenyűgöző arcot valahol, valamikor. A lánya anyányivá nőtt azóta, pontosan olyan veszedelmes lehet most, mint a bába volt valaha. Mert saját fiatalkori képét mutatja a vonaglóknak, kényszeríti ezeket a csatakos megkínzott asszonyokat, hogy felismerjék benne szomszédjukat, aki elcsábította férjüket, apjukat, fivérüket. Kékesfekete hosszú haja rájuk tekeredik, húzza, örvényével szippantja ki belőlük vízfű magzatukat, s amint kicuppan testükből az élet darabnyi sikamlós kocsonyája, ugyanazzal a félelmetes szenvedéllyel vonja mellére az idegeneket, ahogyan annak idején a lányát taszította el. Olyan türelmetlenséggel vonzza elő az asszonyok méhéből magzataikat, hogy gyengécske koponyacsontjuk gesztenyeburokként nyílik ketté a túlságosan gyors megszületéstől. Ettől kezdve már csak a jóistenhez imádkozhatnak értük, nehogy a megengedettnél hamarabb záródjék össze a fejük lágya. Különben ilyenek lesznek, mutatott a takarítóasszony a fiacskájára, mint ez itt.

Törpezsiráf éppen húsolt a nagy melegben, aránytalanságait elrejtette a hajónyi alumínium

kád. Jókora zománcozott lábast úszatott-hintáztatott maga előtt a sárgásbarna víz tetején. Az edény félig volt ragacsos kásával, könnyűszerrel megállt benne a leveseskanál. A gyerek lenyalt róla falásnyit, aztán ellökte a lábast, s nézte, hogyan úszik billegve a kád pereméig. Ott alig hallhatóan koccant egyet, aztán az ütközés visszaküldte a feladónak a rakományt. Ha menet közben lelassult, a fiú lábfejjével változtatott az áramlaton, néha meg is pöccintette kicsit a lábast. Mire újra kanalazhatott belőle, jól időzítetten gyúrte le az előző falatot. A tejbegríz körülbelül nyelésnyi idő alatt tette meg az oda-vissza utat.

Egész fazékkal befal a belpoklosa, mégis ennyire telik csak belőle, morgolódott elégedetlenül az anyja. És valóban, az alatt az idő alatt, amíg beszélgettünk, a vízben ülő eltüntette a kétes masszát, már az edény aljáról kotorta, marta fel az odakozmált barnássárga részeket. Kapirgálását fülsértő nyiszorgás kísérte, ezért örültem, amikor a takarítóasszony bevezetett a házukba, várjam be nála, amíg a szomszédja, Szvitelszki hazaér. A verandáig jutni nem volt túlságosan egyszerű, a bejárati ajtó felé tartónak a töredezett járdára leteregetett különböző méretű és színű kiselejtezett gyerekholmin kellett a lábát megtisztítania. A törlőrongyok kis közőkkel, majdhogynem folyamatosan sorakoztak egymás után. Mintha a kopott ruhadarabok egykori viselője már a kapuban vetkőzni kezdett volna, s levetett holmiját szépen egymáshoz igazítva gyártott utat és egyben törvényt is annak használatához. A háziasszony készségesen mutatta, mit kell tennem, ment előttem, egy ronggyal mindig előrébb járt nálam. Miután a soros kardigánon megtörölte cipőjét, hátrafordult, ellenőrizte, nem csalog-e, úgy utánzom-e, ahogyan azt elvárja. Csak akkor lépett a következő nadrágra, ha elégedett volt velem. Csendben haladtunk előre, megmagyarázhatatlan és értelmetlen csököttséggel síkáltunk. Hetek óta nem esett szemernyi eső sem, tiszta talpukat mégis eszelősen dörzsöltük a kifakult és elformátlanodott lila atlétába, a zöldes mintájú alsóneműbe, a szürkés pulóverbe, vonultunk visszafordíthatatlanul, ruhadarabról ruhadarabra, lábról combra, combról ágyékra, hasról mellre, mellről kézre, mint felmentést remélő bűnös lelkek a stációk előtt.

A félhomályos veranda még sötétebb savanyúszagú konyhába nyílt. Arra gondoltam, mi lesz, ha tényleg ott találjuk majd az elkékült ajkú meztelen gyermeket a viaszosvászonral leterített asztal mellett remegve, hangosan összekoccanó fogakkal. Ahogy hallgatózva behúztam hátam mögött az ajtót, Havackóné, mielőtt felkapcsolta volna a villanyt, bizalmasan hajolt oda hozzám, száját beleigazította a fülembé, csepp se vesszen el abból, amit mondani fog. Jelentősegteljesen sugdosta, mintha a remélt gyermek helyett Odarka ülne éppen az egyik hokedlin a homályban, és semmiképpen sem akarná megsérteni: ne mondjam senkinek, nincs már neki se méhe, se melle. Többől metszették ki belőle a gonoszszágot is, véglegesen kiürült. Ezért szeretné a lányát megtalálni mihamarabb, fűzte még hozzá, miközben elővette az állandó használatban papírvékonyra karistolts vágódeszkát, s felszeletelt rajta félarasznyi Szemipalatinszkit. Amikor felém nyújtotta a gorombára vágott vastag kolbászkarikákat, a melegben olvadozó szalonnakockák már nem világítottak, homályuk szürkés cseppé dagadt, a sötét hús verejtékezett.

Kiss Ottó

A kék fonál

*– részlet –***Iván öt***J. A.-nak*

Ma pont ötéves lettem én,
tortát ehettem tettemér',
finom,
birom.

Jövőre meg már hat leszek,
megint ilyenkor azt eszek,
kapok
hatot

gyertyából is, és fújhatok,
akár a mérges dúvadok,
a cél:
a szél.

Egy évre rá meg hét leszek,
addig tán nem is étkezek,
kivár
Iván.

Aztán meg sorban: nyolc, kilenc,
ha azt megérem, mit fizetsz?
Csakis
csokis!

Utána úgyis tíz leszek,
nem hámozok, nem hímezek:
az ám
a szám!

De hát ma még csak öt vagyok,
felülről néznek a nagyok,
tekint-
ve kint.

Ha tízből öt már van nekem,
hány öt kell még, hogy tíz legyen?
Arány-
talány.

Zsófika

W. S. mesternek

Zsófika, Zsófika táncol,
körben a többiek ülnek.
Vége van egyszer a táncnak,
tudja: ma nem menekülhet.

Zsófika, Zsófika áll csak,
meghajol erre meg arra,
látszik a könny a szemében,
mint aki sírni akarna.

Zsófika, Zsófika, szép volt!
– ömlik a taps a fülébe,
ám a fejében a mondat
kattog a taps ütemére:

Zsófika, Zsófika apja,
tiltja az otthoni táncot
– görbül a Zsófika szája,
őrzi magában az álmot.

Nincs mese

Váradý Szabolcsnak

Hófehérke

Volt egy lány, úgy hívták: Fehérke,
hóból volt a teste egésze.
Hét törpe egyszer csak
mind neki szelet csap,
hát ettől elolvadt szegényke.

Vasorrú Bába

Volt egy báb, úgy hívták: Bába,
nem volt szép, nem ment a bálba.
Volt viszont vasorra,
repült a vasboltba,
Miska, a mágnes, már várta.

Piroska

Élt egy lány, úgy hívták: Piroska,
Farkasnak a hasát kimosta.
Talált egy nagymamát,
azt mondta, hogy nahát,
mért mész te, mama, a tilosba?!

Holle anyó

Anyókát úgy hívták: Holle,
repült hol fölfele, hol le.
Dunyháját kirázta:
az egész világra
hó hullt, s ő kiáltott: – *Olle!*

Ilka boci

Egy bocit úgy hívtak: Ilka,
lila volt, húzták, hogy: Milka.
Azt hitték, bolondoz,
de csak a kolomphoz
szoruló láncot nem bírta.

Füles Nyuszi

Élt egy nyúl, úgy hívták: Füles,
fejileg nem volt egy üres:
vásárolt hitelbe,
aszonta, fizesse
a Bagoly, ő is csak Füles.

Malacka

Egy röfit úgy hívtak: Malacka,
elment a városba panaszsra:
– *Bedugult az orrom,
látjátok, így hordom!*
Ránéztek: – *Ne turkálj barackba!*

Micimackó

Élt egy szőr, angol volt s picike
(nekünk csak Mici vagy Micike):
– *Winnie the Pooh!* – mondta,
és mancsát nyújtotta.
– *Fordított: Mici és Fricike.*

Tigris

Volt egy csík, úgy hívták: Tigris,
ment, mint a Szuzuki Ignis.
Egyszer csak megállott,
nem tudták, ki áll ott,
azt mondták, ilyen vad nincs is.

Szép állat

Varró Daninak

Szép állat a fakopáncs,
szép a csőrén a kopás.

Szép állat a denevér,
nem látja, ki vele él.

Szép állat a marabu,
lába vonal alaku.

Szép állat a giliszta,
nincs ruhája, kihizta.

Szép állat a hóbagoly,
olvas, de csak szótagol.

Szép állat a kakadu,
úgy szól, mint egy fakapu.

Szép állat a cinege,
olyan apró mifene.

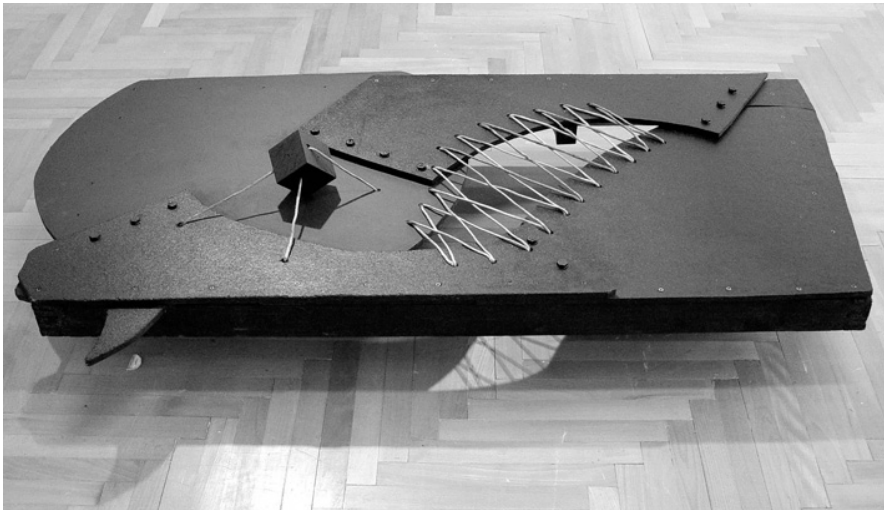
Szép állat a víziló,
de elég nagy vízivó.

Szép állat a jaguár,
kedvence a január.

Szép állat a leguán,
kedvence a március.

Szép állat a beléndek,
ja, az növény, bocsánat.

Szép növény a nárcisz is,
kedvence az április.

Fekvő kocka (2003; vegyes technika, farostlemez; 100×200×20 cm)

Varró Dániel

Mese #2

„Az a tó, az a tó. Emlékszel arra a tóra?”

Szócs Géza

Vagy inkább azt szeretnéd hallani,
hogymilyen lesz, mikor majd kint a pusztán?
Hol zöld a fű, a tó, a nád, a puszpáng,
hol pödrött szarvú rackajuh bitangol,
és kapirgál a tyúk, a parlagi?
Mikor én ács leszek, te főköttös menyecske?
Megint? Ma is? Nem unsz rá? Minden este?
Na jó.

Szóval, tudod, ahol van az a tó,
amit a nép, az itt lakó
csak úgy nevez, hogy Medvefürdető
(nem tudni mért,
hogymért, nem tudható),
hol porontyuk a levelik
kuruttyolásra nevelik,
s ahogy a torkukon kifér, vartyognak doszt az unkák,

nos, onnét én egy kőhajtásnyira
fogok végezni kötő, ducoló,
állványozó meg több efféle munkát.

Hisz ács leszek. Bizony, hogy ács ám!
S míg róka farkfűrészemmel zenélek
– szőlómat száz tücsök kíséri brácsán –,
te hozol nekem kosárban ebédet.

Kijössz hozzám déltájban a mezőre,
a rétre, hol derékig ér a fű,
nyomodban két kutyánk, mert két kutyánk lesz,
mindkettő jócskán medveméretű...

Kijössz hozzám a közeli mezőre,
hol én állok, hol ácsod áll közel,
és éppen készülő munkálatomra
kerek szemekkel rácsodálkozol.

Nahát – mondod majd. – Nahát, édes ácsom!
Hát nem hiába tartlak, nem hiába,
jó slambucon meg tejfölös kalácson.

(Pedig csak egy verandát ácsolok majd,
egy tokbélést, vagy egy előtetőt.
Semmi extrát, vagy megerőltetőt.)

És szoknya lesz majd rajtad és kötény.

A hajadban valami kék bogó lesz,
kék áfonya, vagy nem tudom, kökény –

Kijössz hozzám a dús fűvű mezőre,
hajadban kökény, vagy talán borostyán,
kalácsszagú kézzel végigsimítasz
az arcomon, a serkenő borostán,
és rám nevetsz, mert jó sokat nevetsz majd,
hisz nem leszel már soha szomorú.

És míg kezemben vígan jár a véső
– a lapos épp úgy, mint a homorú –,
te megterítesz gonddal ott a fűben,
kalácsot, lábost elrendezve gusztán.
Az lesz a szép. Ott lesz a szép, a pusztán.

Ne kérdezd, édes, hogy hol a bonyodalom ebben a mesében. Ez egy olyan mese, amiben nincs bonyodalom. Így aztán cselekmény sincs. Emlékszel a János Vitéz elején, mikor elkóborol a nyáj, és Jancsi csak a felét tudja összeszedni? Hát nem lett volna jobb, ha mindet megtalálja? Ha nem kergeti el petrencés rúddal a gazda, nem kell neki elbujdosnia, és Iluska se hal meg? Ugye, hogy jobb lett volna?

Hát ebben az én mesémben nem fog elbitangolni a nyáj. Csak egyetlen rackajuhunk lesz, és arra is nagyon fogunk ügyelni, kényesen már-már: két terelő kutya jut majd erre az egyszem rackajuhra, és egy kolompot is kötünk a nyakába, hogy mindig halljuk, merre legelészik. Még akkor is, ha épp mással vagyunk elfoglalva. Például pont rácsókolom lelkem piros ajakadra. Vagy épp eszünk. Summa summarum, megspóroljuk magunknak a fölösleges bonyodalmakat.

És miután elköltöttük
ezt a finom lakomát,
székhelyem a tópartról a
házunk elé rakom át.

És előveszem a szekercét, az ikerköves köszörűmet,
csavaros és pofás tokmányaim,
központi csúcsos tüsketokmányaim,
belső menet nélküli és kónikus üregű belső menetes menesztő
tokmányaim,
gyűrűs tokmányaim és szorítótokmányaim,
egyáltalán az összes tokmányomat.
De a belső menet nélküli és kónikus üregű belső menetes menesztő
tokmányokat visszateszem mégis,
mert dehogy akarlak én majd meneszteni,
szó sincs róla, hogy meneszteni akarnálak ott a pusztán,
és nem lesznek tüskék se bennem,
úgyhogy a tüsketokmányokat is kidobom a francba,
hiába hogy központi csúcsosak.
Csak a gyűrűs tokmányokkal meg a szorítótokmányokkal dolgozom
majd.

S míg pödrött szarvú rackajuhunk nyírod
én ácsolok én ácsolok ha bírok
míg megfejed a szürke tehenet
egy egyszerűbb szerelmet ehelyett
míg dorombolnak lábadnál a macskák
ami a mostaninál talán csacskább
viszont a kisebb árvizektől megvéd
míg tenyeredből esznek bent a medvék

(Alszol, drága?
Mesélek, elaludtál?)

Poós Zoltán

A szétvert fej

G-nak.

A szemem beleegyezik a látványba,
ahogy lenézek az utcára. Oda, hol nemrég
a holttest feküdt. Eső csikorog a malteros
füvön. Lehet, hogy ez már az óceán
átszivárgása. Szinte hallom: a mélyben
halk hullám remeg. Vagy csak a már
jól ismert talajvíz? És a sitt mellett a rozsdá-
is csak a szokásos ásványi szertartását
végzi? Itt feküdt a fiú, aki mindig előre
köszönt, aki mindig mosolygott, de hát
mit tehetett: olyan volt az arca, mintha
tégglával verték volna be. 100.000-et
nyert gyümölcspókeren, így köszöntötte
a gyümölcsök és a növények népe.

Mire kifordult a sarokra, már belélegezte
valaki haragját és már halott volt.
Előtte a remegés néhány változata,
majd a téglával a felismerhetetlenségig
szétvert fej. Csak feküdt, mint a boldog,
de unalmas gyerekkori délutánokon,
és ahogy felnézett a házak tetejére
az antennákat finom rovarszőrnek látta.
Csak mosolygott, mint a hős, aki tettében
kifárad, pedig ő nem tett mást, mint
a menedéket kereste, mert ahol
megjelenik a veszély, mint az autók
változékony fényességű fényszórói,
ott felmagasodik a menedék is.

Kisállat simogató

Henriknek, a hörcsögnek

Nem voltak életterveink vele, mégis róla szólt szinte minden. Mikor szabadon eresztettem, úgy mentem keresztül a szobán, mintha egy dióval felszórt kamrában lépkednék.

Mikor a falat rágta, olyan lett a szegélyléc, mintha jégpor hullott volna rá. A kábelek hurokjai között forgácskúpokat fedeztük fel. Mindenütt ott volt a nyoma, sokszor hozzá kötődött a nap eseménye.

De a kis Henrik elment. Nem segített volna sem kenőcs, sem gézcsík, kedd délután lehunyta gölü szemeit, és hajnalra összekucorodva kilehelte a lelkét.

Nem látszódtak rajta sebszélek, nem villogott lámpajel, nem kerregett, mégis tudtam: el fog menni. Még éjjel, az állatkórházban azt mondták, sajnálják, csak kutyával és macskával foglalkoznak.

G. István László

Csongor

Szakadék nehezedik
a szárnyra –
ami repül,
sose kerül
mélységbe, magasságba.

Nincs a lépésnek
súlya semmi –
mintha egy elfelejtett
szó ütemére
kellene menni.

Nem születtem én
elindulásra,
roppan az út,
fönt vár a rianása –
nem születtem én
elindulásra.

Nyári haikuk

Harsányzöld lombban
veszti irányát a szél –
sárgul a szélcsend.

Kifehéríti
színét a nyári égnek:
őszül a hőség.

Nyár, ömlik a fény,
apadhatatlan forrás,
kút szomjúsága.

„Az év irodalmi alkotása” Szlovákiában 2006-ban

Bárczi Zsófia

Lorenzo Ribera: Trisztán és Izolda

Trisztán ostoba volt. Nem különösebben ostoba, hanem átlagosan ostoba. Az őt körülvevő csend, amit Izolda rendszerint titokzatosnak aposztrofált, részint a világ dolgaira való reakcióképtelenségből, részint az azok iránti teljes közönyből fakadt – a világ dolgaiba természetesen Izolda is beletartozott. Valószínűleg épp kikezdehetetlen közepszerűsége tette alkalmassá arra, hogy Izolda felfigyeljen rá.

Izolda egyébként festő volt. Általában tájképeket festett, pasztellszínekben. Pasztellzöld mezőket, előtérben virágzó mandulafákkal. A mandulafák virágait impresszionisztikus, elmosódott foltok jelezték. Egészében kellemes volt az összehatásuk. És néha tengert is festett, sok hallal, a mexikói primitív modorában¹, de ezeket a képeit sosem állította ki.

Izolda életének egy rendkívül nehéz szakaszában találkozott Trisztánnal, mert a szükségszerűség elve alapján eltökélten hitt a csodában, s ezért a csodák mindig meg is történtek vele. Mikor Trisztánnal találkozott, már évek óta fuldoklott. Persze, hozzá kell tegyem, a csoda nem okvetlenül teszi boldoggá azt, akivel megtörténik.

Trisztánnal szemben Marke okos volt, gyöngéd és megértő, ráadásul időnként kiporszívózott. Mindezen érdemei sajnos nem voltak elégségesek felesége szerelmének elnyeréséhez, mert az emberek általában nem érdem szerint szeretnek², de Marke ebbe már rég beletörődött, arról pedig valószínűleg fogalma sem volt, hogy Izoldának miféle csendes kétségbeesésben peregne a napjai. Amit Izolda leginkább nem tudott elviselni Markeban, hogy hangosan csukja be az ajtót, hogy nem érzékeli a láthatatlan határvonalakat, ahogy kortyonként tölti ki reggel a tejet, nehogy megmaradjon, főleg ez utóbbit, no meg az élet minden apró területén megnyilvánuló enyhe, és mások számára tökéletesen láthatatlan kicsinyességét. Marke úgy volt smucig, hogy közben döbbenetesen drága ajándékokkal halmozta el a feleségét. Igaz, sosem azt adta, amire Izolda vágyott, erről viszont tényleg nem tehetett, Izolda sosem beszélt a vágyairól. Market valószínűleg mindenki jobban értékelte volna Izoldánál, és Izolda igazán nem bánta volna, ha Marke valamilyik törekvő kolléganője elcsábítja a férjét, de Marke, Izolda legnagyobb bánatára, módszeresen és idegesítően hűséges volt.

Amparo semmit nem gyűlölt annyira, mint a hallgatást. A csendnek pont huszonzét fajtáját különítette el, de mind közül legjobban a büntudatos csendet utálta. Közvetlenül ezután jött a közönyös csend. Aztán a süket csend. Na, ez jellemezte szerinte Trisztánt. Nem a másik gyötrésének enyhén szadista és jól kiszámított hallgatása, hanem az érzékelés hiányából fakadó neutrális és némileg szórakozott csend. Ezért Amparo idegenkedett Trisztántól. Amparo Izolda férjétől is idegenkedett. Igaz, a férjétől Izolda is idegenkedett.

Amikor például nem ment el Izolda kiállítására. Nem nézte meg a képeit, amiket – bár ezt nem tudhatta – részben pont ő ihletett. Nem nézte meg, mert megfeledezett a kiállításról. Nem egyszerűen elfelejtett elmenni, az ilyesmi naponta megесik, bárkivel, Trisztán tudatából úgy zu-

¹ Távolról sem olyan erőteljes képeket persze, mint mondjuk Frida Kahlo, de azért tűrhető képeket. Izolda különösen vonzódott a halakhoz, leginkább rostonsült formában, így is indult a karrierje, az első kiállításon kizárólag csendéletek voltak, ezüstcsillámú, pikkelyes halakkal. (*milyen hülye szó a pikkely – a ford.*)

² Kivétel Amparo (Lorenzo Ribera).

hant ki Izolda kiállítása már a meghívó elolvasásának pillanatában, mint csupasz madárfióka a lazán összetakolt fészekből. Pedig Izolda szívszakadva várta. Szívszakadását fénylő mosoly mögé rejtette, ebben, meg egy sötétkék selyem estélyiben fogadta a kiállítás megnyitóján a város előke-lősegeit, a kiállítás szponzorait, meg azt a néhány barátját, aki szerette annyira, hogy még a képeit is hajlandó volt megnézni (rendre). Hogyne tudta volna, hogy nem jön el Trisztán, de azért minden ajtónyitáskor elállt a lélegzete – a remény már csak ilyen, utoljára hal meg, meg effélék.

A kiállítás egyébként nem volt túl sikeres, persze igazán sikertelen se. Egyike volt azoknak a tizenkettő egy tucat rendezvényeknek, amelyekre minden városban sor kerül a különböző nemzeti, helyi és egyházi ünnepek tájkán, s amelyekre a közösség magára valamit adó tagjai sorra el is mennek, önmaguk előtt saját felsőbbrendűségük, ismerőseik előtt pedig kultúrlényi mi-voltuk s abszolút kötelességtudatuk bizonyítandó. Izolda életében viszont kiemelt helyen szerepelt. Nemcsak azért, mert először állított ki saját szülővárosában (lásd senki sem próféta...), hanem azért is, mert úgy érezte, ezzel a huszonegy képpel valami egész különösét, minden eddigi művétől teljesen elütőt alkotott. Képei harsány színekben pompáztak, az addigi pasztellzöldet felváltotta a Benetton hisztérikusan boldog, elmebajos színvilága (ennek viszont legalább annyi pozitív következménye lett, hogy egyik képét a kiállítás után tényleg megvásárolta a Benetton, és hosszú hónapokig hasznosította óriásplakátként³).

Van olyan, hogy egyáltalán nincs végkifejlet. A dolgok csak úgy megtörténnek, és kész. Megnyugtató lezárása kizárólag a sablonos amerikai filmeknek van, az élet dolgainak csak egész ritkán. Ez volt Izolda gondja. Izolda várta, hogy Trisztán majd színt vall – ezt a kifejezést a nagyanyjától vette át –, de Trisztán mindig egyformán barátságosan viselkedett, és ez így is maradt, végig. Rendszerint kávéházakban és kiállításokon találkozgattak, Trisztán ilyenkor valamilyen művészettörténeti kérdésről beszélt nagy lelkesedéssel, Izoldában pedig ezekre a röpké órákra felengedett az idegenség fojtogató szorítása, hogy aztán otthon újult erővel törjön rá. Trisztán egyébként eléggé unta Izoldát, bár a ragaszkodása imponált⁴ neki.

Izolda sokáig azt hitte, hogy Trisztán a problémája, holott önmaga volt az. Túlzott jelentőséget tulajdonított a szavaknak, mindig az érzelmek verbalizációját várta, s ennek elmaradása mérhetetlen csalódást okozott neki. Trisztán esetében ez amúgy nem számított, részéről szó sem volt érzelmekről. Izolda viszont egész nap képzelt párbeszédeket pergetett magában az „erre ő azt mondja, mire én, mire ő.” – klisé alapján. Ezekből persze soha egy sem hangzott el.

Trisztánnak Izolda a csütörtök esti, egyetemi összejövetelk részét jelentette. Csütörtök esténként Trisztán művészettörténeti előadásokat tartott a Kari Tanácsteremben, teljesen gratisz, à la szabadegyetem, az járt be hozzá, aki csak akart. Rendszerint összejött 15–20 ember, jobbra oktatók, meg azok ismerősei, így került oda Izolda is, Amparon keresztül. Trisztán épp Da Vinciről adott elő, s Izoldát azonnal lenyűgözte az a lobogó hit, amivel a perspektíváról beszélt. Izolda egyébként nem kedvelte a reneszánszot. És a művészettörténetészeket sem. De Trisztánba azonnal beleszeretett. Aki viszont komolyan méltányolta, hogy mennyire méltányolja Izolda a szellemességét. Trisztán jó elbeszélő volt, Izolda pedig tökéletes hallgatóság.

Egyszer Izolda megbetegedett és nem ment el az összejövetelre, erre Trisztán gálánsan⁵ küldött neki egy rövidke levelet, hogy mennyire hiányolta az este. Izolda tulajdonképpen erre a pár sorra építette egész szövevényes képzelte viszonyát. Trisztánnak minderről még csak fogalma sem lehetett.

Izolda ekkoriban már feladta a Markeval folytatott küzdelmet. Marke – persze merő

³ Ebből is látszik, hogy nagyon is van helye a művészetnek a modern világban (Lorenzo Ribera).

⁴ Megjegyzem, az „imponálás” szintén elég nagymamás szó (a ford.).

⁵ ...a „gálánsról” nem is beszélve (a ford.).

jószándékból – tökéletesen rátelepedett, beszívárgott élete minden apró zugába. Izolda szerette a kontemplatív semmittevést, Marke viszont folyamatosan tevékenykedett, ami rengeteg ajtócsapkodással, határozott, döngő léptekkel, és Izolda folyamatos ellenőrzésével járt. Izolda régebben napokat gubbasztott néma derűbe burkolódzva öreg fülesfotelje mélyén – ekkoriban még szerette a férjét –, Marke azonban rendszeresen átlépte azt a bűvös kört, amelyet felesége vont köré: maga köré, hogy gyengéd szemrehányásokkal illesse vészesen közelgő határidők, befejezendő képek, megrajzolandó illusztrációk kapcsán. Marke azt hitte, ez a szeretet. Egyébként rengeteget dolgozott, valószínűleg ez volt a legjobb benne, s Izolda életének legszebb korszakai azok lettek, amikor férje hosszú napokra elutazott valamilyen céges ügyben. Ilyenkor azonnal kihúzta a telefont, kikapcsolta a mobilt, és hiába csengetett bárki, még a postásnak sem nyitott ajtót. Izolda szenvedélyesen szerette a zavartalan nyugalmat. A telefontól különösen irtózott, sosem értette meg, mi a jó abban, hogy akárki felhívhatja. Ezért óvatosságból mindig különböző álneveken mutatkozott be, ha (amikor Marke otthon volt) felvette a telefont. A férjét ez retentően bosszantotta, hiába magyarázta Izoldának, hogy nyilván fontos ügyben keresik, mire Izolda azt mondta, pont ezért.

Marke őrijítően becsületes volt, ő sosem jelentkezett be álneven, ha felvette a telefont. Az a fajta következetesség jellemezte, ami az Izoldához hasonló embereket előbb-utóbb felőrli. A rossz házasságnak számtalan variációja van, s ezek közül néhány olyannyira hasonlít a jóhoz, hogy magukat a házastársakat is megtéveszti. Becsapni csak a testet nem lehet, s Izolda egy idő óta légszomjjal küszködött. Pontosan emlékezett az első esetre. Akkor történt, amikor Marke kitakarított a műtermében. Még az ecseteit is kimosta. Izolda hosszú ideig csak állt a fényesre suvickolt padlón, aztán felkapott egy spaklit és sikoltozva nekiesett a képeinek, s a sóbálvánnyá dermedt Marke szemeláttára cafatokra vagdosta őket. Aztán összeesett. Ezután hosszú időre depresszióba süllyedt. Az értelmetlen élet teljes súlyával zuhant rá, megtévezve Marke gyengéd gondoskodásával.

A Marke és Izolda közti, egyre mélyülő ellentétre a gyerekek fizettek rá. Izolda nem volt jó anya, és ezt tudta is, mi több, a gyerekei is tudták. Nem arról van szó, hogy ne végezte volna el lelkiismeretesen mindazt, amit egy anya általában megtesz, sőt, valószínűleg körültekintőbben járt el az utódokról való gondoskodás terén, mint a legtöbb asszony, csak hogy ami másnál természetesen és magától értetődő volt, az Izoldánál állandó, megfeszített figyelem eredményeként működött csupán. Például a jóéjt-puszi. Izolda rendszeresen elfelejtette megcsókolni a gyerekeit, aztán, hogy pótolja a mulasztást, zajos érzelemkitörésekkel kendőzte a gyerekeivel való testi kontaktus tényleges igényének hiányát.

Izolda és Marke akár még boldogok is lehettek volna, ha Izolda képes kiegyezni a sorssal. De Izolda mindent akart, az abszolútát kereste, és nem tudta elfogadni az életmentő, apró hazugságokat. Amparo vidáman és skrupulusok nélkül szegte meg az egyezményes erkölcsi normákat, ha úgy hozta a helyzet, Izolda erre képtelen volt, s önmagát büntette, ha áthágta a magavonta határokat. Elég érdekes volt, amikor a Trisztán-epizódnak köszönhetően rájött, hogy tulajdonképpen egész világa hazugságon és önbecsapáson nyugszik. A Trisztánnal való felemás viszonyban saját féligélt élete köszönt rá vissza, szórakozott érdektelenségében Izolda beteges gyávasága tükröződött. Festőként is ezért maradt közepszerű: sosem tudta vállalni a valóság kockázatát. Az évek során fokozatosan feladott mindent, ami valaha fontos volt neki, míg végül önbecsülése olyan mélyre süllyedt, hogy azzal már csak megalázottsága kelhetett versenyre.

Izolda akkor mondott le az életéről, amikor felhagyott a festéssel. Még Marke is érzekelte a bajt, segíteni azonban nem tudott, Amparo pedig nem volt otthon.

Izolda azelőtt mindig a gyengeségével próbált hatni – talán ez az egy olyan vonása volt, amit Amparo gyűlölt benne. Az állandó feltárulkozási kényszert, ami nem a tényleges félelmek és

gyarlóságok felvállalásának bátorságából eredt, hanem egyszerű, kiszámított póz volt, s amivel rendszerint megteremtette a védelmezésre szoruló gyenge virágszál látszatát. Izolda valójában képtelen volt az őszinteségre, így maradt az őszinteség látszata – tény, hogy a gyakorlatban ez ugyanúgy megtette, tökéletesen alkalmas volt a másik kézben tartására. Valószínűleg Trisztán volt az egyetlen, akinél nem ért célt vele, ő túlságosan egocentrikus volt ahhoz, hogy egyáltalán tudomást vegyen Izolda szánalmas kísérleteiről.

Amparo mindig némaságba burkolódzott azokban a helyzetekben, amikor Izolda fecsegett vagy sírt. Amparo sohasem sírt, még Izolda temetésén sem, Elvirával pedig eleve nem történtek meg bizonyos dolgok. (Elvira például Dimitrijről azonnal tudta volna, hogy hatásvadász és menthetetlenül narcisztikus – persze Elvira élete ezáltal némileg sivárabb is lett, a legtöbb izgalmat a bútorkatalógusok jelentették benne.)

Igen, Izolda minden tetteben volt valami színpadiasság, ami ezzel a szerencsétlen névvel nem is csoda, mindenki azonnal Wagnerre gondolt, ha bemutatkozott (természetesen csak műveltebb körökben, a sarki kocsmában pl. senki sem gondolt Wagnerre, soha), hangosan persze nem mondták ki, de Izolda azért tudta, így elég nehéz lett volna természetesen viselkednie. Ahogy például az altatókat bevette. Amparo sosem bocsájtott meg Izoldának, miután meghalt, nem maradt senkije. Elvira persze igen, meg a férje, de az nem ugyanaz.

(A fenti írás a Szlovákiai Magyar Írók Társasága „Az év irodalmi alkotása” címmel 2006-ban kiírt szépirodalmi pályázata díjnyertes alkotása.)

Vázlat (1982; olaj, farostlemez; 50×70 cm)

Turczi István

Egy jobbízű hazából

Simonyi Imre-áthalás

Hőskori menazséria: zsványok, szendék, szentek;
füstből és fényből kevert jótékony félhomály;
pár hamis, de jól fizető hang az orchesterben;
a gyulai Kék Macska megint nyitva áll.

Megint együtt a régi köz-hasznú társaság...
Mit nekik adósság, láz, emelkedő adó,
elő a paklit, riadó, jönnek az *éjfél-táji lányok*,
semmi önmérsék, ez az éj is átmuzsikáltatható.

Ha van olyan, hogy az idők végezetéig,
hajrá, *édenlakók*, ma sincs mire várni!
Induljon az *eszme-verkli*, bolond, aki enged,
míg kitart a rostélyos és a békéltető zöldszilváni.

Azontúl az *erősek és az eszelősek* mind
merő seb: *a sok sebhely szinte szószerint*
– a megszaggatott férfikor törzsasztalánál,
ohne szubrett – *a régi pontokon sajog megint.*

Az a finom elmebaj, az a józanult téboly
útközben valahogy elveszett. Annak a fejére
hullnak *forgácsok egy fakesztről*, aki
visszatér az ellene elkövetett tettek színhelyére.

Az ablakból, aki épségben átmentett rögeszmék
birtokában megéri a reggelt, jó a kilátás piszkosul
az utcára, a városra, a kilátástalanságra...
(Már megbocsásson, Apor Vilmos úr!)

És vakító délidőben enyhítő körülménynek végül
ott a vers, a hírnév, a meg sem szerzett vagyon.
Egy jobbízű hazából hősünk átlegyint. „*Mit
remél a jövőtől?*” „*Keveset. De azt nagyon.*”

Mono logos

Nem tudok semmit,
s ha tudok is,
nem érzek semmit,
s ha érzek is,
nem emlékszem semmire,
csak az előtttem álló útra,
a vér árnyékából kilépő holnapokra,
gyertyák sistergő jajszávára,
a könyvek fölé hajló fiú-királyra,
a befagyott tavon átkelő hajnalokra,
mocsarak bűzére, források melegére,
egy kolostor keserves köveire,
szép szobor vállán fekete madárra,
egy meg nem született gyermek hívására,
a tér nélküli súly ígéretére,
és a nevemre, amit ettől a tájtól kaptam.
Nem emlékszem semmire,
csak arra, hogy nem tudok,
és nem érzek semmit.

Útra készen (1997; hajtogatott, drótozott rézlemez; 42×19×26 cm)

Fecske Csaba

Telünk

sose tudhatjuk ámbár sejthető
milyen lesz majd eljövendő telünk
fázni fog a pilises fejtető
vacsoraidőben nem szenvedünk

bármi történik új és meglepő
és minden történet csak nyer velünk
talál magának munkát az idő
telünkkel szépen mi is eltelünk

ha mi nem lennénk mit venne elő
hol kintől hol gyönyörtől reszketünk
szemünkben már a hó sötétje nő

csenevész kis füstfoslány lesz nevünk
amint egy túlhevített agyvelő
krematóriumába tévedünk

Megmarad-e valami

sietünk október vége máris
hosszú céltalan esők a vak nap
szemedbe kap felsikolt egy ablak
üvegén ha ősz ha tél volt nyár is

néhány levél zörög még a fákon
képek miket elejt majd a tudat
leválnak róla mint a vakolat
de ha nincsenek is ott én látom

őket belőlem van minden amim
csak van ekképpen minden enyém
rejtőzve lenn a mélyben mint a szén

a gyönyör bányássza ki vagy a kín
ha egyszer felhagy velem a remény
megmarad-e belőlük valamim

Így volt, nem így volt

sárló kancaként hágatta meg magát
arcomba zúdítva temérdek haját
beborított akár a forró láva
a kéjtől fuldokolva gyűrt magába
azt hittem hogy fölfal csontomat töri
szinte lyukat égettek rám szemei
csókja méhcsípés lehelete számum
az ember végül a mézre is ráun
mohó pinája kifacsarta farkam
ő még kívánta de én nem akartam
vagyis hát nem bírtam már az ostromot
erőmmel együtt vágyam is elfogyott
mint lottyadt naspolya csüngött a herém
csatakosan ölemben mintha nem én
volnék gazdájuk hanem valaki más
Gandhi a szűz vagy a vén Malakiás
jóllakott kígyóként hevert hímtagom
a szőrbozótban *várj megcirógatom*
s lecsúszott combjaim közé s bekapta
néma furulyámat szopta harapta
nyelve forró volt mint napsütötte kő
bátortalan vágyat csalt belőlem elő
fölgaskodott a vörös kobrafej
mire ő nyakon csípte s bevezette
sötét és forró lyukába a kígyót
amely ott újra támadásra készült
én már nem emlékszem így volt nem így volt
egyszerre voltam alatta felette
ölébe temetett majd újra megszült

Szegény kis Balázs

kenyérke kéne egy falás
korog a gyomrom nem ettem
terveket szövő kis Balázs
csak egy szép versben lehettem

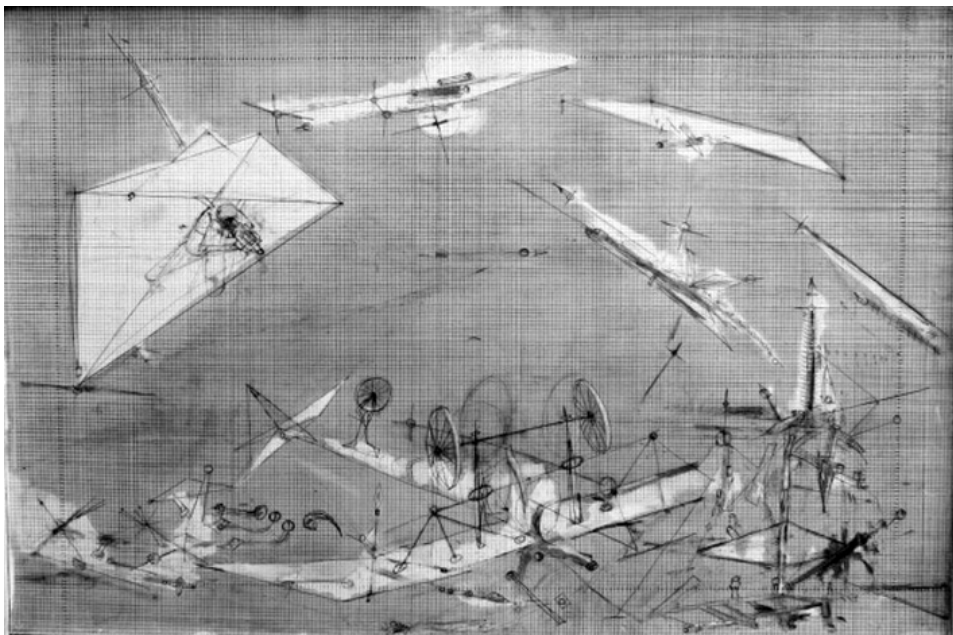
elalszom nyűgös kis Balázs
álmban csöngetek picit
feledve most a meghalás
ügyemet angyalok viszik

nem leszek mindig kis Balázs
az Istenre se hallgatok
nyomom nem őrzi majd a plage
nem tudom ki és hol vagyokvagyok

Nélküle is

apám hosszú haldoklása
– húsvétól nyár közepéig –
összehozta a szétszóródott családot kovásza lett egy
széthullóban levő közösségnek
gyerekek unokák dédunokák menyek vő sógorok komák
mindenféle rokonféleségek adták egymásnak
a kilincset kiszáradt mosollyal beteg mondatokkal
gyámoltalan gesztusokkal áldozván
az idegenné lett haldoklónak akinek fakókék
szemében úgy tűntünk el egytől egyig
mint a vízbe dobott kavicsok a testétől
lassan megszabaduló apám ha nem is boldogtalanul
de nem is boldogan mindenesetre zokszó nélkül
megadóan fogadta hosszú éjszakák sunyi szörnyeit
több volt már belőle valahol máshol
számunkra ismeretlen helyen mint itt közöttünk
arcvonásait más szerephez igazította már a láthatatlan
maszkmester csonttá soványodott szegény napok óta falatnyi
étel kortynyi ital nem ment le a torkán
a végképp elhasználódott test így tiltakozott
a megszégyenítő létezés ellen

apám hosszú haldoklása szinte elviselhetetlenül
sűrűvé tette életünket egyetlen pillanat sem
hullott ki észrevétlenül következmények nélkül
az időből –
eszeveszetten virítottak húgom egyébként konzekvens
futórózsái még sohasem voltak olyan magamutogatóan
szépek mint éppen azon a nyáron mintha belőlük
szaladt volna apám vére az utolsó cseppig
a kezem között halt meg s ért véget kilencvenhárom
túlterhelt év ki ment el vele mit hagyott magából ki tudja
mit jelenthetett neki a hosszú-hosszú testi fogság
mi lehetett volna s mi lett belőle isa por és homu
mint mindenki ő is betöltötte sorsát hangja visszhangzik
bennem arcát látom de mit sem tudnak róla majd akik ezután
fognak megszületni birtokosai új napoknak
hiányával nem tudok mit kezdeni tudván mostantól
minden nélküle történik meg nélküle lesz tavasz
s zöldül ki a fű mely az ő érzékelése nélkül is
– hát nem iszonyú ez – olyan gyönyörű

122-es hír (1996; olaj, grafit, farostlemez; 80×119,5 cm)

Kürti László

Az volna a jó

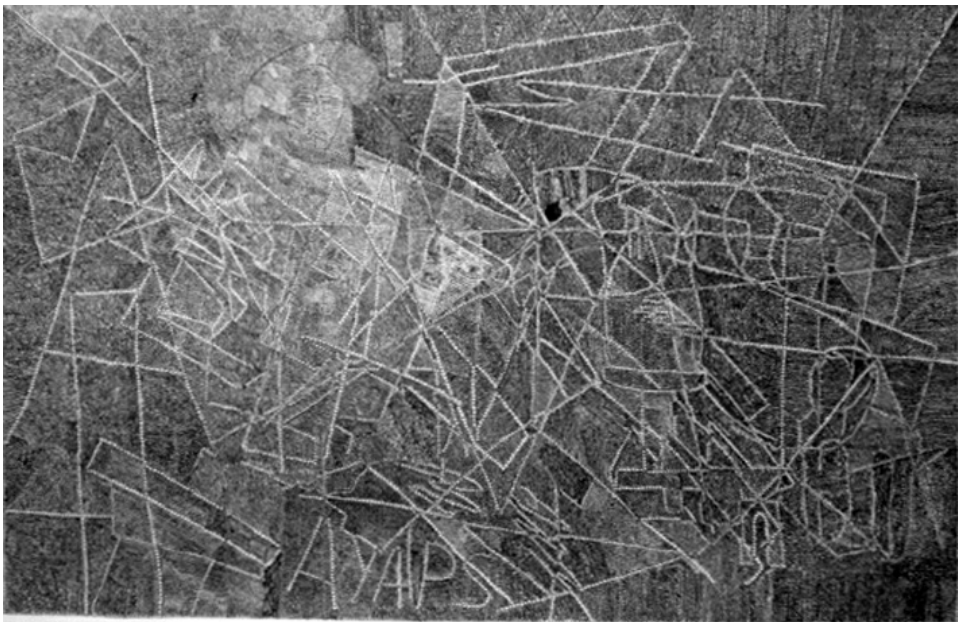
Mondjuk egy lovam hogyha volna
egy lipicai egy „tuti barokk örvény”*
Minek karikában a nyaka
és túllépi hátuljával az első lábait
Olyan lovat ami a nyereg alatt úgy megy mint a doxa
Az volna a jó igazán
Ami nem sunyít és harap
biggyeszt és rúg
Vagy vágta közben blokkol
Nem ijed kutyától traktortól
Pocsolyák vizétől vadaktól a mezőn
Ami csak úgy adja a lábát
körmölhető patkolható
Simán ért a jelekből szavakból
heveder meg a csizma
pálcászabla meg a száj viszonyaira
figyelve
A halk fütttyőkre néha a hangosakra is
Ügyel a gödrökre gyökerekre
nem csetlik-botlik bele a világba
Szereti a vágta szabadságát
Az ügetés pontos eleganciáját
A lépés figyelmességeit
Naplemente hazavezető sűrű levegőjét
Léptében a szárazra lovaglást
A zabot a pihenést
A következő napok kisebb izomlázát
A létezést
Ilyen lovat kéne venni végre

*Esterházy Péter: Egy nő

miféle karma?

miféle karma
veszett hatalma
akar ma engem?
miféle erő
mi elfedhető
húsok alatti
gerjedelemben?

nyugtalan lélek
cukkolva téged,
hanyatt henyélek
e kopott testben.
gyógyszerek körben
ágyamba törve
fehérítő porban
melyikünk erősebb?

Ken Ayaps [Penyaska] (1994; tus, toll, papír; 500×700 mm)

Merényi Krisztián

Kilenc temető

Kilenc temető öleli a várost,
falazza körbe az élőket.
Kilenc temető gyermektestet rejt;
körbefalazza az élőket.

Urnák völgyében halál,
a temetőben a holt is él.
Sírkő tetején mozdul a hajnal;
itt még a holt is él.

A városban pörög az élet,
temetők mélyén függnek a csontok.
Kukacos hús: bomló emlék;
de még függnek a csontok.

Kilenc temető óvja a várost,
üzenet befelé monoton zörejjel.
Gyűjti magának az élőket;
kíméletlen monoton zörejjel.

Mátrix

Katika?
A szomszéd Gyula hozza majd az övéivel.
Na, de mikor?
Hamarosan.
Gyula délutánra mindig részeg és agresszív.
Látszat.
Miket beszélsz?
Azt csak én tudhatom.
Mutasd csak magad! Jó ég! Ki vagy te?
Már nem számít.
Hol van Katika?!

Nagy Gergely

ANGST

A városi harcos kézikönyve (regényrészlet)

iv.v.

Mintha elszigetelődtem volna még jobban odabent. Sokkal jobban, mint eddig. Néhány feladat vár a gépemen, amikor bemegyek. *Üdvözlő a Papírtigris intranet rendszere! Ezentúl itt található meg a munkafájlok. Aktuális feladataidról itt készíthetsz heti jelentést! Jó munkát, kellemes napot!* A megkezdett projekteknek csinos kezelőfelületet építettek amíg nem voltam itt, ezen elbabrálok egy darabig, és közben tűnődöm, vajon a csajos képeimet is megtalálták a gépemen, meg a hétvégi focimeccsek videofájlokban lementett összefoglalóit? Sosem szoktam azonnal rákliccelni a kis ikonra, amelyet egy hírszolgáltató küld és amely triangulumszerű csilingelés kíséretében jelenik meg a monitorom bal sarkán, ha *breaking news* érkezik. De most rögtön a triangulum után klikkelek. Először nem is lepődtem meg azon, amit láttam. Valahogy nem. Lövöldözés a főváros kilencedik kerületében. Mintha áramütés ért volna. Tűzharc. Banális, szinte. Egy rendőrájárőr hajnalban felismerni vélte egy épület előtt várakozva Karel és Grétát. Felszólították őket, hogy igazolják magukat. Erre nem voltak hajlandók, azonnal megérezhették a rendőrök, kikkel is van dolguk, az egyik megkísérelte a járőrökcsiba tuszkolni Karel, a másik pedig Grétára próbált bilincset rakni. Gréta revolvért húzott elő – állítja a hivatalos közlemény. Tűzharc alakult ki az utcában parkoló autókat használva fedezékül. Az egyik rendőr erősítést hívott, egy egész osztag ért a helyszínre, de közben Karel és Gréta elmenekültek. A jelentés szerint Karel megsebesítették.

Hideg vízcepppek jelennek meg a homlokomon. Ez az egész lehetetlen. A struktúrát vették célba, de soha nem egyes embereket. A kibetér és a valós tér között, és sosem a szó katonai értelmében. Mi történhetett? Nem is tudtam, hogy fegyverük van. De mi van, ha tényleg? Ehhez pénz kell. Cuccok, felszerelés, lakások, az egész rejtőzködő, vízalatti létezés. Szemem ide-oda cikázik a hír szövegében. Keresem a mondatot, amely arról szól, hogy megöltek valakit, de nem. Ilyen mondat nem szerepelt a hírben, akárhányszor olvasom el. Megkönnyebbülök. Ugyan miért? Nem sokkal később újabb hír jelenik meg, mely szerint őket hozzák összefüggésbe a központi okmányiroda rendszerébe történt elektronikus betöréssel is, többszöri behatolással és illegális tranzakciókkal egy bank pénzügyi rendszerében, ahol nagyvállalati számlákról utaltak át pénzeket máshova, valamint néhány nagy értékű autó eltulajdonításával, amelyek mind az utóbbi időben történtek. Még meg is szólal valami szakértő a kommentárban, hogy egyes luxusautók védelmi berendezéseinek hiányosságait használták ki a tettesek. Elrejtőzve a számítógépes követőrendszerek elől. A francba. A kurva életbe! Kimegyek a folyosóra. A teakonyha előtt ketten-hárman tárgyalják a dolgot: te, láttad annak a csajnak a képét?

– Miért, ki az?

– Most láttam a neten. Nem ő volt, aki itt, a nyolcszázhatosban, vagy nem is, kettővel odébb dolgozott?

– Tényleg?

– A marketingen. Most mondott fel nemrég.

– Ja, tudom! Te ismerted?

– Egyszer dumáltunk, asszem. Durva, nem?

Szédelgek. Lemegyek az épület elé, a levegőre, de persze a forgalom benzingőze nem segít. Az előcsarnokban és az épület előtt rendőrök vannak, minden ki- és belépőt alaposan igazoltatnak

és átkutatnak. Visszamegyek a szobába, az asztalom mellé. Valahogy végigcsinálom a délutánt, egyelőre senkit nem engednek el az épületből, a munka természetesen leáll, csak a napi gyártású termékeknel folyik tovább, a Reggeli Szemnél és a televíziós szerkesztőségekben. Este hét óra felé aztán Baumgartner legközvetlenebb munkatársait kivéve mindenki elmehet. Hazafelé már pár buszmegállóban kint vannak a hivatalos plakátok Gréta és Karel képmásával. Alatta valami összeg is szerepel, gondolom megemelték a nyomravezetői díjat, ez már jóval súlyosabb ügy. Nem szállok fel semmilyen járműre, gyalog megyek. A plakátok sűrűn követik egymást a kirakatüvegeken és az oszlopokon. Számíthatok rá, hogy előbb-utóbb feltűnik ott az én fejem is.

A szorongás ütemesen, nem túl gyorsan, de egyértelműen ered a nyomomba. Aztán elér és megérint, mint valami fogócskában, kezét a vállamra helyezi. Az érzés zavarodottsággal, kicsit szórakozott mosolyfélével kezdődik. Hogy akkor most ez lesz órákon, napokon át. Nehéz lélegzetvételek, mániákus, menekülésszerű gyaloglás. Minden szürkére vált, mint egy nyolcvanas évekbeli filmben. Köd száll le, talán a valóságban is, de ez megállapíthatatlan. Rettegés, halálfélelem veszi át a terepet aztán, nem tudom pontosan, milyen a halálfélelem, mert nem tudom, milyen a halál, tehát félni sem tudok tőle, de valami nem léttől, nem levéstől való félelem van, az felismerhető, azt azonosítani tudom. Beteg vagyok, beteg. Elkaptam a város nyavalyáját. Minden arc ellenséges, felőlük fel is fordulhatok. Kétmillió pokolgép ketyeg. Fokról fokra hagy el az erőm, lohad le bennem az ellenállás, egyre nehezebben sorakoztathatók fel érvek az életben maradás mellett. Mitől ilyen, mitől ennyire erős ez a hely, ez a közeg, hogyan éri el, hogy ennyire legyek képes félni tőle?

Régi helyeket hívok segítségül most is, mint annyiszor, ha bajban voltam, az igazi várost, de nem a lakóit, hanem a kötengert, az épített érzéseket, azokat a helyeket, amelyekhez nem tapadt hozzá szorosan a félelem. Sokszor tettem így, ha valamit végig kellett gondolni, vagy csak valami bizonyosságot szerezni. Afelől, hogy vagyok, élek, hogy én vagyok az, aki gondolkodik belül, a saját fejemben. A Nagykörúttal mérd magad. A félelem még javában dolgozik bennem, a formátlan, megmagyarázhatatlan félelem. Vagyis részben nagyon is megmagyarázható. Emberek, akik egy napja még nálam laktak, abszurd és halálos kalandba keverednek. Vagy az én félelmem abszurd? Nem tehetek semmiről. Róluk végképp nem. Meg kellene nyugodni. A fejemben egyfolytában beszél valaki. Rádióhangon, közleményhangon. Zene keveredik hozzá, nevetségesen hamis éneklés és csörömpölés. Valami cédét hallgattam reggel a Tigrisben, akkor akadt be a cédéjátzó a fejemben. Azért az mégiscsak röhej, hogy az agyam juke boxot játszszone, miközben valakibe belelőttek, akit ismerek. Nem jól, de ismerek. Még sincs közöm az egészhez.

Csak megyek, gyalogolok, és nézem a helyeket és megpróbálok nem gondolni semmire, megnyugodni, elhallgattatni a hangot, a hamis zenebonát a fejemben. Mintha a betonból kiszívható volna valami, az emberek arcáról, a kirakatokból, az újságos standokból és a feliratokból valamit összerakhatnék, egy állítást, egy mondatot, amely érvényes rám. A séta nem levezetés, hanem nagyon is igénybevevő keresés. A várost hívom segítségül, a helyeket.

iv.vi.

Derűs nap van. Hideg és fény. A helyeket próbálom megidézni, visszamegyek az utcaszintig, a bújócskáig, amit a helyekkel és azok szellemével játszik a városlakó, mert a helyekben ott van valami a nézőből, magán viseli a tekintetét, a gondolatait, amelyek éppen akkor futottak át rajta, amikor ott járt. Hátha segít. A séta, át a Margit hídon a déli oldalon, el a Jászaiig, ott keresek egy kávévalahol az Újlipótvárosban, aztán vissza a szigeti oldalon. Nézem a hídfőnél a bérházakat, a nyugodt, fehér tömböket a Pozsonyi útnál, szemben, Budán, a fullasztó Margit körút nyitányánál a régi ABC neonreklámot keresem, a hatalmas, színes konstrukciót, amely a jobboldali ház tetején állt, meg a másikat az ellenkező oldalon, hogy Biztosítás Biztonság. Nincs

persze sehol, azóta már vagy tízféle reklám volt a helyükön. Az ABC betűk színei váltakoztak, a kövér álló betűk megteltek színnel, ahogy a fénycsövek felizzottak, szédítő kontrasztban a házak barnásszürke színével. Barnásszürke, a budapesti alapszín, a barnásszürke itt a levegőben terjedő, kimoshatatlan árnyalat. Párizsban legelőször megvakított a házak világos színe, és nem értettem, hogy lehet egy ház fehér, amikor a ház, definíció szerint barnásszürke. Annak az a színe.

Fel Budára a Margit utcán, jobbra el a Veronika domb felé, ott aztán némi üldögélés, aztán tovább, Gül baba utca. Itt egy kicsit mindig tanácstalanul téblábolok, annyira tapintatlan a Gül baba szobor a régi török építmény előtt. A hely vesztett egy titkot. Gyerekkoromban, amikor még a teljesen érthetetlen dolgokra teljesen érhető magyarázataim voltak – mint bárki másnak is –, úgy értelmeztem, Gül baba egy baba, vagyis egy kisgyerek, még majdnem csecsemő, így nyilvánvaló, hogy miért nem kell róla szobrot készíteni, minek, amikor úgy néz ki, mint a többi kisgyerek. Világos volt, hogy miért csak egy kőturbán jelzi, hogy valaha itt élt, aztán itt temették el. Különben meg a turbán gyönyörű volt a síremléken, kerek és tekervényes, mint egy kalács, vagy kuglóf, és egyben rejtélyes is, hogy milyen lehet a belseje, ott is olyan-e, mint valami sütemény. Mitológiámban az indiánokkal is összekapcsolódott ez a turbán, a jel, az enigma, úgy képzeltem, egy indiánnak se írnak semmit a sírjára, csak kitűzik oda a tolldíszét, meg az amulettjét. Gyalogolok tovább, Apostol, Vérhalom. Oldódik, oszlik bennem a szorongató érzés, a fojtó köd, kienged lassan a szorító félelem. Vagy csak a figyelmemet tereltem el róla sikeresen?

Ezen a területen az idősíkok egymásra tapadnak, mint a vizes őszi avar. Egy ház, erődszerű tetőépítménnyel, talán csillagvizsgáló, egy kínai pagoda-kaput utánzó art deco kerítés, amelyen zöld mázas cserepek vannak, és a bejárat kört formáz, egy finom vöröstéglás kockaház, olyan nyírt pázsittal, amilyen nyírt pázsit a mi országunkban nem szokott lenni, mintha egy német áruházi katalógusban volnánk 1976-ban, egy ezüstös Volkswagen mikrobusz is áll a ház előtt, hogy tiszta és jelenvaló legyen a Németország-érzés, egy provence-i birtokosi kúria, elegáns, hűvös fehér ablakkeretekkel, egészséges színű tetőcserepekkel. Sehova nem hatolhat be a tekintet. Csak a kerítésekig, az életet eltakaró sövényekig, külső falakig, kapukig juthat, itt minden és mindenki fáradtan hűvös. Az egykori baráti országok egykori baráti követségei, a bolgárok különös, bordó, nagyvonalúnak gondolt, de bunkerszerű építménye, ahol valami gyilkosság is történt nemtudomhányban, és amerre biciklútjaim egyike futott, egy üres villa, Révai József lakott benne egykor, valami gépházszerű toldással az alagsornál, és garázsokkal, aránytalanul nagy üzemépülettel, amely katakombákat, kínzókamrákat sejtet, aztán a környék sötét lova, az obskurus grenadai konzulátus, Budapest ékköve, egykori mentálhigiénés központ, amely az ország leggazdagabb családjáé. A József-hegyi kilátó környékén a kockaházak valami mediterrán hangulattal, mintha Rijekában volnánk, fürdőromantika, középpolgári napolajillat és ebédfőzés illata. A SZOT Üdülő, a kerek vezérúrhajóval, amelynek világos, hatalmas ablakai voltak, kilátással az egész ürre, és biztosra vettem, hogy forogni is tud, mint a pozsonyi Duna-híd égbe törő szerkezetének tetején a bisztró. Beleláttam egy egész folytatásos történetet, mit sem tudva *Star Trek*-ről és *Star Wars*-ról, ha űrromantika, akkor legfeljebb *Orion*, ha kombattáns szellem, akkor a *Belgrádi fiúk*. Az űrhajó üres, mint egy kiégett, találatot kapott épület. Mint egy szerszámos doboz a kamrában, amiből kihúzkodta valaki a fiókokat.

Nem érintetlen ez a terület, legfeljebb az agyamban. Évekig szabályosan meg voltam sértve, ha ideköltözött egy újabb milliárdos, alvilági alak, politikai szereplő. Pedig ezzel szembe kell nézni, réges-rég volt már, hogy Audik jelentek meg a környéken, egyszer csak legördültek a hídról, mint valami futószalagról a nyugat-magyarországi üzemegységből, befordultak a Margit körútról, a tökéletességükben és szépségükben legszörnyűbb autók, és eltűnt a nép, eltűntek a hétvégéken Wartburgokat berhelők.

A SZOT Üdülő előtti szédítő zöld lejtő szélén állni, odalent a város, a szentháromság: Pest, Buda, Óbuda. És az összes kistestvérkép: Újpest és Angyalföld, Kispest és Törökbálint, Lág-

mányos és Víziváros, Krisztina és József, Ferenc és Lipót, Hidegkút legszélsebb buszmegállójától Budaörs nulladik házáig, Kerepes első akácfájától a Belváros első műmárvány lépcsőjéig. Lásuk csak. Valami olyasmit képzeltem, amittől ezek a városrészek megremegnek. A lakosság valami enyhe földrengést érz. Megcsörrennek a csillárok, megreccsennek a falak, kilendülnek a mutatók a szeizmográfiai intézetben. Egy pályát futottam be eközben, egy korántsem diadalmas körpályát. Mi történt ez idő alatt? Foglaljuk össze az előző rész tartalmát! Ismeretlenségből a relatív hírnévbe, majd vissza. Közben eltűnt mellőlem Graf, és megjelent Zhora. Szeretem, de nem tudom pontosan, mit jelent ez a szó. Életstratégiai játék zajlott, folyamatosan számon kértem rajta azt, amit rajtam is számon kért egy másik nő, Pril, nem tudtam ellenállni kísértéseknek, többek között az övének se, belesétáltam csapdába, abban a sorrendben, ahogy azok felkínálták magukat és közben kisebb-nagyobb fájdalmakat okoztam másoknak, de leginkább annak a nőnek, aki látott, talált bennem valamit, aki bíz bennem, de legelsősorban is szeret. Negatív mérleg. Melléktermékként elég sokat iszom, és egy nagy cég alkalmazottja lettem. Közben pedig találkoztam valakikkel, akik megrázták a várost, nyilvánvaló örültséget csinálnak, és még be is fogadtam őket, hogy lehetőleg majd bíróság előtt kelljen felelnem az egészért. Tartsanak velünk a jövő héten is. A legszomorúbb mégis az egészben az, hogy nemigen látszott más futópálya. Nincs nagyon több. Mintha a mezőelmélet egy variációja volna: egy adott mező két pontján be-, illetve kijárat nyílik (a, illetve b). A mezőn haladók a két pont között kitapos egy utat. Az egyéb arra haladók egyéb utakat taposnak ki, az ösvények nem futnak azonos nyomvonalon, kínálkoznak más nyomvonalak, kisebb-nagyobb amplitúdójú kitérőkkel, ám jelentős eltérést nem mutatnak, a és b azonosak maradnak, a mezőn pedig nem történik változás.

iv.vii.

Bedurvul az egész. Menthetetlenül. Sejtettem, túl vagyok a kezdeti sokkon, ezért aztán már szinte meg se lepett, ami történt. A *Papírtigris* azt tette, amit az üzleti logika diktál, pályára állította masinériáját, ennél nem kellett tökéletesebb ürügy. A Reggeli Szem nem sokat vacakolt, miért is tette volna, remek alkalom adódott a példányszám növelésére. *Mától elsőszámú közellenségek* – szölt a szalagcím, fehér betűkkel koromfekete alapon, a koromfekete persze faltól falig tart, a Reggeli Szem vérpiros logója pedig fönt, a jobb sarokban, vagyis a design is a mondandóhoz idomult, a szöveg alatt homályos, fekete-fehér fotók, kicsit szemcsés, mint a netről levett és felnagyított kép, olyan földalatti és romlott ez is, két félelmetes arc, amely szimpatikus is, amilyené válhat bárki. Amilyen a szomszédod is lehetne, vagy a csoporttársad a külker főiskolán, vagy bárki bárhol. Tökéletes hatás. *Ők lönek, mi tovább dolgozunk* – üzen a normális társadalom nevében a szerkesztőség a napi felcímbe, azonnal mártíriumot faragva a történetekből: a józan többség, mint megtámadott, és a sajtó, mint az értékek védelmezője. Másnap még magasabb fokozatba váltott a Reggeli Szem: *Az életünkre törnek*. Elfelejtődtek, háttérbe, a hátsó lapokra szorultak a celebrity-hírek, a hálószoa-értesülések. Leplezetlen valójában jelent meg és tündökölt az agitáció, ez már nem az utalásos-sejtetési technika többé, nyílt uszításba váltottak. Egyenlő arányban szégyenből és frusztrációból kotyvasztják főztjüket, s mintha nap nap után hozzáértő kezek vakargatnának egy örökké gyulladt, össztársadalmi sebet. Napfényes, egyterű szerkesztőségi teremben ül össze a Reggeli Szem vezérkara minden délelőtt a lapindító értekezletre, és ezekben a napokban körülbelül fél óra alatt végeztek is, semmi szükség arra, hogy bármit kitaláljanak, az események magukat gördítik tovább és gerjesztik az újabbakat. A nyílt uszítás persze meghozta az eredményét, kicsiben megtörtént mindaz, amit a lap modellezett, bűnbakképzés, erőszak. Többen látni vélték Karelt és Grétát, felismerték őket valakikben, eljött a rendparti taxisok, a szomszédságban élő, ráérő és figyelgető lakók ideje. Felismerés az éjjel-nappali Közértben, lebukás a benzinkútnál, rendőrségi és polgárőri riasztások, aztán annak

rendje és módja szerint a dolgok önhatalmú elintézése. Verekedés, kisebb leszámolás, a tévedés jogát fenntartva: azt hittük, ők azok, azt hittük, elkaptuk őket, itt ólálkodtak a környéken, mi csak önmagunkat, a családjunkat és a javainkat... A Reggeli Szemnek egyéb se kellett: *Ki véd meg benneteket?* – ez lett az új irány, a félelem és a bizalmatlanság felkeltése most már mindenki ellen, és aztán a napi milliós eladások.

A *Papírtigris*-ben vagyok. Omlékony, képlékeny pillanat, kora hajnal, azok a percek, amikor a napilapokat kiszállítják az elárúsító helyekhez a Papírtigris frissen felépült, hófehér és világos üzemcsarnokából, az Elektromos Szív mögötti utcából, a nyomdából. A Tigris egy régi ipari területet vett itt meg, hogy felépítse a könnyűszerkezetes ipari csarnokot és önmaga kontrollálja a lapcsalád nyomtatási munkálatait is. A Reggeli Szem lett a legnépszerűbb napilap, a *Papírtigris* néhány hónappal ezelőtt anektálta, lassan már nem is követtem az újabb hódításokat, azt a nyugodt és nagyon tudatos növekedést, amelyet a Tigris a hazai médiaszíntéren produkált. Minden második eladott sajtótermék már *Papírtigris* tulajdon, vegyes profil, alapos lefedettség. Tökéletes munka volt, és egyben tökéletesen szükségszerű stratégia, ha nem növekszik, meghal, ahogy az üzleti kurzusok első foglalkozásának első leckéje mondja. Nem olvastam a Reggeli Szem lapszámain, pedig ott hevernek a folyosón. Hallom, hogy a kollegák csak Reggeli Szemétnek nevezik, jókedvűen és megértően még mosolyognak és hunyorítanak is hozzá, hogy hát ugyan ez a napilap jobbára a szennymédiához tartozik, de azért jó fejek itt a Tigrisnél, megértjük őket, pénzt kell termelni. És amíg ez így van, vagyis a Tigris pénzt termel, addig mi sem vagyunk veszélyben. Félreeső és lényegtelen terület ez a miénk itt a Tigrisnél, egyre félreesőbb és lényegtelenebb, bár a cég odafigyel a szűk és kicsi piacokra is, és tulajdonképpen ennek köszönhetjük a létünket. De ez itt szélvédett hely. Itt néha hetekig nem jár felsőbb vezető. És egyben remegő, finom bizonytalanságban tartott részleg is a miénk, hogy a léghajóból ezt a ballasztot vajon ki és mikor dobja majd ki. Kinek kell néhány alig párszáz, esetleg párezres képregény magazin, direct mail-es réteglapok és a hozzájuk kapcsolódó marketing, meg merchandising, és kinek kellenek a mégoly népszerű komputer játékok, ha egyszer itt most már a sajtó tejét és kenyerét állítják elő, azokat a lapokat, amelyek nélkül nincs élet, amelyeket azzal az automatizmussal vesz és olvas egy nehezen felfogható tömegű ember, ahogy a meg- és rászokásaink megkövetelte cselekvéseket végezzük. Kávé, cigaretta, szövegrádió, tévéemlő, amelyből az életben maradáshoz szükséges képeket és színeket lehet szívni, napilap, szigorúan tabloid formátum, reggeli, ebéd, vacsora, felkelés, lefekvés, alkohol, orgazmus, munkahely – ezek vannak, ezek tartják egyben a tökéletlen és törékeny konstrukciót, amelyet életnek neveznek. Nőknek női, férfiaknak férfi, tizenéveseknek tizenéves sajtótermék, speciális fogyasztói igények, életstílusok és termékcsoportok. *Állítások, amelyekkel fiatalabb olvasóink egyetértenek: szeretem, ha jó minőségű dolgok vannak a birtokomban. Fontos számomra, hogy jól öltözöttnek tűnjek. Szeretem a kihívásokat, a változatosságot és az új dolgokat az életben. Nagyon izgat a kalandos élet. Egy márkás címke javítja az ember imázsát. Szeretek kitűnni a környezetemből.*

Az irodában vagyok, mert egy forgatókönyvet be kell fejezni határidőre és mivel éjjel fél háromig bent maradtam, gondoltam, egyszerűbb most már nem menni haza, mert reggel hattól úgylis csak folytatnám a dolgot. Néhány kávéval és Red Bullal pedig fent lehet maradni. És ha fent vagyok, előbb leszek kész, és akkor majd legfeljebb egyben alszom egy teljes napot, lealszom, amit most nem. Elkalandozik a figyelmem és az iroda levegőjébe bámulok. Logikai hibákat keresek egy komputerjáték kész scriptjében, utálatos munka, tesztelni a kapcsolódásokat, a játék menetét, az összefüggéseket, és javítani, ha valahol hiba van, illetve a javításokról feljegyzést készíteni. Csönd és nyugalom, nem ég a fejem fölött a fénycsősor, csak a gépem melletti asztali lámpa képez fénybuborékot körülöttem. Valaki matat az ajtón. Lustán odanézek. Az ajtó felpattan, megjelenik egy egyenruha, hirtelen azt hiszem, valami rendőr az, de csak az Elektromos Szív biztonsági szolgálatának egyik embere. Rám mered és a lehető legszerencsétlenebb kérdést teszi fel:

– Maga itt van?

Elsőre nem tudok válaszolni, aztán arra gondolok, netán valami miatt tilos bent tartózkodni éjszaka, kiadtak talán egy körlevelet, csak én esetleg nem tudok róla, úgyhogy azt mondom:

– Már itt se vagyok.

Összeráncolja a homlokát.

– Jó, semmi baj... nyugalom!

Kirohan, mintha csak valami sietős dolga közben nézett volna be ide ellenőrizni. Aztán egy másodperc múlva újra felpattan az ajtó.

– Maradjon... csak ellenőrzöm, kik vannak bent.

– Történt valami?

– Eltorlasztták a kijáratokat...

– Mi?

– Nem lehet kiszállítani az újságokat. Kamionokkal állnak... meg ilyen járművekkel. Már szóltunk a rendőrségnek.

Nagyon izgatottnak tűnik. Én inkább csak értetlen vagyok, mi a fene történt? A Reggeli Szem tehát nem jelenik meg? Valakik idevonultak?

Lerohanok a lépcsőn. Mehettem volna lifttel is, de nem, valahogy a lépcsőt választottam, a lifthasználat a fejemben a nappallal függött össze, éjjel pedig másképp csináljuk a dolgokat. Az előcsarnokban rendőrök és az épület biztonsági őrrei. Kordonok és forgó rendőri fényjelzés, az arcokat riadtta varázsolja a pörgő kékség, mobiltelefonokkal rohangáló újságírók és operatőrök vállukon kamerával. Pedig az események odébb, az Elektromos Szív mögötti utcában, a nyomdánál történtek. Mint megtudom, éjszaka kamionok és hókotrók torlasztották el a kijáratokat és üzemi kapukat, összesen talán négy vagy öt jármű. A vezetőfülkékben senki. Ezzel párhuzamosan fax érkezett a *Papírtigris* kiadói hivatalába – fax, milyen régies megoldás, bár végül is logikus, a hitelesség, az aláírások és a felderíthetőség miatt – amelyben Karel és Gréta magukra vállalták az akciót.

Hűvös van, az aszfaltot páráréteg vonta be. Álldogálok, kérek egy arra haladó rendőrtől egy cigarettát. Készséges. Ő is rágyújt. Egy pillanatig álldogálunk egymás mellett.

– Elvontatják ezeket? – kérdezem, fejemmel a kamionok felé intve.

– Nem lehet vontatni, el kell szállítani. Mindjárt jönnek a trélerék. A lap ma már nem megy ki, az hétszentség – mondja és rám néz, mintha a laphoz tartoznék. A nézésben volt valami bennfentes, apró öröm is, a felett, hogy ő ezt az információt, ezt a számomra, számunkra nyilván szomorú hírt közli, és egyben értesemre adja, ők mindent megtettek, de hát a tényekkel szembe kell nézni, ma nem jutunk el az olvasóinkhoz.

– Régóta itt van? – kérdezem, igyekszem megértőnek mutatkozni.

– Mindegy. Éjszaka voltam. Valahol úgyis lennék. – Aztán rám néz, egy másodpercre mintha csodálkozna, hogy mit is beszélgetünk itt, amikor esemény van. – Na jó munkát. Viszlát – mondja.

Lassan visszasétálok a mi épületrészünkbe. A Reggeli Szem szerkesztőségének tagjai az ostromlottak öntudatos pózaival közlekednek a folyosókon. Áldozatok vagyunk. De holnap olyan címlapunk lesz, de olyan... Hajnalodik, pirosas fény szűrődik át a felhőkön, élesen. Az Elektromos Szív előcsarnokában rögtönzött kommunikációs pontok álltak fel, a rádió és tévéadók tudósítói innen adtak jelentést, a fotósok ide jöttek be egy kávéra. Elállják az utat a forró italokat áruló automata előtt. A pirosas sugarak odakintről glóriát vontak egy nő haja köré, aki ezüst derítőlapok visszfényében éppen egy felkonferáló szöveget mond valamelyik tévéállomás számára. Fáradt és fásult vagyok, már a pillanatnyi káröröm is elmúlt, amit afelett éreztem, hogy valakik, ha percekre is, de megakasztották a cég olajozottan forgó gépezetét. Visszaindulok az iroda felé.

Gyalog, mert a liftek tele vannak rendőrökkel és újságírókkal. De aztán eszembe jut, hogy si-etnem kell, közeleg a határidőm. Beszállok egy liftbe és felmegyek az irodába. Csend fogad, a számítógépek finom, megnyugtató zaja. Kint felkelt a nap, leülök, hogy befejezzem a munkát.

A naponta ismétlődő nyílt hadüzenetek, majd az eszkalálódó háborúság időszaka zajlik. A Reggeli Szem, a mögé szemvillanás alatt felsorakozó tévécsatornákkal együtt egyre feljebb sró-folták a tétet és az öngerjesztő folyamat végig vitelében Karel és Gréta tökéletes partnernek bi-zonyultak. Felvették a kesztyűt, amelyről már senki se tudta, ki és mikor dobta a másik elé. Tény-legesen tapintható a félelem és a harag, sikerült elkaparni azt a bizonyos sebet, és széles körben elültetni a hitet, hogy veszélyben a fennálló rend. A mediális hisztériára és a hétköznapi düh-rohamokra elkeseredett sorozat a válasz. Egyetlen éjszakán több egymást követő esethez riasztják a rendőrséget és a tűzoltókat; tűz üt ki a West End City Center legfelső emeletén egy ruhaüzlet-ben, ezt még lehetett volna véletlen balesetként magyarázni, de órákkal később autók lángoltak a lakótelepeken Békástól Káposztásig, gyorséttermekben több helyütt, valamint a legnagyobb telefontársaság székházának alagsorában, és a televízióadásokat továbbító adótornyok egyikénél fent, a Szabadság hegyen. Impozáns és rémisztő széria, túl sok logika nem látszik benne, ha csak a harag, a rend szimbólumain kiélt düh szeszélyes következetességét nem tekintjük annak. Természetesen Karellal és Gretával hozzák összefüggésbe a támadásokat, holott nem érkezett egyetlen közlemény sem, amelyben magukra vállalták volna az akciókat, és az eddigi tetteik logikája nem is mutat feltétlenül ebbe az irányba. Blogok és weboldalak viszont feltűnnek, amelyek újabb akciókra szólítanak fel. A hálón szerveződő csoportok válaszul felvásárolják a Reggeli Szem példányait és a városban több helyen máglyákat raknak belőlük.

Egyszerre drámai és nevetséges mindez. Mintha újságokból rakott máglyák megtisztíthatnának bármit is. Mintha a legfőbb ellenségeink a nemzetközi korporációk volnának, meg a fogyasztás, ezek szimbólumai és terei. Naivnak tetszett az elképzelés, hogy egyáltalán létezik kézzelfogható ellenség. A lázadás efféle formái és egyáltalán bármi ilyesfajta megnyilvánulás méregfogát rég kihúzta a divatipar, amióta tizenéves kiscsajok úgy néznek ki, mint fegyveres Tupac Amaru-hívó anarchisták a hetvenes évekből, amióta a TerrorChic felirat flitterből kirakva olvasható a rózsaszín baseball trikók mellrészén, amióta a zenék és számítógépes játékok tréfává szublimálják a tömeggyilkosságot, azóta, ennek mintha kisebb tétje volna. Persze azért annak van valamiféle hatása, ha valakik egyszer csak szétzúznak pár kirakatot a Nyugatinál egy gyorsétteremben, meg füst gomolyog egy áruház tetejéről, meg napilap példányok és designer tornacipők együtt égnek a máglyán. Kószálok ezeknek a helyszíneknek a környékén, és biztosan valami megindultságfélét kellene éreznem, de attól, hogy a háztartáskészülék-boltjainak kirakatában a képernyőkön végtelenített riportok mennek, nyilatkoznak az éjjeliőrök és igazgatók, az állásukban fenyegetett dolgozók, a rendőrségi szóvivők, akik kissé riadtnak tűnnek, hogy most akkor hirtelen valami elvégzendő dolguk akad, tettesek vannak valahol, akiket most el kellene fogni, attól, hogy az egészből teleregény válik, izgatott, süvölvény riporterek gyakorlóterepe, a hetes hírek szerkesztőinek csemegéje, egyre távolabb és távolabb kerül tőlem mindez. Pedig ünnepelhettem is volna, hiszen az eseményeik hőseit, vélt vagy igazi főszereplőit ismertem. Valahogy az a félelmem is egyre távolabb került, hogy ha a nyomukba érnek, akkor majd engem is megtalálnak, aki ha csak néhány napig is, de logisztikai segítséget nyújtottam számukra. Mi bajom lehet? – jött elő valami régi vicc poénja, de tényleg, legfeljebb vegzálnak, kérdéseket szegeznek nekem, de nem bizonyítható, hogy tudtam volna bármiről is, befogadtam valakit egy-két éjszakára, mondtak nekem ezt-azt, de ebből nem következik semmi. Kérdezzenek bármit, elmesélem nekik az akkori napokat, ahogy azon tűnődtem a fürdőszobában a plafonra felhúzott, régimódi szárító alatt, hogy egy média-anarchistának is lehetnek apró virágok a bugyiján. Fehér alapon, apró, pirosak.

Nagy Katalin Erzsébet

Tétova nóta

A vetetlen ágy merő esetlegesség
Varjakként verdesi árnyak kusza raja
Rajta ronggyá tested puha emlékét

A fény emigrált mézünk vált ecetté
Árulásod ára lett árvaságod
Ki voltál álomnak sok valónak kevés

A gyönyör gyöngyrózsáit gyaláztad
Gyáván pergő porladó törmelékké
Csillogó porcelán babák maradtak

Csupán elméd roskatag polcán neked
Hogy betölthesd velük a táguló úrt
Mi dobog rég fásult szíved helyett

Dúlt édenek

Tiltott gyümölcsöt óhajt újra szánk
Dúlt édenek haragvó istenének
Étkül vetik fiúk züllött apák
Vesznünk ha kell legyen teljes a végzet

Testünket üsse át éles szilánk
Engesztelést remélünk mert a vétek
Mágnes mi vonz nehéz páncélruhánk
Mit dobni el nem enged már a lélek

Bár elviselni sem képes soha
Kettős teher alatt roskad sebes váll
Fagyban hevül vacog hőség alatt

Minden idő ökölrel sújt le immár
Tűnő korunkra könny és vér tapad
Hulljon reánk borítson bölcs imádság

Csehy Zoltán

Helioabalus

(Egy portréregény romjai)

A hajó

A hajó már a mélybe tart, a csáklya iszonyú lyukat
vájta az oldalába, s a roncsolt donga oly könnyen törik.
Indiából fűszereket hozott, selymet is, sok kenceficét,
balzsamot, bort is talán meg aranyat,
egészen sok aranyat, elefántcsont-agyart és
követ a császár szobrához. Sok *vasa murrina* is volt (Helioabalus
ezekbe vizelt, ha nem volt épp onyx edény), amfora meg kratér is.
Ezt süllyeszti el most Scaurinus,
a csáklya ezért sérti föl a hajó kártránybőr benőtte
testét, s ezért árad hosszú áramokban a víz,
hogy magához rántsa teljesen a fát, s mindent, mi belső
szervekkel kitölti e fatestet, s hizlalta magabiztosságát.
Most a vízbe hull a bor, a balzsam, az agyar,
s a kő iszapba fúródva pihen.
Ha kérdezik Scaurinust a leskelődő orvhalászok, martalócok,
így beszél: „A nagylelkűség parancsa ez,
a lemondás próbája,
egy lélek nagyságának megnyilatkozása,
egy léleké, mely Róma trónján ül,
s ma abban lel élvezetet, hogy önmagát tagadja meg.”
A víz benyel mindent, vadászhat most a cscék,
ily nagylelkű ajándékot Neptunus sok sötét
fosztogatója még sosem kapott: a vízbe száll
a sok rühes nyereségvadász, s fölford tálat,
vázát, pénzt, balzsamot, kár a szétömlő borért,
cipelnek kincset, vésetet, edényeket, ruhát,
a gyöngyhalászok ünnepelnek itt,
csak a roppant kő nem kell senkinek,
a márvány, melyből őt vésték volna ki,
őt, ki ma lemond mindenről, mi máskor joggal megilleti.

A torony

Rakd a tornyot, Mulvius, az égig érjen föl,
s kalapálj rá aranylemezeket, rakd ki
drágakövekkel, szír és perzsa ízlés szerint,
a római módit vesd a sutba, s hogy voltak görög elveink,
rá se ránts. Mit ér arány, harmónia, ha
a legszebb halálhoz kell szabni a szimmetriát?
Egy zsineg, bár cosi selyemből legyen fonva,
s aranyszálak kússzanak át rostjain,
jelentéktelen, ily férfihoz méltatlan kacat,
a méltóságos kard, tömör, arany markolatú,
speciálisan kiképzett éllel, tűzben háromszor megedzve
fakó tragédiákba illő közhelykellék,
a zafírok, smaragdok kivájt üregeiben
szunnyadó mérgek, az elcsépelt görög regények
lapjait áztatják át itt-ott csupán,
de a torony, az égbe szökő torony,
a zafír, az ezüst, a smaragd ragyogású,
az aranylemezekkel rakott,
ahonnan a császár, Heliogabalus, a kellő
pillanatban levetheti majd magát,
az a torony megmutatja Rómának,
milyen az utánozhatatlan, egyedi halál.

Az ösvérhajcsár-csuklya

Az ösvérhajcsár-csuklya mélyéből kitekintve
egészen másnak látszik az Amphiteatrum.
S az, aki az ösvérhajcsár-csuklyát viseli,
az sem azonos önmagával, a ruhájával egy,
mely viszonylag tisztos szakmára enged következtetni,
átlagos jövedelemre, amelyből
tisztességgel futja az ilyen kis kicsapongásokra is,
az ilyen nőcskék nem kérnek sokat,
az első szóra szétteszik lábukat,
vagy a szájukba veszik, s befogadják bárhol,
ahol az efféle hegyi, kiéhezett, barmokkal
fajtalankodó kemény férfiak kívánják.
Kérdeznek ugyan ezt-azt,
de csak (mondhatni udvariasan) a kéj természetéhez illőt.

Az öszvérhajcsár-csuklya itt ismerős,
nem kelt feltűnést, még ha maga a császár
ölti is föl itt, a Circus és az Amphiteatrum
között, hogy fölkeresse Róma valahány
ribancát, hogy hálából, amiért (nem úgy,
mint a kitanult palotai cafkák, feslett szolgák,
vérszomjas szenátorfeleségek vagy a gyöngyházfarú ifjak)
pusztán az öszvérhajcsár-csuklya miatt kemény
férfinak tartják, egy-egy aranyat ajándékozzon,
s megsúgja nekik az igazi nevét: „Én egy Antoninus vagyok.”

Symiamira

Hogy mennyi szerep jutott a férfias Symiamirának,
abban, hogy a legmegfelelőbb férfit válassza ki,
hogy a nemzésnek végleges gazdája legyen,
a rosszmájúak szerint könnyű megállapítani:
több férfival szeretkezett, s a magok forró harcát
nem kívánta jó előre eldönteni.
Hogy mennyi szerep jutott Symiamirának,
az ekkor foganó majdani császár anyjának
a dolgok alakításában, arról megoszlanak a vélemények.
Előbb a nőt engedte ki magából, aztán
ott birkózott vele hol a szutyokban, hol a bíbor
párnákon, mert nem nagyon tudhatta,
mennyit dobhat oda önmagából
egy ilyen helyzetben, mely a férfiaké,
de ekkor minden helyzet a férfiaké volt, egy ilyen nőnek
annyi esélye maradt, amennyi férfiasság
szorult belőle gyalázatos tetteibe át.
„Mi sértő abban, hogy egy főrangú
szukával élek?” – mondta Antoninus Caracallus,
a majdani császár állítólagos apja –
„számít-e, ha már laktak a házban,
ahol laksz, vagy olyan hajón utazol,
amelyen annyian, annyszor utaztak már,
ha ugyanazon az úton még, ahol ment már más is?”
Nem volt oly gyanakvó, mint amilyen kéjsóvár,
csak a nő érdekelte, aki felfeslett előtte,
s nem vette észre az ostoba: hetek óta egy számító
férfival szeretkezett.

Podmaniczky Szilárd

Élő képek

férfi ül a kismotorján
a háttér sárga és barna
egyenesen száguld
a kép nem mozog

*

asszony biciklivel
kannát tol a mezőn
vizet visz a házba
galambok isznak a tetőn

*

férfi jár a nádas szélén
fatuskót vonszol a földön
viszi haza a tűzre
hogyan csak cigire költsön

*

kisgyerek játszik a porban
ujjával köröket rajzol
messziről nézi az anyját
állatokat hajszol

*

bedőlt ház és roncsok
köztük akácok virágoznak
járnak a sárga szirmok
megél a szép a rosszban

Embertelen város

vasárnap van
kihalt a város
nem mozog senki
csak a kocsmáros
száll a por
az ablakrácsra
déli harang
szegecseit rázza
üresen jár a busz
sofőr sincsen benne
sárga lámpa villog

a forró kövezetre
áll a nap
egyedül a fény magányos
kihalt útjain
embertelen a város

Reggeli sétán

Ma reggel a körúton
hosszan sétáltam Pesten
a földön esőnyommal
az égen szikrázó égtesttel
s mintha átélném a múltam
megbízta az időt egy üzenettel
Voltam
de ne gondolj rám holtan
láttam mindent
amit az ember láthat
fényt felhőt
érzékeny alakot
Reggel csak egy banánt ettem
s mégis
mint ki egy életre belakott

Műhely

Elek Tibor

A keresés megszállottja Beszélgetés Podmaniczky Szilárdal

– Ha valaki a legutóbbi, az Ideg pályáim emlékezete című novellásköteteket elolvassa, igen meglepődhet, és talán azt is mondhatja, hogy mintha nem az a Podmaniczky Szilárd írta volna ezt a könyvet, akit én a korábbi műveiből megismertem. Valahogy más próza ez már, más szövegformálás, a világhoz, a prózaíráshoz való viszony is mintha más lenne. Ha jobban megnézi az olvasó, ráismerhet, persze, a régire is a nyelvi játékokban, humorban például, de kétségtelenül érzékelni fogja a más-ságot is. Különösen, ha a pályakezdő írásokhoz, például az első kötetek (Haggyatok lótuszülésben, 1993, Megyek egy kört az alvázon, 1996) világához viszonyítja. Kezdetben a hagyományos szövegformálástól nagyon is eltérő prózával jelentkezett, rendkívül változatos műfaj-, illetve formavilágban, klasszikus és kísérletező formavilágban, másfajta olvasói stratégiákat igényelve, mint amikhez korábban hozzászokhattak az olvasók. Jellemző volt rád az abszurd képzettársítások felé vonzódás, az irrealitás, a fantasztikum, az asszociatív prózatechnika nagyon egyéni és jellegzetes alkalmazása. Az olvasók vagy rá tudtak hangolódni erre a furcsa, szokatlan világra, és akkor nagyon szerették kezdetből, vagy nem, és akkor elutasították kezdetben. Jól látom-e, hogy ehhez az induláshoz képest az elmúlt évek során fokozatosan egyre olvasóbarátabbá váltak az újabb szövegeid, párhuzamosan azzal, hogy az egyéni stílus megteremtésénél egy idő után fontosabb lett számodra a „külvilág felé fordult figyelem” (ahogy egy korábbi beszélgetésben fogalmaztál), s már a Gumiharangok (2005) egy része is, de ez az új kötet is ezt mutatja?

– Pontosan erről van szó, és nagyon érdekes, hogy éppen az általam szervezett 2003-as első Irodalmi humor fesztivál keretében zajlott gyulai várszínházi felolvasásomhoz tudom kötni a fordulópontot. Az első néhány könyvemben magának a nyelvnek az állapota izgatott, az, hogyan lehet olyan mondatokat írni és mondani, amelyek idáig nem voltak a világon. Ez, ugye, nem igazán olvasóbarát megközelítése az irodalomnak, de azt hiszem, hogy a legtöbb író művei közvetlenül a nyelv hatásával együtt változnak. Ahogy megdolgozza az ember a nyelvet, úgy fogja a nyelv is megdolgozni az írókat. S mikor bizonyos nyelvi formákban kiírja magát, akkor újabbakat keres. Tulajdonképpen így jutottam el a bonyolult posztmodern írásmódból egy egészen másfajta szemléletmódban megírt prózához. S ennek a fordulópontja volt Gyulán. Hadd meséljem el a történetét! Nagyon készültem arra a humor fesztiválra, már fél évvel előtte elkészült az anyag, ugyan máshová írtam eredetileg, de rájöttem, hogy mindenképpen ezt kell felolvasnom ott, mivel 4-500 ember előtt még soha nem olvastam föl, s talán ennek az írásnak lehet hatása ilyen széles közönségre is. Előtte részt vettem egy másik felolvasáson, Kishegyesen a Dombos Fesztén, ahol ki akartam próbálni a szöveget. Az *Üvegfenék* című írásomról van szó, illetve annak egy előző változatáról. Ott a felolvasásomat végig döbbszent csend fogadta, és én nem értettem, mit ronthattam el, miért nem szórakoznak rajta. Másnap nekiláttam újraírni. Három napon keresztül dolgoztam a szöveggel, darabokra szedtem, és újra összeraktam. Ez volt az a pont, amikor életemben először, direktben arra próbáltam kísérletet tenni, hogy az olvasóra tett várható hatás

alapján alakítsam a szöveg dramaturgiáját. Ahhoz lehetne hasonlítani ezt, mint amikor valaki úgy mesél el egy viccet, hogy a poénna kezd. Hát, úgy nem lehet.

– *Föl kell építeni a poént.*

– Igen, föl kell építeni, az olvasó számára is valamiféle élmény-épülés alapján kell haladnia az írásnak. Akkor döbbenetes hatással volt rám ez az eset, hogy lehetséges ilyen elementárisan lényegi változtatásokat végrehajtani egy szövegen. S azóta is ez izgat leginkább: hogyan tudok egy történetet megírni úgy, hogy egy gramm felesleg ne maradjon benne, fölépítése pedig a legjobb olvasmányélményt tudja kihozni belőle.

– *Ugorjunk azért még vissza kicsit a pályakezdésedhez. Tudtommal, versekkel indultál, verseket próbáltál először publikálni több-kevesebb sikerrel, s időnként máig is publikálsz, itt nálunk, a Bárkában is szoktál például. 2000-ben „...hidraulikus menyasszony...” címmel meg is jelent az előző tizenöt évben írott verseidnek gyűjteménye. Ehhez képest elég mehökkenten kérdeztl vissza („Verseket ???”), amikor én néhány nappal ezelőtt azt kértem, hogy verseket is hozz erre a beszélgetésre. A líra talán nem olyan fontos számodra, egyáltalán milyen a viszonyod a költészethez, hol a helye a Te művészetedben?*

– A vers sokkal inkább hangulati inspiráltságot igényel nálam, a prózához meg inkább fenék kell. De azt hiszem, azért is írok inkább prózát, mert az utóbbi időben többnyire olyan inspirációkra találok rá, amik inkább alkalmasak prózai előadásra. A vers sokkal inkább lelkiállapot függvénye. A prózát meg tudom szólaltatni, a versnek viszont meg kell szólalnia bennem.

– *Ez szépen hangzik, de ha valaki beleolvas a verseskötetedbe, akkor itt is jellegzetesen podmaniczky szövegekkel találkozhat, még ha verssorokba is vannak törölve, líra ez, de prózai sajátosságokat is mutatva, éppúgy egy nagyon egyéni nyelvi logikára működve, meg abszurd szójátékokra. Ugyanakkor mintha a versíráshoz is változott volna a viszonyod az elmúlt évek során, azok az újabb verseid, amelyekkel én szerkesztőként vagy olvasóként találkoztam, mintha másképp íródnának már, mint ezek a régi versek?*

– Igen. Valószínűleg alapvető hatással van a munkáimra, a gondolkodásomra, hogy matematika–fizika szakon végeztem, és nagyon szépnek tartottam mindmáig a természettudományos modelleket, viszont a nyelvi modelleket egészen másképp kell létrehozni, egészen más logika működik bennük, mint mondjuk egy Thalész-tételben. A versben sokszor direkte akartam magam elrúgni a logikától, kifejezetten élveztem, hogy úgy születhet meg a vers műegész-érzése, kerekése, hogy nem mutatja a természettudományban használatos logikai zártasgot. Egy rövid példa, az egyik versem utolsó két sora: „Hármát tolat a bagoly, / nincs visszaút”. Ebben nem igazán lehet hagyományos matematikai összefüggésre találni, más a tudományos és más az irodalmi modellek esztétikája. Telik azonban az idő az emberen, és távolodik ettől a fajta alkotói magatartástól, újabban inkább olyan kozmológiai hangulatok fognak el, amikor verset írok. Már nem a nyelv, mint folytonosan megújuló modell, hanem inkább a nyelv, mint megváltoztathatatlan elemekből épülő eszköz foglalkoztat.

– *Említetted már többször is a hatás fogalmát. Erről, ugyan más összefüggésben, de az jut eszembe, hogy soha nem beszélte még arról, hogy a magyar irodalomból kik voltak rád nagy hatással, azt tudom, hogy a világirodalomból Beckett, Thomas Bernhard, s még gyerekkorodban az Odüsszeia. Kérlek, vallj színt most már, halljunk arról is, hogy a magyar irodalomból kiknek a művészete érintett meg téged! A pályakezdés idején voltak, akik Esterházy Péterrel hoztak összefüggésbe, de én nem vagyok biztos abban, hogy az ő nyomába indultál el.*

– Én senki nyomába nem indultam el. Amióta az eszemet tudom, mindig a nyelvvél foglalkoztam. Amikor még nem tudtam írni, és édesanyám mellett ültem a tsz-irodán a napközi után, már akkor is papírhegyeket rajzoltam tele mindenféle ákombákomokkal, és kétpercenként dugdostam édesanyám orra alá, hogy ez jelent-e már valamit. S amikor egy idő után azt mondta,

hogy ennyi elég, és ez már jelent, akkor megnyugodtam. Nyolc-tízévesen írtam az első verseimet egy kis füzetbe, aminek egyik oldalára bélyegeket ragasztottam, a másikra írtam a verseket. De nagyon sokáig nem volt semmilyen előképem arról, hogy ez irodalom lenne. Egészen huszonéves koromig nem derült ki számomra, hogy amit én csinálok, az lehet irodalom is. Irodalomból például majdnem megbuktam, mert mindaz, amit ott olvastam, nem állt összhangban azzal a fajta szórakozással, szabadsággal, ahogy én a nyelvvel szórakoztattam magam. De hogy még szemléletesebb legyen, milyen forrásokból is táplálkoztam, mondok még egy példát. Egyik kedvenc játékom volt gyerekkoromban, hogy fölírtam száz kérdést és száz választ, aztán szétvágtam az összetartozó kérdés-válasz párokat és külön összekevertem a kérdéseket és külön a válaszokat. Órákig lehetett húzni belőle a kérdést és taláломra a válaszokat, s csak évekkel később derült ki, hogy a nagy francia szürrealisták használták ahhoz hasonló módszereket, amivel én gyerekkoromban játszottam. Az is igaz, hogy elég szép könyvtára volt és van édesapámnak, sokszor olvastam belőlük verseket, a dallamuk mintájára költöttem a magaméit.

– *Nem akarsz konkrétan megnevezni senkit? Prózáirót? Van ilyen, hogy nincs, csak próbálkozom azért...*

– Amikor huszonéves koromban kiderült, hogy mégiscsak irodalom az, amit csinálok, akkor nagyon sok olvasmányélményem hangja megjelent írásaiban. Ahogy az általad említett Odüsszeiáé, aminek a hatása elég sokáig elhúzódott. Utána sokáig Hajnóczy Péter hangján szerettem írni, csak amikor egy antológiában olyasmit írtak rólam, hogy szex, alkohol, erőszak és mámor keverékében úszom, akkor azt nagyon furcsának találtam, holott én csak azt a nyelvet próbáltam működtetni. Utána, természetesen, mindazok a posztmodern írók hatással voltak rám, akik a nyelvet szabadon tudták kezelni, így például Esterházy is.

– *Próbálkoztam... s erről most egy másik fogalomra asszociálok, úgy ahogy te szoktál, a keresésre. Ugyanis a te eddigi életművednek az egyik kulcsfogalma talán ez lehetne, mindenféle értelemben: konkrét és filozófiai értelemben, az íráshoz való viszonyodra is gondolva, hogy keresed a magad kifejezésformáit, a saját és egyéni műformáidat. De a hőseid is keresnek folyton, a legelső kötetedtől a legutóbbiakig, például az Idöntüli hétméteres (2004) három kisregényéig, ahol szintén hangsúlyos szerepet kap a keresés. Jól látom én ezt, s ha igen, akkor miért olyan fontos ez számodra?*

– Igen, mert én mindig meg akarok oldani valamit. Keresni újabb formákat, amikben meg lehet szólalni, például a Szép Magyar Szótár az ÉS-ben, az is egy ilyen keresést követő rátalálás volt. Keresések egyúttal felfedezések is számomra. Én nem tudom, amit sokan mások, hogy tulajdonképpen ugyanazt a könyvet írják életük végéig. Mindig rá kell találnom valamire, ami izgalommal tölt el, hogy aztán újra kezdhessem a keresést. Ismét a matematikai logikára tudok hivatkozni: hajlamos voltam arra, ha nem tudtam megoldani a példát, akkor három napot is ültem rajta, gondolkoztam mindaddig, amíg meg nem oldottam. Ez valószínűleg benne van a természetemben, mindig a keresésből indul ki a megoldás, csak a matematikához képest itt az a helyzet, hogy a feladatot is magamnak kell megadni, amit meg kell oldanom.

– *S ezt a saját természeteden lévő hajlamot viszed át a hőseidbe, mert a kérdésem arra is irányult, hogy a hőseid is folyton keresnek valamit?*

– Igen, mert számomra az a természetes létforma érdekes, amikor keresünk valamit. Néha rátalálunk, és aztán továbbmegyünk, a haladásnak ez az értelme nálam. Persze van olyan könyvem is, amiben nincs benne annyira a keresés, például a *Feltétlen emberekben*.

– *Viszont abban is jelen van prózád egy másik fontos jellemzője, a humor, ami már az Üvegfenék kapcsán is szóba került. Nehéz is pontosan körülírni vagy meghatározni az összetevőit a te írói humorod természetének, de az biztos, hogy egyik forrása a nyelvi lehetőségek kiaknázása, aztán a sajátos látásmód, a világhoz való viszonyulásmód, aztán abszurdítások iránti fogékonyság. Mennyire tudatos*

ez részedről, mennyire figyelsz írás közben arra, hogy humoros hatása legyen a szövegeidnek, hogy ezáltal is olvasóbarát(abb) legyen? Egyszerűbben, hogyan viszonyulsz íróként a humorhoz?

– Az az igazság, hogy írás közben nemcsak az olvasót, de magamat is akarom szórakoztatni. Úgy nem lehet megírni több száz, esetleg ezer oldalt, hogy abban én ne leljek örömet. Az örömöm pedig akkor a legnagyobb, ha valami különös, érdekes, eddig nem használt mondatot találok. Például tegnapelőtt novellát írtam egy hentesről. Nagyon régóta foglalkoztatott a kérdés, hogyan lehetne belekezdeni, és aztán egyszer csak kipattant a mondat: „A hús a véremben van.” Tehát, hogy gyerekkora óta hentes akar lenne: „A hús a véremben van.” – a megtalált mondat megadta az alaphangot. Különösképpen élvezem, mikor egy toposzt tudok leporolni és áthangszerelni. Például az első könyvemben is volt egy ilyen mottó: „Sok van mi csodálatos, de az embernél nincs semmi.” Itt időben abba kellett hagyni a mondatot, és ez hozta helyzetbe, alakította át a tartalmat. Tulajdonképpen azért is szeretem az efféle mondatokat, mert engem is meglepnek. Ismeretlen terepeken járok, minden csupa fölfedezés.

– *Napjaink egyik legtöbbet foglalkoztatott tárcáirója vagy. Számtalan lapban találkozhatunk írással: Délmagyarország, ÉS, Magyar Hírlap, Népszava...*

– Ma kaptam felkérést, hogy írjak a Szabad Földbe is.

– *Akkor most már majd ott is...*

– Meg a honlapomon is.

– *Így van, a legfrissebb tárcák a saját honlapodon is olvashatók. A korábbiak közül kötetekben is megjelent már ezek egy része: Vastag sapka (1998), Feltétlen emberek (2003). De honnan ez a nagy tárcáirói hajlam? Mennyire belső késztetés ez, s mennyire kenyérkereseti tevékenység, megélhetési irodalom? Vagy micsoda? – már elnézést a kérdésért.*

– Amikor az embernek úgy alakul az élete, hogy írás a művészete, de az írásból is kell megélnie, miközben azt látja, hogy maga a művészete nem elég ahhoz, hogy megéljen belőle, akkor nyilván olyan műfajokhoz kell fordulnia, amikből elő lehet teremteni a megélhetéshez szükséges pénzt. Látom én is, hogy nem minden sikerül úgy, ahogy szeretném, de a maximális törekvésem az, hogy ne tekintsem a tárcáírást olyan tevékenységnek, amit azért csinálok csupán, hogy pénzt kapjak érte. Oda is oda van írva a nevem. Voltak olyan rovataim újságokban, amiket azért szüntettem meg, mert kihagytak a szövegeimből szavakat, és teljesen más értelmet kaptak, ilyen körülmények között viszont nem írja oda az ember a nevét. És a tárcához többnyire még nem nyúlunk hozzá, mert szerzői műfaj. Mondhatnám, alkalmazott irodalom. Persze, ha most azt mondanád, hogy soha többé nem kell a megélhetésemért írni, kicsit hátra dőlnék végre, és néznék a vakvilágba egy ideig, de az írás már a részem, nagy szavak, a létezésem tükre, a folytonos keresésem örök terepe.

– *Az induló novelláskötetek, tárcanovellák, minimálprózák után láthatóan elindultál a nagyobb konstrukciók irányába, már a kisprózáidat is megpróbáltad ilyen keretbe illeszteni, s ez az út szükségszerűen elvezetett a regényformához. 2001-ben jelent meg a Két kézzel búcsúzik a leopárd című regényed, ami regénynek regény, olvasható akként is, de még ez is inkább a korábbi korszak jellegzetes szövege. A regényforma külső kereteit megtartva egy nagyon furcsa elbizonytalanítás ez a regényt illetően, hagyományos olvasói szempontból és a művön belüli összefüggések megtalálása szempontjából legalábbis. Aztán a 2004-es Idöntüli hétméteres kisregényei sem... hagyományos regények, maradjunk ennyiben, leegyszerűsítve a problémát...*

– És nem is sportregények, nem a kézilabdáról szólnak.

– *Nem is szerepel a regényekben a cím (Idöntüli hétméteres), ezt már az olvasónak kell kitalálni, hogy vajon miért is ez a cím, mint ahogy sok minden mást is. Ez is jellemzője a te prózádnak, hogy elég sokat vár el az olvasótól és bíz rá az olvasóra, ad egy-két indító lökést, aztán mehet mindenki,*

amerre lát, próbálhatja összerakni a dolgokat és kitölteni a hiátusokat, ami nemcsak a történetekben, de sokszor még a szereplők párbeszédeiben is előfordul...

– Megfejtetem nyilvánosan ezt a címet?

– *Hogyne, megköszönjük mindannyian.*

– Van egy olyan komoly állítás, ugye, hogy a nyelv világot teremt. Azzal, ahogyan beszélünk, létrejön egy világ, amiben gondolkodunk. Ugyanakkor van egy nem nyelvi világ, ami időből és térből áll. Ha azt mondom: időntúli hétméteres, akkor ebben a címben egyszerre tudok egy nyelvi világot és egy fizikai világot összehozni, megnevezni.

– *Aha... Na, hát erre én nem gondoltam, az egykori kézilabdázó, naiv olvasó, akinek az ugrott be, hogy döntetlennél véget ért a meccs, és még van egy utolsó esély a győzelemre.*

– Nem, ezt inkább Einstein felől kell megközelíteni.

– *Eredetileg arra akartam én rákérdezni, hogy a regénnyel végül is mi a Te szándékod? Miért ilyen regényeket írsz? Mire törekszel regényírás közben, mi másra, mint amihez szokva vagyunk?*

– Én egyszerűen így tudok regényt írni. Nekem ilyen a regény. Számomra az így leírt világok izgalmasak. Ehhez persze hozzátartozik az is, hogy hozzám nagyon közel áll a film, s először nagyobb formában forgatókönyveket írtam. A forgatókönyv abban különbözik a regénytől, hogy bár szintén nyelvi forma, de nem végleges, mert a film lesz a végleges médiuma a forgatókönyvnek, illetve az lesz az a forma, amelyben megszólal. A regénynél pedig maga a nyelv a végleges forma, amelyen megszületik. Ebből a szempontból izgatott engem, hogyan tudnék úgy regényt írni, mintha filmet néznék, mintha nagyobb vizuális tereket töltenék ki. Az a fajta fogalomkezelés, ami a regényeket általában jellemzi, távol áll tőlem. Én mindig a képi oldalát keresve próbálok egy nagyobb formát betölteni, mert szabadon közlekedek abban a világban. A novella születésénél a kerekése az, ami meghatározó számomra, a regény esetében viszont megszületik egy világ, amit én képekben látok, mint amikor forgatókönyvet írok. Magyarán, filmet forgatok a fejemben, és aztán arról írom le magának a regénynek a nyelvi változatát. Novellát egy ültőhelyemben szoktam megírni, most már dohányozni sem járok ki közben. A regénynek, ugye, megvan a saját világa, amit este ott hagy az ember az íróasztalnál, aztán másnap visszajön ebbe a világba, és addig beszél benne, amíg be nem telik, amíg sorsára nem lehet hagyni. Ennyit látok egyelőre a regényírásból, tovább ennél még nem jutottam, de lehet, hogy nem is akarok. Bár vannak tervek, amelyekben formailag másképp próbálom megközelíteni a regényt.

– *Szokatlan az is, hogy az Időntúli hétméteres esetében három egymással kevésbé rokonnak, illetve összefüggésben állónak látszó kisregényt nevezel regénytrilógiának. Milyen alkotói megfontolásból vajon?*

– Azért merem trilógiának nevezni, mert *Az anyák napalmjában* egy kisfiú indul el a világba, akit az anyjának örökösen visszatérő mondatai üldöznék, de közben a saját fantáziájával tölti be a világot. A *Vénusz a rózsadombon*ban egy kislány egy szekrényen keresztül jut különleges, mesés fizikai valóságba. A harmadik címe *Ork és Orkla*, azaz egy férfiről és egy nőről szól. Ezzel a trilógiával a gyermekkor fantáziavilágát és egy, a negyvenéves éveiben járó pár rapszodikus világát próbáltam egymásra vetíteni, hogy hogyan gondolkodott gyerekkorában, és hogyan gondolkodik felnőtt korában. Erre tettem kísérletet... Ezek szerint nem sikerült?

– *De, de, biztosan lehet ezt így is értelmezni. Ugyan én magamtól nem nagyon tudtam eddig az utolsó regény egzisztenciális súlyú kérdésfeltevéseit (a szabadságtól a szerelmen át a halálig, egyáltalán a létezés értelméig) az előző kettőhöz kapcsolni, de ahogy most mondod, kicsit világosabb már az összefüggés.*

Térjünk azonban vissza a kiindulásunkhoz, azaz a legutóbbi kötetedhez, az Idegpályáim emlékezetéhez. Szokatlanul személyes hangvételűnek látszik ez a köteted, már eleve amiatt is, mert a saját gyerekkorodról szól...

– Igen, az egyik barátom azt is mondta épp emiatt, hogy ez életem egyik legszubjektívebb könyve, de erre én meg azt tudom mondani, hogy tulajdonképpen csak felhasználtam a gyerekkorom élményeit novellák írására. Ami ebben valóság, az számomra inkább csak alapanyag volt. Nem akartam a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek világának felelevenítésével, úgymond, életrajzi könyvet írni, ezért is hagytam ki sok konkrétumot, például a falu nevét is, ahol a történetek játszódnak.

– *Annak ellenére, hogy a korabeli valóság nem a maga konkrétságában jelenik meg, és a mai írói fantáziával alakítottad ki a kötet világát, pontosabban talán épp ezért is, sokan (a te évjáratodon kívül, plusz-mínusz tíz éven belül legalábbis) ráismerhetnek a maguk gyerekkorára is ezekben a történetekben, azokra a jelenetekre, helyzetekre, amelyek mindannyiunkkal előfordultak. De talán azért is, mert itt már nincsenek olyan vad asszociációk, mint a korábbi prózában, nagy elrugaszkodások mindenféle irányba, sem a hétköznapi valóságtól, sem a nyelvi valóságtól, miközben a jól ismert nyelvi logika, nyelvi humor, világszemlélet azért ezekben a szövegekben is felismerhető. Visszakanyarodva beszélgetésünk kezdetéhez, ez a kötet tehát már a megváltozott írói magatartásodnak, az olvasóbarátabb írói törekvésednek az eredménye?*

– A könyv anyagát öt-hat évvel ezelőtt, vagy még régebben írtam, ezért nagyon sokszor át kellett írnom, hogy megfeleljenek az új prózanyelvi elképzeléseimnek. Úgy dolgoztam velük, ahogy az *Üvegfenék* című novellával. Talán ötször is átirtam az egész könyvet, mire úgy találtam, hogy helyükre kerültek a mondatok. Ugyanakkor azt is észrevettem, hogy ennek az átmeneti korszaknak az írásain még igazíthatok, viszont az első könyveim szövegeihez már nem tudok hozzányúltni, nem lehet őket transzformálni, mert azokban egészen más hatások működnek. Néha magam is elcsodálkozom, hogy tudtam úgy írni. A könyvek világa megmaradt, de azt a nyelvet, ami generálta, már nem tudom működtetni. Az *Idegpályáim emlékezete* számomra nagyon lényeges állomása a folytonos változásnak, mert mintha újra kezdenék benne valamiféle írói pályát, miközben az életem kezdetéről írok, a szabadságom forrásáról. És mivel a nyelvi változás, úgy látom, most már folyamatos, rendkívüli módon izgat, merre vezet majd a következő kanyar, vagy épp mi lesz a vége, hová tudok eljutni. Néha azt gondolom, hogy visszatérés a kezdetekhez, ahogy például a *Fűbe taposott ég* című szövegben írtam a második könyvemben. Nem tudom, mivel fog meglepni az a hang, ami a legösztönösebb gondolataim mélyéről fakad.

– *Csak néhány héttel később jelent meg a Láthatatlan Szeged című köteted, ami egy fotóalbum, régebbi fotók gyűjteménye, néhány mondatos kommentárokkal. Azért is érdekes lehet ez a kötet, mert a Szegedhez való viszonyod, az én ismereteim szerint, minimum ellentmondásos. Többször adtál már hangot korábbi megnyilatkozásaiddban annak, hogy idegennek érzed magad ott, hogy nem költödsz semmihez, magát a várost is művészetellenesnek nevezted, plazmaállapotúnak, negyedik hazmazállapotúnak. Ezek után akár meglepőnek is tarthatjuk, hogy egy ilyen szép könyvet szentelsz Szegednek. Vagy megváltozott volna azóta már a viszonyod a városhoz?*

– Korábban említetted, hogy Thomas Bernhard hatással volt rám. Nemcsak a nyelvét tudtam átvenni, de azt is, ahogyan ő írta a műveit. Ő helyből gyűlölte Ausztriát, a hazáját. Az ő prózájának a mozgatórugója a gyűlölet és megvetés volt. Az ő nyelvén gondolkodtam, miközben nem vettem észre, hogy ezt a fajta gyűlöletmetodikát is átvettem a helyre vonatkoztatva, ahol élek. Nem lehet egy várost így gyűlölni, én legalábbis nem tudom. Az a helyzet állt elő ismét, hogy a nyelv okán tulajdonítottunk bizonyos tulajdonságokat nekem, de olyan mértékben, hogy még én magam is elhittem. Amikor ez a nyelv letűnt, mert nem használok többé, megszűnt bennem az a Thomas Bernhard-i módszer, megszűnt az az állapot is, amit erről a városról gondoltam, s képessé váltam összerakni ezt a könyvet.

– *És azt hogy kell érteni, amivel reklámozzátok a könyvet: „Ahogyan még sohasem láthattuk”?*

– Ez Ilia Mihály tanár úr előszavának a címe, amit a kötethez adott.

– *És vajon ő miért írta ezt?*

– A Szegedről készülő könyvek többsége valamilyen helytörténeti dologhoz kötődik, épületekhez, fontos eseményekhez, vagy újabb albumok nemlétező, mesebeli színekbe fotózzák a várost. Ebben viszont olyan fekete-fehér képek kaptak helyet, amelyek a régi hétköznapi élet eseményeit mutatják: asszony kosárral a kezében sétál, és szembe jön vele egy Barkasz. Van egy kép arról, hogyan hűtötték jéggel régi május 1-jén a sört fahordókban, egy másik kép arról mesél, hogyan vonultak föl lovas kocsival vagy traktorral, a platón Miki egérnek beöltözött valaki. Nem az a kifelé ünnepélyes, úgymond polgárinak nevezhető mentalitás szervezte tehát ezt a könyvet, a szerkezete és tördelése is puritán, vagy inkább visszafogottan elegánsnak nevezném. A nagy árvízről kezdődően a nyolcvanas évekig a városnak olyan arcát mutatjuk meg, amiben a városlakók fölleveníthetik múltjuk hétköznapijait. Figyeltem a szegedieket, amikor kézbe vették a könyvet, a szöveget el se olvasták. Az nem érdekes nekik, hogy én mit mondok a képekről, s mivel ezt sejtettem, röviden írtam. Őrájuk a kép, saját múltjuk gyakorol nagy hatást. Hirtelen visszakérülnek abba a világba, amelyben éltek, és ami ma már láthatatlan, csak a képeken és az ő emlékezetükben létezik. És ez nagy, mondhatni kataritikus találkozás.

– *A képek hogyan álltak össze, honnan?*

– A feleségem válogatta a Fekete Ház archívumából, az ott elhelyezett hagyatékokból, onnan digitalizáltuk a képeket.

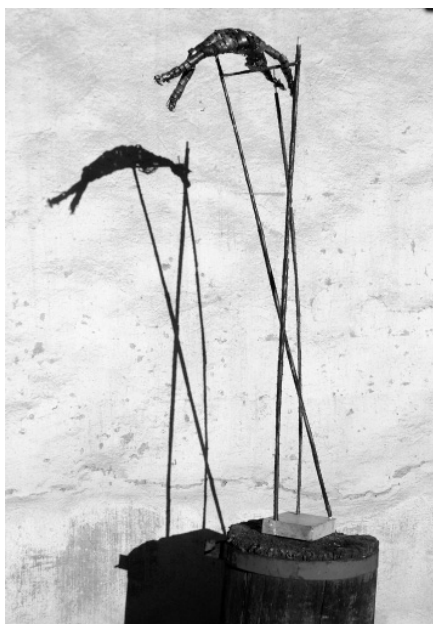
– *Nem először írsz fotókhoz szövegeket. A Teljes hasonulás című különleges kis könyvecskében négy gyerekről készített portrészorozathoz írtál, hasonlóan rövid kis szövegeket. Van netán valami különös vonzódásod a fotókhoz, illetve ahhoz, hogy szövegeket társíts hozzájuk?*

– A Láthatatlan Szegednél valóban valamiféle ihletettségről volt szó. Egyik este régi szegedi könyvet lapozgattunk a feleségemmel, és a képek alapján beszélgettünk Szegedről, s egyszer csak azon kaptam magam, hogy már egy másik könyvben vagyunk, aminek a kommentárjait mi adjuk. A *Teljes hasonulás*nál pedig a fotós hölgy, Csoszó Gabriella kért föl, hogy írjak a portrékhoz. Ez is egy elég különleges történet. Amikor Gabi és a nővére felnőttek és elhagyták a szülői házat, a szülei magukra maradva, gondoltak egyet, és örökbe fogadtak négy gyereket. A fotósna hirtelen lett négy testvére. S hát egy fotós mit kezdetett a mostohatestvéreivel? Elkezdte fotózni őket, és annyira szép képek születtek, hogy könyvben is meg akarta örökíteni. Az írás előtt minden gyerekről a rá legjellemzőbb tíz mondatot, tulajdonságot kértem Gabitól, s ezek alapján dolgoztam. A könyv és a kiállítás megjárta már Németországot, Amerikát, és ha jól emlékszem, Portugáliát is. A könyv másik érdekessége, hogy a feleségem is Gabi, és sokan azt hitték, hogy családi album. Egyébként én magam is fotózok és rajzolok. A terveim között szerepel egy képes svájci, irodalmi útikönyv megírása.

– *Befejezésül nem kerülhetem meg, hogy a nevedhez és pályádhoz újabban kötődő, a kortárs magyar irodalomban rendkívüli vállalkozásodról, a saját kiadó létrehozásáról, az önálló könyvforgalmazásodról kérdezzek. Az említett két utóbbi kötetedet például már az általad létrehozott alapítvány adta ki, s ti magatok forgalmaztatok a kereskedelmi csatornákat kihagyva, könyvbemutatókon, internetes rendelés útján stb. Már 1999-ben azt nyilatkoztad valahol, hogy az irodalom is piaci alapon működik, ezért a munkám marketingjét is meg kell csinálnom. De úgy tudom, hogy a svájci tartózkodásod tapasztalatai is erre ösztönöztek. Végül is miért most szántad magad el erre a nagy kísérletre, és mik az első hónapok tapasztalatai?*

– A folyamatos keresés nemcsak a munkáimat, az egész életemet jellemzi. 2005-ben megjelent a *Gumiharangok* című kötetem, és már korábban is azt éreztem, hogy nem igazán jutnak el a könyveim az olvasókhöz. Becsülendő dolog az, hogy valaki misszióból létrehoz egy könyvkiadót, pályázatokon pénzt szerez a könyvek kiadására, aztán berakja a könyvesboltok polcaira, de ez egy másik szakma, itt nem ér véget a folyamat, utána is kezelni kell a könyveket, menedzselni a szer-

zót és a könyvet. Nyugat-Európában ennek egészen más hagyományai vannak. Miközben Svájcban éltem, folyamatosan érdeklődtem, hogyan fogy a Gumiharangok, végül is tíz év novelláiból válogattam össze. Sajnos, én mindig várok valamit a könyveimtől, hogy történjen velük valami. Ezúttal azonban feltűnt, hogy miközben Spiró György regényével együtt emlegették abból a szempontból, hogy a 2005-ös Könyvfesztiválon ez a két könyv jelentett érdekességet, mégsem történt semmi a könyvemmél. Sőt, fél év után azt a statisztikai adatot kaptam, hogy 100 példány fogyott belőle. Úgy éreztem, itt valami nagyon nagy baj van, iszonyú keserűség fogott el, hogy a könyveim sorra a jelentéktelenség homályába vesznek, mert nem jutnak el az olvasókhoz. Ez totális trauma. Megfordult a fejemben, hogy akkor inkább befejezem az írást, de ez még egyszer nem fordulhat velem elő. Az ember tíz év munkáját összegyűjti egy könyvben, megjelentetik, és aztán hagyják odaveszni az egészet. Akkor inkább ne jelenjen meg egy betű se. De hát írok. Ez az egyetlen szerep, amit betölthetek a világban, nem tudok más lenni és mást csinálni. Innen is látszik a probléma egzisztenciális mélysége. Évekre előre kész terveim vannak, hogy miket szeretnék megírni. Svájcban láttam, hogy ha valaki saját munkájának meg akarják adni a rangját és becsületét, akkor alapítványi formában saját kézbe veszik a dolgokat. Sokszor, persze, már nem élő személy alapítványáról van szó. De hát most akkor várjam meg, amíg nem leszek élő személy? Mindenképpen lépni kellett valamit. Elindultunk egy olyan úton, ami nem tudom, hová vezet. Az alapítvány honlapján az olvasók nyomon követhetik a munkáimat, regisztrálhatja magát bárki, és akkor évente egy-két hírlevélben tájékoztatjuk arról, mit végeztünk. Akit érdekel, vagy aki szereti az írásaimat, az itt mindig megtalálja a régi és aktuális dolgokat. Az első tapasztalatok alapján mondhatom, jól fogynak a könyvek. De a félreértések elkerülése végett jelzem, nem pénzügyi megfontolásokból hoztuk létre az alapítványt, ha az eddig elmondottakból nem derült volna ki. Az alapítvány jellege non profit, amiből tehát nem lehet profitálni, a bevétel a további munkákra teremt lehetőséget, hogy olyanfajta megoldásokat találjunk ki, amelyekkel a könyveket népszerűsíthetjük. Egyetlen célja, hogy az efféle találkozókra elhozzassuk a könyveket, mert elhatároztam, hogy megkeresem az olvasóimat.

Rúdugró (2000; vegyes technika, bronz; 94×30×20 cm)

Hermányi Gabriella

Ottlik-kvartett

„– Nagyon tisztelnék ezek engem – fogja suttogóra Ottlik. – Én magam sem nyúlhatok a saját könyvemhez. Azt mondják, az már az övék. Nem vitatkozom velük, mert jól bridzseznek, pedig kissé terhes, hogy örökösen nálam lebzselnek. De hova meneküljek? Ennél följebb már nem költözhetem.”

(Szakonyi Károly: Sasfészek)¹

I. Az Ottlik-kultusz és recepció

Az Ottlik körül kialakult kultusz kiindulópontjának az 1982-es Mozgó Világban *Sorakozó* cím alatt megjelent írárok tekinthetők, melyekben közel harminc író tiszteltgette a hetvenéves Ottlik előtt. A kialakult kultusznak már egyértelmű jele volt Esterházy Péter azon gesztusa, hogy 1981–82 közt egy rajzlapra lemásolta az *Iskola a határon* teljes szövegét. A kultuszt tovább erősítette az Iskola folytatására, a *Budára* való várakozás.

A mottóul választott Szakonyi-szöveg jól érzékelteti túlzó humorával, hogy egy íróat övező kultusznak milyen pozitív és negatív hatásai lehetnek. Előnyös annyiban, hogy a szerző és művei a köztudatban maradnak. Hátrányos lehet viszont azért, mert megnehezíti a művek tárgyalásos értékelését; a kultikus „szent” mű érinthetetlené válik („Én magam sem nyúlhatok a saját könyvemhez”), valamint az alkotásokról az alkotó személyére helyeződik a hangsúly („örökösen nálam lebzselnek”). Természetesen a kultusz és a recepció kölcsönösen hatnak egymásra, nehezen szétválaszthatók.

A kultusz negatív következményei egyértelműen felfedezhetők az Ottlik-recepcióban, főleg a szerző halála után megjelent *Buda* című regény fogadtatásában. E regény kapcsán sokáig csak szélsőséges értékelések (rajongás², vagy fanyalgás³) fogalmazódtak meg, melyek közös jellemzője volt, – az elfoglaltságon túl – hogy a mű valódi elemzésére és értelmezésére ritkán tettek kísérletet. Emellett a művet a kritikusok többsége nem önmagában szemlélte, hanem azt a nagy

¹ Szakonyi Károly, *Álomirodalom*, Budapest, Magyar Írókamara, 1994, 70–71.2

² Rajongók például: Ferencz Győző, *A szeretet algoritmus*, Könyvvilág, 1993/5, 3.; Rácz Péter, *Ránk maradt: újabb könyv a semmiről*, = *Ottlik emlékkönyv*, szerk. Kelecsényi László, Bp., Pesti Szalon, 1996, 320–325.; Györe Balázs, *Iskola Budán*. = *Ottlik: Emlékkönyv*, szerk. Kelecsényi, Bp., Pesti Szalon, 1996, 415–418.; Németh Gábor, „Vagy kezdhesse előről összerakosgatni”, *Múlt és jövő*, 1993/3, 111–112.; Mohás Livia, *Olvasónapló – Budáról*, Tiszatáj, 1994/11, 81–86.

³ Margócsy István, *Ottlik Géza! Buda, Margináliák*. 2000, 1993/9, 57–60. Margócsy szerint a *Buda* az *Iskola a határon* túl- és körülírása, mely önálló műként nem áll meg a lábán, inkább egyfajta lábjegyzetgyűjteménynek tekinthető. Azt azért elismeri, hogy a regény bámulatos részletek halmaza.; Bán Zoltán András, *Nincs meg semmi.*, Holmi, 1993/12, 1734.: „...nincsenek nagyszerű részletek sem, mert az egész formátlan.” Ő a regényt „írói kudarc”-ként és „művészi csőd”-ként értékeli. Szegedy-Maszák Mihály, A folytatás kényszere, Holmi, 1993/12, 1728–1732. Szegedy-Maszák egyébként kiváló tanulmányában, ugyancsak egyfajta kiegészítésnek, függeléknek tekinti a regényt, melynek kudarcát a folytatás kényszerének tulajdonítja. Beney Zsuzsa, Még egy írás a „Budá”-ról, Holmi, 1994/1, 109–115. „keserves kiábrándulás végigolvasni a könyvet.”; Angyalosi Gergely, *Ezre van az embernek*, Határ, 1994/1. Angyalosi kultusz-ellenesnek vallja magát és objektív értékelésre törekszik. A következő sorokat olvasva mégis úgy érezhetjük, hogy az objektivitást nem sikerült elérnie: „a *Budáról* még az sem mondható el, hogy rossz regény; egyáltalán nem regény...”, „az *Iskola* nem is olyan tökéletes regény [...] Ottlik novelláinak többsége meglehetősen közepes, [...] a *Hajnali háztetők* egészen egyszerűen rossz...”.

műhöz, az *Iskolához* hasonlította, mely összevetésben a *Buda* rendre alulmaradt. De ugyanez a helyzet a novellákkal, illetve a hosszabb terjedelmű epikus művekkel is.⁴ Jelentős idő elteltére van tehát szükség, hogy ezekkel a művekkel is értő módon kezdjen el foglalkozni a kritika. A *Buda* esetében például a mű megjelenését (1993) követő egy évben szinte csak olyan problémákról esett szó (*szöveggondozás, befejezettség, folytatás, műfaj*), melyek a regény elemzése szempontjából nem túl relevánsak és termékenyek. Az utóbbi tíz évben megjelent tanulmányok viszont legfeljebb említés szintjén foglalkoznak a fent említett, agyonboncolgatott és sehova nem vezető kérdésekkel, és már sokkal inkább közel kerülnek a szöveg lényegét érintő problémákhoz. Ezek közül talán Tar Patrícia írását, valamint Hernádi Mária tanulmányait emelném ki, mint legfigyelemreméltóbbakat.⁵

A *Buda* megjelenése után tehát felpezsdült az Ottlik-recepció, hiszen 1993-tól szinte minden évben kiadtak Ottlikről, vagy Ottlikről szóló könyvterjedelmű munkát.⁶ Az utolsó regény megjelenése után nem sokkal a Szegedy-Maszák Mihály⁷ által írt, és igen magas színvonalú szövegelemzéseket tartalmazó első monográfia látott napvilágot. Ezt követte 1994-ben a Kelecsényi László által szerkesztett *Ottlik (Emlékkönyv)*⁸, melynek elsődleges célja az Ottlik recepció bemutatása, de emellett tartalmazott még meg nem jelent írásokat is az íróról. Ugyancsak Kelecsényi munkája a biográfiának is nevezhető *A szabadság enyhe mámore*⁹ című könyv. Az elfoglaltságoktól sem mentes könyv nem értelmezi az életművet, nem hoz igazán új szempontokat a szövegek vizsgálatához,¹⁰ de gazdag információt nyújt mind az érdeklődők, mind a kutatók számára, emellett pedig az Ottlik-hangulat felidézése által kultikus célokat is szolgál.¹¹ Az *Ottlik-olvasókönyv*¹² hasonlóan az *Emlékkönyvhöz* gyűjteményes munka: az író saját műveiből, műveinek részleteiből és a vele készült interjúkból, róla szóló írásokból áll. A 2002-es *Olvasó a határon*¹³ más irányból, olvasásszociológiai szempontból közelíti meg az Iskola a határont. Kamarás István a befogadás oldaláról vizsgálja a művet, különböző társadalmi rétegek és egyének olvasatait veti össze. A kultusznak az a következménye, hogy a szerző személyére helyeződik a hangsúly, egyértelműen megfigyelhető a 2003-ban megjelent *Ottlik-képeskönyvnél*¹⁴, hiszen Ottlik életének képeit tekinthetjük végig; ezért is sorolom a kultuszépítő könyvek közé. A könyv annyiban egyedülálló, hogy az első vállalkozás, mely Ottlik Gézát fényképeken keresztül próbálja bemutatni.

A fentiekben csak a könyv terjedelmű munkákra tértünk ki, de ebből a rövid összefoglalóból is látható, hogy már könyve megjelenésekor sem volt helytálló Kelecsényi megállapítása, miszerint „Az Ottlik-felejtés éveiben járunk”, ma pedig talán még kevésbé az. Persze megemlítenéd,

⁴ A novellák leértékelése: Angyalosi, i. m.; Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Irodalomtörténeti Füzetek, Argumentum, Budapest, 1993. „a harmincas évekbeli művésztémánál nem adnak többet” (96. o.); A Hajnali háztetőről: „egysíkú életformatóbblet ... nincs többértelmű befogadhatóság a keret által.” (97. o.)

⁵ Tar Patrícia, *Az önéletrajzi térregény*, Életünk, 2000/7–8, 594–598.; Hernádi Mária, *Kegyelemtan Ottlik Budájában*, Vigilia, 2002/2, 120–126.; Uő., *Ottlik Géza „mégis-regénye”*, Kalligram, 2002/7–8, 150–158.

⁶ Füzfa Balázs, „...Sem azé, aki fut...” Irodalomtörténeti Füzetek, Argumentum Kiadó, Budapest, 2006, 13.

⁷ Szegedy-Maszák Mihály, *Ottlik Géza*, Pozsony, Kalligram, 1994.

⁸ *Ottlik (Emlékkönyv)*, szerk. Kelecsényi László, Bp., Pesti Szalon, 1996.

⁹ Kelecsényi László, *A szabadság enyhe mámore*, Bp., Magvető, 2000.

¹⁰ Füzfa, i. m., 242.

¹¹ Korda Eszter, *Ottlik-négykezes*, Iskolakultúra, 2001/4, 111–116.

¹² *Az elbeszélés nehézségei. Ottlik-olvasókönyv*, szerk. Kelecsényi László, Bp., Holnap, 2001.

¹³ Kamarás István, *Olvasó a határon*. Az Iskola a határon fogadtatásának és befogadásának vizsgálata, PONT-Savaria University Press, Budapest-Szombathely, 2002.

¹⁴ *Ottlik-Képeskönyv*, szerk. és utószó Kovács Ida, esszé Tandori Dezső, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2003.

hogy a felsorolt könyvek közül a legtöbb inkább kultuszépítő munka (*Emlékkönyv, Olvasókönyv, Képeskönyv*), mint igazi szövegelemzés, de szerencsére ebből a szempontból is változást hoztak az utóbbi évek.

Természetesen nem szabad elfeledkeznünk az *Iskola* összövegének, a *Továbbélőknek* a megjelenéséről sem 1999-ben, ami ugyancsak élénkítette a recepciót. Az erősödő kultusz és élő recepció mellett a kanonizáció is végbement; Ottlik nagyregénye 1984-től bekerült a középiskolai tankönyvekbe¹⁵ és az érettségi tananyagba (2005-ben emelt szintű szóbeli tétel volt). Idővel természetesen maga a recepció és kultusz is a vizsgálódás tárgyává vált.¹⁶ 2005-ben pedig a Magvető Kiadónál Lengyel Péter és Hafner Zoltán közreműködésével megjelent díszkiadásban és hat kötetben az egész életmű. Virágzik a kultusz Kőszegen is, de erről a későbbiekben Füzfa Balázs könyve kapcsán szólnék részletesen. A kultusz legújabb hozadéka pedig, hogy már színpadi műként is láthatjuk az *Iskola a határon* a Bárka Színházban.

A továbbiakban a 2004–2006 között megjelent könyveket elemzem és próbálom beilleszteni az Ottlik-recepció eddig vázolt folyamatába.

II. Az utóbbi évek Ottlik-recepciója: Ottlik-kvartett

II.1. Hévízi Ottó–Jakus Ildikó: Ottlik – veduta, Pozsony, Kalligram, 2004.

Már a könyv Hévízi Ottó által írt előszava is rendhagyó, ahogy az egész könyv is az. Szokatlan az előszó azért, mert nem utólag íródott („Az előszavakat, mint ismeretes, utólag írják valami elé... *Jelen esetben... még nincs mi elé.*” 11. o.), valamint előrevetíti a könyv vallomások hangját is, hiszen a szerzőről már itt sok életrajzi tényt megtudunk: a nemrégiben elhunyt szerzőtárs, Jakus Ildikó életében is társa volt, a könyv alapjául szolgáló gondolatok pedig egy éjszakai beszélgetésük során fogantak. Ezért Hévízi Ottlik-vizsgálatának célja és egyben tétje is, hogy mennyire helytállóak a szerzőtárs gondolatai és mennyire érthetők és továbbgondolhatók Hévízi számára a jelenben: „A leendő szerzőtársnak ellenőriznie kellett, hogy most, újraolvasva az Ottlik-összest, ugyanazt tudja-e gondolni a Társszerző cikkeinek, egyáltalán mondandójának érdekességéről, mint amit gondolt egykor.” (18. o.) Ezt a vizsgálatot Velencében végzi el, ahol fontos napokat töltött Jakussal, illetve ahol végső búcsút vett tőle (13. o., 21. o.).

A könyv első részében tehát a közelmúltban elhunyt Jakus Ildikó két tanulmányát olvashatjuk; mindkettő új szempontokat felvető, zseniális szövegelemző munka, mely képes új irányból közelíteni a látszólag már „agyonelemzett” művekhez. Azonban ezeket az írásokat már olvashatta a szakmai közönség különböző folyóiratokban¹⁷. Az újdonságot így a könyv első részében a Buda című regénnyel kapcsolatos vázlatok adják, melyeknek azonban csak az eleje kidolgozott. E tanulmányvázlat megjelentetése azonban igencsak vitatható, hiszen egy műelemző írás éppen a szövegelemzés kidolgozása által kap értelmet, jut el a végkövetkeztetésig, vázlatos formában viszont csak a szerző számára érthető, mivel saját gondolatmenetét rögzíti.

¹⁵ Madocsai László, *Irodalom 4*, Bp., Nemzeti tankönyvkiadó, 1984.

¹⁶ Lásd a recepcióelemző munkákat: BOHÁR András, Ami lényeges, az zárójelben... I–II, Pannon Tükör, 1999/3, 26–31, 1999/4, 40–50; Mártonffy Marcell, *Olvasás-példázatok*. A parabolaértelmezés változatai Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényének magyarországi fogadtatástörténetében I–II, Műhely, 2001/1, 71–86, 2001/2, 33–44.; illetve Kamarás, i.m., 10–28. Kamarás könyve szintén szól a befogadtatástörténetről és kultuszról is.

¹⁷ A múlt csupán prolog: Ottlik Géza: *Iskola a határon*, Hiány, 1992/7., 3–7., Egy átírás tanulságai, a *Hajnali háztetők* változatairól, Holmi, 1992/12, 1744–1749.

A könyv második része, illetve az egész könyv megszerkesztése Hévízi Ottó munkája. Hévízi szerzőtársa gondolatmenetét viszi tovább, viszont írásának kifejezőmódja nagyban eltér Jakus értekező stílusától, ahogy azt már az előszó (*Monolocale*) is előrevetítette. Írása műfaja leginkább az esszéhez áll közel, szépirodalmi stílust követ. Többször megszólítja az olvasót: „*Nem marasztalom azokat a tisztességes Ottlik-olvasókat, akik a krimi szó és Sherlock Holmes vagy Hastings kapitány neve hallatán úgy döntenek, hogy tartalmasabb elfoglaltság után néznek.*” (100. o.), vagy önmagával vitázik: „...*a lehető leghülyébb kérdést kell feltennem magamnak az igen bő, saját termésből... Hogyan adnál képet a Budáról, ha értenéd?*” (209–211. o.); „*Megnézted a jelenetet Márta látószögéből, és úgy találtad, hogy innen nézve viszont furcsa módon stimmel a dolog.*” (227. o.); „*Azt mondd, álljunk meg inkább. Még ne tegyünk fel semmit. Előbb tolmácsolnád, hogy az égi nagyolvasó folyosóján mit tartanak a Budáról, ha már közben épp a végére jutottál.*” (249. o.), már halott szerzőtársával beszélget, saját életének momentumait is belekeveri az elemzésbe (140–144. o., illetve a 292–294. oldalakon például egy velencei séta során felfedezett köoszlop feliratán elmélkedik). Ez nem éppen tudományos igényességű szövegvizsgálatot eredményez. Valószínűleg ezt a stílust hivatott alátámasztani a könyv egyik Ottliktól származó mottója: „...*azt szeretném hinni, hogy amit igazán regénynek nevezhetünk, abba nem lehet behatolni nem-regényírói eszközökkel.*”¹⁸ Ez a beszédmód, illetve a csapongó gondolatmenet, filozófiai és természettudományi kitérők igen megnehezítik a befogadást, a lényeg kihámozását. Ehhez járulnak még a nyomtatási hibák és tévedések, melyek közül a legsúlyosabb, hogy az *Iskola* második részének címe *Sár és kő*ként szerepel, pedig a valódi cím – *Sár és hó* – a regény két legfontosabb motívumát tartalmazza. Az is alátámasztja, hogy nem egyszerű nyomtatási hibáról, elírásról van szó, hogy ezután oldalakon keresztül a hibás címet elemzi a szerző (137–139. o.).

Visszatérve még az írás beszédmódjára, Hévízi ottlikos, leginkább a *Budára* emlékeztető stílusban ír. Ez leginkább a fentiekben már idézett, egyes szám második személyű, önmegszólító formákban fedezhető fel. Hévízi mintha egyenesen néző énjét hívná elő: „*Kellene nekem egy megszólítható második személy (magamban)...*” (211. o.). Ugyancsak a *Budára* jellemző a halottakkal való belső dialógus (Bébé Mártával, anyjával; Medve Biankával, Petőfivel beszélget), ami valószínűleg a hasonló beszédhelyzetnek köszönhető: Bébé a *Budában* Márta halálát próbálja feldolgozni, míg Hévízi Jakus Ildikóét. Így az elemzés tétje egyben az is, hogy mi marad meg kettőjükből, így ez a könyv tulajdonképpen – Ottlik műveit mintegy felhasználva – az ő kapcsolatuknak állít emléket. Valószínűleg ehhez a beszédhelyzethez köthető a könyv fő paratextusa; Ady *Levelek Madame Prétéríte*-hez című művének részletei mottóként állnak a Hévízi által írt fejezetek élén. Ezek a fiktív levelek is egy nem létező, vagy elveszett társat teremtenek meg, illetve teremtenek újra. Összességében tehát elmondható, hogy a könyv írója és tárgya közti distancia megszűnését látjuk, melynek következménye, hogy nemcsak Ottlik életének valósága és műveinek fikciója olvad össze, hanem ezekre rávetül a könyv írójának valósága is. Az ebből eredő szubjektivitás meghatározható is lehet, de visszatetsző is – ennek eldöntése már a befogadó ízlésének dolga. Ez a fajta személyesség magával hozza a referencialitás problémáját is: Hévízi értelmezéseire többször szövegen kívüli tényezőket használ, erre a módszerre a szerző (ön)ironikusan utal is: „...*akiknek borsószik a hátuk a gondolatról, hogy szövegen kívüli érvekkel szóba álljanak...*” (100. o.). A referenciális olvasat során Ottlik életének tényeit használja az értelmezéshez: „*Márta és Bébé Monostoron. Gyöngyi és Ottlik Gödöllőn*” (291. o.), Márta halála időpontjának kiszámításához Ottlik felesége halálának dátumát hívja segítségül (247. o.); ezekben a példákban valóság és fikció önkényes összemosását látjuk. Ha mindezen nehezítő körülmények ellenére, többszöri nekifutásra mégis eljutunk az alapvető állításokig, akkor valóban eredeti, újszerű megközelítést láthatjuk Ottlik műveinek, leginkább pedig az *Iskolának* és a *Budának*.

¹⁸ Ottlik Géza, *A regényről* = Próza, Bp., Magvető, 185.

Hévízi elemzésében Jakus gondolatmenetét viszi tovább, mely szerint az *Iskola a határon* 1957-es kerettörténete elleplezi az alapvető kérdéseket, melyekre aztán a regény során a szereplők választ próbálnak találni élettörténetük egy szeletének átgondolásával, megírásával.

A szerző mindezt továbbgondolva arra a következtetésre jut, hogy Ottlik az *Iskola a határon*ban és a *Budában* is krimiírói eljárást követ: játszik az olvasóval, elleplez dolgokat, de egyben le is leplezi az elfedést bizonyos jelzésekkel. Hévízi ezeket a jeleket és elfedéseket keresi, nyomozást folytat először az *Iskolában*, majd a *Budában*. Ottlik utolsó művével kapcsolatban pedig fontos megállapításra jut; a *Buda* nem strukturálatlan mű, ahogy azt a legtöbb eddigi elemző gondolta, hanem igenis tudatos szövegalkító eljárás következménye.

Hévízi azzal kezdi a szövegvizsgálatot, hogy bizonyítja, Bébé elbeszélői hitelessége mindkét regényben megkérdőjelezhető: korlátozott tudású, tényeket félremagyarázó, nem kívülálló narrátorról van szó, aki folyamatosan önigazolásra, elhárításra törekszik. Medve szövegeiben ugyancsak felmutat hiteltelenségeket, de míg Bébé önigazolásra, addig Medve inkább öncáfolatra törekszik. A hitelesség megkérdőjelezése után azt keresi, hol, milyen részeknél tűnik elő ez az elleplező technika, hiszen ez mindig valamilyen traumára, illetve alapkérdésre utal. Elemzésének célja tulajdonképpen ezen kérdezéstörténet feltárása.

Írása második felében a *Buda* című regénnyel foglalkozik és kimutatja az eddigi szakirodalmi megállapításokkal szemben, hogy a két mű között nagyon is sok összefüggés van: a *Budában* Ottlik ugyanazt a narrációs eljárást, a kérdésesség elfedésének, elleplezésének eljárását követi, mint az *Iskolában*. Ennek alapján állítja, hogy a két mű egy nagyregény részeként is felfogható, ezáltal végre – az eddig kevésbé értékelt – *Budának* is kijelölve fontos és méltó helyét az életműben.

Összességében tehát a művet a detektívregényi poétika feltárása teszi igazán újszerűvé. A kifejezőmód visszasságai, illetve a gondolatmenet nehezen követhetősége viszont oda vezet, hogy nem minden tézise tűnik teljességgel bizonyítottnak. Néhol úgy érezzük, hogy a szerző nem tudta, vagy akarta eldönteni, hogy tanulmányt, vagy szépirodalmi művet ír, saját gyászát dolgozza-e fel, vagy inkább Ottlik műveiről szeretne valamit mondani. Mégis biztos vagyok abban, hogy ez az eredeti olvasat hozzájárulhat a művek újraolvasásához. Így a fent említett nehézségek ellenére a felvetett eredeti kérdésekért és válaszokért érdemes végigmenni a könyvön.

II.2. Korda Eszter: Ecset és toll. Az Ottlik-próza vizuális narrációja.

Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2005.

A szerző fő vizsgálódási területe a vizuális narráció, a képek szerepe Ottlik műveiben, ebben a témában több színvonalas tanulmányt is olvashattunk már tőle. Elsőként vizsgálta igazán részletesen az olyan képek funkcióját az *Iskola a határon*ban, mint Velázquez *Las Meninas* és Rembrandt *Tulp tanár anatómiája* című műve,¹⁹ illetve kidolgozta annak módszerét is, hogyan vizsgálhatók szöveg és kép összefüggései.

Logikus felépítésű, szövegelemzésekre fókuszáló könyv született, mely több eredeti tézist is tartalmaz. A könyv első részében az átírás alkotói módszerét mutatja be a szerző szövegek elemzésével, ezzel bizonyítva, hogy ez a poétika alapmódszere. Korábbi tanulmányok már foglalkoztak az egyes művek átírásának tanulságaival²⁰, de mint a poétika alapvető módszerét és mint esztétikai felfogást Korda Eszter mutatja be először ezt a technikát. Ezzel összefüggésben ismerteti a

¹⁹ Korda Eszter, *Ottlik és Velázquez, Velázquez és Ottlik*, Literatura, 2001/1, 77–88.; KORDA Eszter, *Ottlik és Rembrandt, Rembrandt és Ottlik*, Alföld, 2002/7, 86–100.; Korda Eszter, *Képek az Iskola a határonban = Pillanatkép a hazai irodalomtudományról*, szerk.: Kenyeres Zoltán, Gintli Tibor, 2002, 336–348.

²⁰ Jakus Ildikó, *Egy átírás tanulságai, a Hajnali háztetők változatairól*, Holmi, 1992/12, 1744–1749.

prózapoétika főbb jegyeit, mint a narráció jellemzőit, öntükrözés szerepét, önemblémák típusait, motívumokat, intertextusokat. A könyv középpontjában emellett/ezután a képek szerepe áll, azaz a vizuális narráció. Ezt a technikát két novellában (*Kilenc kínai*, *La Concepción*) és két regényben (*Buda*, *Hajnali háztetők*) vizsgálja, ezeknél a műveknél a képről szóló beszéd jelenik meg történetmondásként. Majd a könyvet ugyancsak az átírás témájával zárja, de ezúttal a kultuszt vizsgálva ebből a szempontból, ahol is a *Buda* kedvezőtlen fogadtatását az átírás technikájával magyarázza.

A szövegelemzés módszerét egyfajta szintézise adja az elméleteknek: a vizuális narratológia mellett, a hermeneutika, a recepcióesztétika és a strukturalizmus. A szerző már az *Előszó*ban próbálja felvázolni a vizuális narráció főbb fogalmait, elméletét, ezzel meghatározva könyve tárgyát és egyben fő elemzési módszerét is. A vizuális narráció vizsgálata a szövegbeli kép elbeszélésben betöltött szerepére vonatkozik (6. o.). A szerző azt állítja, hogy a festmények a szövegekben külön narratív síkot képeznek, és tükrözik a többi, így képi önemblémaként értelmezhetők. Felmerülhet a kérdés, hogy Ottlik fő műve miért nem képezi e kötet tárgyát. A szerző elméleti szempontokból elkülöníti az *Iskola a határon*t az előbb említett művektől, mert a belső lelki folyamat (iskolabeli felnőtté válás) képek által fejeződik ki, ami által a regény képei vizuális önemblémák. Azonban ezt még nem nevezhetjük vizuális narrációnak, mivel a történet elmondása itt nem egy festmény kapcsán bontakozik ki, ahogyan mondjuk a *Hajnali háztetők*ben látható. Véleményem szerint azonban ez a különbség nem elég kifejtett, így az *Előszó* alapján nem teljesen világos.

A könyvben elemzett művek választása azért is jelentős, mert végre integrálja az eddig igen kevésbé értékelt novellákat²¹ is az életműbe, nem is beszélve a *Buda* című regényről. Feloldja azáltal az „egykönyves szerző”²² vitáját, hogy az átírás poétikájának vizsgálatával Ottlik műveit koncentrikusan egymásba illeszkedőnek tartja, ahogy azt már Füzfa Balázs is megállapította²³. Némileg ellentmond ennek a koncepciónak, hogy a műveket a szerző önmagukban vizsgálja, de mindezt oldja az Ottlik-poétika átfogó elemzésének fejezete, mely az életmű összefüggéseit veszi számba. A műveknek önálló elemzése-értelmezése egyben annak bizonyítását is szolgálhatja, hogy a kevésbé favorizált Ottlik-művek is teljes értékű alkotások önmagukban (ennek ellentétét főleg a Budáról állították).

A könyv első részében tehát az ottlik poétika elemeinek – a szakirodalomban eddig talán legmélyrehatóbb – elemzését látjuk, ahol minden Ottlik műveivel kapcsolatos lényegi szempontot – narráció, narratív keret, öntükrözés, önemblémák, motívumok, intertextusok – az átírás felől vesz szemügyre a szerző. Az elemzések alapján elmondható, hogy az átírás módszerének lényege nem más, mint folytonos próbálkozás a kifejezhetetlen lényeg megközelítésére (33. o.), valamint az önértelmezésre, mely végső soron az igazság több irányból való megközelítése által az objektivitáshoz vezet.²⁴ Az átírás poétikájának áttekintése a *Buda* című regény felől történik, mivel ez az utolsó mű, mely összegzi az összes előzőleg keletkezett szöveget. Ez az összegző szerep látható mind az autotextusok (a *Buda*ban sok korábbi szöveg felfedezhető), mind az átírás, továbbírás szintjén. A szövegek megismétlése ugyanis, nem pusztán ismétlés, hanem átértelmezés is, új, más jelentést eredményez. A továbbírás a korábbi művek jeleneit magyarázatát jelenti, az átírás

²¹ Korábban már hivatkoztam a novellákat leértékelő szakirodalomra, lásd 3. lábjegyzetet.

²² Például: Beney Zsuzsa, *Még egy írás a „Buda”-ról*, Holmi, 1994/1. „Ottlik mégiscsak egykőnyvű, de talán még inkább félkőnyvű író.”

²³ Füzfa Balázs, „Sem azé, aki fut...”. Szövegpszichológiai elemzés Ottlik Géza *Iskola a határon* című regényében. *Iskolakultúra*, 2002/5, 86.

²⁴ Korda Eszter, *Ecset és toll*, Bp., Fekete Sas Kiadó, 2005, 11.: Erre az önmagát folyamatosan értelmező szerkesztésmódra példaként idézi az *Iskolából* a következő részt: „Sokszor megismételt történeteit folyton változtatgatta, cifrázta, alakíttgatta; azonban nem a hazugság, hanem éppen az igazság kedvéért.”

pedig az eddigiektől eltérő jelentésadást. Mindkettő legszebben a *Buda* és *Iskola* szöveghelyeinek összevetésével illusztrálható (lásd például a pokrócozás jelenetének különböző értelmezéseit; 19–21. o.). A szerző egészen zseniálisan ebből a módszerből vezeti le a *Buda* negatív fogadtatását is; az utolsó mű ugyanis az *Iskola* legfőbb szimbólumának a *hó* jelképének jelentését írta át, egyfajta szentségtörésként. Az önpontosító narráció tehát nemcsak az egyes műveken belül, hanem a művek között is érvényesül. Összességében az életművet az átírás szempontjából tekintve Korda Eszter arra következtetésre jut, hogy az átírások iránya megegyezik: keretes szerkezet, önmódosító narráció, képi önembléma, vizuális narráció (22. o.). Legszembetűnőbb változás az átírások során, az elbeszélői szerepben látható: a kívülálló, impresszionális, mindentudó elbeszélőtől a szemtanú, perszonális, részt vevő, korlátozott tudású elbeszélőig jutunk. Ez együtt jár az elbeszélésre való reflexióval, a több perszonális elbeszélő váltakozásával és a linearitás felbomlásával. Emellett az *Iskolában* jellegzetes többes szám első személyű beszédmod alakul ki, mely egy közösség bármely tagját általánosan szólaltatja meg, tehát magában foglalja a befogadót is, egyfajta mintaolvasói szerepként. Ez a közösségi beszédmod az általános emberre utal, ezáltal az objektivitás eszköze. A *Budában* ez az általános emberi a szövegek szétválaszthatatlanságában fedezhető fel, ezáltal egyre inkább személyfeletti narráció jön létre. A szerző egyedi megközelítése szerint ez az *objektív líra tárgyiaságának* prózában való megvalósulása, hiszen nem enged meg egy egyértelmű álláspontot, hanem az emberi lét teljességét fejezi ki. Ezt szolgálja a narratív keret is és ezáltal az elbeszélők többszöröződése, mely dialogikussá és több nézőpontúvá teszi a művet.

Ottlik prózapoétikájának további jellemző jegyei a képi és zenei önemblémák, melyek a történet lényegét tükrözik: a *Hajónaplóban* például a loog-book önembléma, a *Minden megvan* című novellában a c-moll szonáta, a *Drugeth-legendában* a Rákóczi-induló, a *Valencia-rejtély* esetében pedig a már címében is megjelölt tangó sűríti a mű jelentését. Az önembléma szerepe úgy kapcsolható az előbbieken vázolt objektív, tárgyias poétikához, hogy egy másik nézőpontból mutatja meg azt, ami egyébként nem lenne látható. Tehát ugyanannak új jelentésréteggel való árnyalása, kísérlet a kifejezhetetlen körülírására. Mindez újra a nézőpontok többszöröződéséhez vezet, és az ebből fakadó többértelműség eredményezi az objektivitást.

A szakirodalomban már egyértelműnek tekinthető Ottlik motívumhasználatának fontossága. A szerző szerint az *Iskola* a *határon* motívumrendszere jelrendszerként metanarratív síkot alkot, mely hálószerűen fogja össze a mű egyébként széteső történetét. Egy motívum, a *hajó* képének elemzésén keresztül be is mutatja a szövegekben a motívumépítkezést, illetve hogy hogyan fejlődött ennek a motívumnak a jelentése az életműben.

Az intertextusok gyakran összekapcsolódnak a motívumokkal, így sokrétű rendszert alkotva. Funkciójuk hasonló az eddig bemutatott poétikai jegyekéhez; asszociációs bázist hoznak létre és így többértelműséget és nyitottságot eredményeznek, hiszen a narratív síkok többszöröződését eredményezik.

Az ottliki poétika összefoglaló fejezetének utolsó része a *Buda* című regény átírását vizsgálja az idő, tér és szereplők szempontjait figyelembe véve. A szerző ezt a művet tekinti a tárgyias prózapoétika kiteljesedésének. Mivel ez a prózapoétika a létérzés kifejezésére törekszik, így a művek időbeliségére mindjobban a belső idő szimultaneitása jellemző, ami a *Budában* a „*nagyításokban*” fejeződik ki. Nemcsak az idő, hanem a tér is egyre inkább metaforikussá válik, hiszen tulajdonképpen minden az elvont létérzés metaforájának tekinthető (lásd a *Buda térkép*-motívumát). A szereplők szintjén a barátság is mint egyfajta öntükrözés jelenítődik meg, az önmegértés eszközeként (a *Budában* ez már mint a néző és szereplő én belső dialógusa fejeződik ki). A művészi alkotás sem más, mint az élethez való önértelmező viszony, így nem véletlen, hogy Ottlik szinte minden művében van egy művészfigura. A poétikát bemutató fejezet végén azt állapítja meg a szerző, hogy az objektivitás a közönség létmódjából fakad; szöveg és kép, valóság és fikció, belső

és külső intertextus, többfajta narrátor között, tehát az összes Ottlikra jellemző eszköz végső soron a tárgyiasságot szolgálja.

Ezután a nagy ívű összefoglaló fejezet után vizsgálja a szerző a vizuális narrációt. A *Kilenc kínai* már címében utal egy képi rejtvényre, mely a novella önemblémája. A *La Concepción* novella címe megegyezik Coello spanyol festő egy képének címével, ami ugyancsak belső tükörként működik, mivel a szöveg képre utal saját rejtett jelentésének megfejtéseként, mint egy jelrendszer kódja. A *Hajnali háztetők* című regényben egy azonos című festmény szolgál önemblémaként, mely három ember bonyolult kapcsolatait bontja ki. Ugyancsak e mű zenei önemblémájának tekinthető Wagner *Bolygó Hollandi* című operája. Emellett az előzőekben feltárt poétika fő jegyeit; a motívumokat, a keretes szerkezeteket, a narrációban a folyamatos kiigazítást, pontosítást, átírást vizsgálja a szerző.

A könyv legnagyobb részét az utolsó regény – eddig talán legrészletesebb – elemzése adja, melyet *lirai létrejöttnek* nevez Korda a létösszegző verstípus mintájára. Ebben a fejezetben a recepcióban megszokott módszerrel ellentétben – miszerint a *Buda* nem olvasható önálló műként csak az *Iskola* felől értelmezhető – önmagában is vizsgálható műalkotásként kezeli a regényt. Az elemzés szempontjai megegyeznek az előzőekkel. Fiktív képi önemblémája a szövegnek az *Ablak* festmény, mely a teljesség megragadásának kísérlete. Emellett vizsgálja a képi (*fénykép, nagyítás, negatív, ingyen mozi*) és egyéb motívumokat (*színes gubanc, fa, színes kavics* stb.), valamint az intertextusokat. Ezekből a kifejezőeszközökből egy folyamatosan pulzáló hálószerű szerkezet jön létre. Az elemzés legnagyobb vállalkozása a narráció, narratív síkváltások vizsgálata, zárójelek funkciójának megfejtése. Az elemzés ezen része annyira részletes, hogy a regény nélkül alig befogadható. Végül megállapítja, a tárgyiasság poétika legtökéletesebb megvalósulása az utolsó mű, mely az összes Ottlik-művet szintetizálva haladja meg. A *Buda* poétikája tehát nem más, mint az állandó újraértelmezés, mely mindig meghaladja a végső bizonyosságokat, és mely a számvetés állandó készletéből fakadóan lezárhatatlan mű.

A könyv érdeme, hogy szövegközpontú szemléletet képvisel: tudományosan megalapozott, és igen mély szöveganalízist végez. Az elemzések aprólékossága, részletessége, illetve a nyelvi körülményesség azonban néhol megnehezíti a befogadást. Emellett viszont eredeti és fontos tézisei növelik a könyv értékét. Ezek közül kiemelkedő szerepű az átírás középpontba állítása, mint tudatos írói eszköz. Ez főleg a *Buda* című regénnyel kapcsolatban fontos, hiszen e mű legtöbb kritikusa a befejezetlenséget és az ismétléseket szerkezeti hibaként értelmezte. A szerző azt is bemutatja, hogy az Ottlik-próza jellemző jegyei (a vizuális narráció elemzését látjuk ezekből kiemelve), hogyan kapcsolhatók az átíráshoz, melynek végső célja az objektivitás. Az életműben egyre inkább a belső állapotok időbe és térbe vetítése veszi át a szerepet a történettel szemben, illetve a szereplők és narrátorok összemosódása az egyetemes emberi létállapot kifejezését szolgálja. Mindennek végső megvalósulása a *Budában* látható, mely ezáltal az *objektív líra* poétikájához kapcsolja a művet. Korda Eszter ezáltal a kánon „átírására” tesz kísérletet, hiszen míg eddig Ottlik művészetét inkább a *Nyugat* harmadik nemzedékéhez soroltuk²⁵ (ahogy Ottlik is önmagát egyfajta önlegitimációs gesztusként), addig az elemzések azt bizonyítják, hogy életműve poétikailag az újhordasok közé tartozik. Ez persze nem teljesen új elképzelés a szakirodalomban – gondoljunk csak Nemes Nagy Ágnes, Pilinszky és Ottlik nyelvfelfogásának hasonlóságára, a hallgatás, csend poétikájára –, de részletes elemzéssel ezt az állítást először Korda Eszter igazolja. Ezáltal pedig Ottlik irodalomtörténeti szerepe a közvetítőé: a modern, késő modern és posztmodern között. Külön öröm, hogy a *Buda* elemzése adja a könyv nagy részét, hiszen erre a műre már igazán „ráfért” az értő befogadás.

²⁵ Ottlik Géza, i. m., 217.: „feltékenyen óvom az irodalomtörténeti skatulyában a helyemet, mint a *Nyugat* harmadik nemzedékéhez tartozó elbeszélő”.

II.3. Fűzfa Balázs: „...*Sem azé, aki fut...*”. Ottlik Géza Iskola a határon című regénye a hagyomány, a prózapoeitika, a hipertextualitás és a recepció tükrében. Argumentum Kiadó, Budapest, 2006.

Fűzfa Balázs, a könyv szerzője, Ottlik-kultusz talán legelhivatottabb gondozója napjainkban. Ez azért is fontos, mert könyvében többször is szerep jut az Ottlik-kultusz történetének, mai alakulásának. Ahogy ő is mondja *Előszavában*: „...a községi-szombathelyi Ottlik-kultusz felépítésén és megerősítésén fáradoztunk.” (7. o.). Ezen fáradozások főbb eredményei voltak; az emléktábla a községi iskola falán 1999-ben (ma Dr. Nagy László Gyógypedagógiai Intézmény), az Iskola a határon felolvasása²⁶ három napon keresztül 2004-ben (április 27–28–29.), illetve a községi Ottlik-kiállítás 2005-ben.²⁷ Emellett megalakulóban van az Ottlik Intézet, melynek célja a tudományos kutatás és kultuszápolás lenne, valamint a genetikus kiadás elkészítése, mely az összes szöveg-változatot tartalmazná. A könyv célkitűzése is ezzel függ össze: „...elméleti bevezetése szeretne lenni egy olyan, későbbi elemzésnek, amely majd az Iskola feltáró „gyakorlati” jellegű hipertextuális vizsgálatát végzi el, illetve amely alapja lehet egy, a szöveg minden keletkezésállapotát egyenrangúan és három dimenzióban interpretáló, vagyis genetikus, digitális, kritikai szövegkiadásnak.” (25. o.).

Hatalmas tudásanyagot fog át Fűzfa könyve, ezt bizonyítja a rengeteg lábjegyzet (több mint ötszáz), melyek egy külön könyvet is kitennének. A szövegben fő szerepe így az idézeteknek van; a szerző áttekinti nemcsak a teljes Ottlik-recepciót, hanem a kötődő irodalomelméleti szakirodalmat is. Ezáltal a könyv egyik fő erénye a filológiai alaposság és pontosság.

A könyv négy nagyobb részre tagolható: először a fő művet, az *Iskolát* helyezi el a magyar irodalmi hagyományban, majd a regény poétikai jellemzőit gyűjti össze. A harmadik rész tartalmazza a szerző (nem túl meglepő) fő tézisének kifejtését: a hipertextualitást, hálózatszerűséget vizsgálja, a *Továbbélőket*, *Iskolát*, *Budát* egy regény rétegződéseinek tekintve. Emellett a szerző nagy hangsúlyt helyez az Ottlik-recepció és kultusz bemutatására is: a könyv utolsó része, a *Függelék* ezzel foglalkozik (237–265. o.). A recepció áttekintése során számba veszi az Ottlikkel kapcsolatban megjelent könyvterjedelmű munkákat, kezdve a Szegedy–Maszák-féle monográfiától a *Képeskönyvig*. Majd a kötetet az *Iskola a határon* iskolai feldolgozásának kérdései és az Ottlik-kultusz mai irányainak legfontosabb ágai zárják.

Az első részben a magyar próza fejlődését, szöveghagyományait végigkövetve (premodern és modern jellemzői; az anekdota műfaji hagyományai; az emlékezés, mint prózaforma) Fűzfa megállapítja; az *Iskola* alkalmas arra, hogy „betöltse a „hiányzó” modern nagyregény szerepét a magyar irodalmi hagyományban: a másodmodernség és a posztmodernség közötti években a szocialista realizmussal bibelődő magyar irodalom ...történetében.” (34. o.). Ezáltal tulajdonképpen ugyanazt állítja, mint a korábbi szakirodalom, azaz, hogy Ottlik közvetítő szerepű a magyar irodalomtörténetben.²⁸ A könyv ezen részének (illetve a könyv nagy részének) egyik fő módszere az összehasonlítás: láthatunk párhuzamokat például Ottlik műve és Kazinczy *Fogságom naplója* című könyve között (59–63. o.), összeveti az *Iskolát* Kertész *Sorstalanságával* (67–68. o.), Marquez *Száz év magány* című művével (165–167. o.), csak hogy néhány példát említsünk. A szerző rámutat, hogy a prózai hagyomány mely irányai hatottak Ottlik művészetére: a klassziciz-

²⁶ Lásd erről: Ölbei Livia, *Olvassuk fel Ottlik regényét!*, Vas Népe, 2004 április 7, Merklin Tímea, *A Regény meghangoztatása*, Vas Népe, 2004. Május 3.

²⁷ Lásd Korda Eszter ismertetését: *A községi Ottlik-kiállításról*. www.papirusz.hu.

²⁸ Vö. Benyovszky Krisztián, *Rácsmustra*, *Regényes olvasónapló Kafka Margittól Bodor Ádámgig*. Kalligram, Pozsony, 2001, 128; Tandori Dezső, *A kimondható érzés, hogy mégis minden = A zsáku sarokvasa*, 185, Tolcsvai Nagy Gábor, *A „tökéletes mondatok” poétikája*, Ottlik Géza prózájában = „Nem találunk szavakat” *Nyelvértelmezések a mai magyar prózában*, Kalligram, Pozsony, 1999, 128.

mus magyar hagyományától a kazinczys etikát, fegyelmezettséget öröklí; szentimentalizmus és romantika ízlésszéménye is felfedezhető az életműben, a romantikával az *Iskola* műfajválasztása (nevelődés-, fejlődésregény) is kapcsolatba hozható. A modernség hagyománya a több nézőpontú narrációban fedezhető fel. Mivel az *Iskola* történetek halmaza, őrzi az anekdotikus prózahagyományt is, a visszaemlékezés szerepe pedig az emlékirat-irodalommal hozza összefüggésbe.

A könyv második része; a regény poétikájának főbb vonásait tárja fel (nyelvelfogás, kompozíció, narratív szintek, szövegszimbolizálódás stb.). Ennek a fejezetnek az a célja, hogy már a fő tézis, a hipertextualitás felé vezesse a befogadót. Ezért itt már nemcsak az *Iskoláról* esik szó; a hálózatos szövegtípus egyfajta bizonyítékaként a *Továbbélők*, *Iskola* és *Buda* című regényeket mint egységes szövegtípusmennyit mutatja be. Ez a fajta gerezszerűen növekvő szerkezet pedig már posztmodern jegyeket tekinthető (113. o.).

A könyv harmadik fejezete (mindössze negyven oldala) foglalkozik szorosan véve azzal, ami a szerző tézise, a hipertextualitással. A hipertextualitás asszociativitást, hálózatoságot jelent. A szerző elképzelése szerint Ottlik szövegeinek alapvető szövegszervező elve ez. A regény (és általában más művek) befogadása is így történik, valószínűleg a regény genezisének is ez jellemzi. Ezt bizonyítja az összesség is, a *Továbbélők*, mely nem tartalmazza a kettős narrációt, sem a szimbolikus és példázatrétegeket. Erre a történetgerincre épült rá burokként aztán a műegész. A *Budával* sajnos csak érintőlegesen, tíz lap erejéig foglalkozik Fűzfa, inkább a befogadástörténetre fókuszálva.

A szövegvizsgálat mikéntjében érezhetünk némi hiányosságot. A szerző téziseit nem a művek elemzésével, hanem közvetetten, szakirodalmi szövegek megidézésével próbálja igazolni. Összegyűjt az irodalomból minden olyan megállapítást, ami Ottlik művének hálózatoságára utal, de magát a művet igen kevésbé vizsgálja. Ezt a módszert a szerző így indokolja: „Dolgozatunk... elméleti bevezetése szeretne lenni egy olyan, későbbi elemzésnek, amely majd az Iskola feltáró... hipertextuális vizsgálatát végzi el...” (25. o.). Sajnos az indoklás nem teljesen kielégítő, mivel a módszer oda vezet, hogy a könyv állításai nem elég eredetiek. Tulajdonképpen a szakirodalom eddigi konklúzióinak ad új nevet – a hipertextualitást, ennek elméleti hátterét azonban igen kevésbé tárja fel. Azt is mondhatnánk, hogy a könyv szerepe a szintézis; összegzi az Ottlik-kritika állításait, majd ezeket magasabb szintre emelve új névvel látja el őket.

A könyv érényei mindenképp a tudományos alaposság, a szakirodalmak számbavétele és összefoglalása. Az Ottlik-kritikában jártas olvasó számára azonban kevésbé tud újat mondani, a laikus érdeklődők viszont teljes képet kaphatnak Ottlik művével kapcsolatos szakirodalmi állításokról. A fontos érdemei még a könyvnek a kultusz vizsgálata, mai alakulásának bemutatása, valamint hogy felhívja a figyelmet a kritikai kiadás fontosságára, szükségességére.

II.4. Sümegi István: *A boldogság íze. Ottlik Géza történetei*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2006.

A filozófus szerző *Előszavában* írását – helyesen – esszének nevezi, melynek célja, Ottlik világlátásának, filozófiájának feltárása. Már az előszóból érezhetjük, Sümegi nem irodalomtudományi szempontokat használ a művek elemzéséhez, hanem egy másik diszciplína, a filozófia felől közelít tárgyaikhoz (sokszor pszichológiai nézőpontból is).

A könyv első része (*Ingyen mozi*) Ottlik világlátásának alapjait mutatja be elsősorban a *Buda*, *Valencia-rejtély* és *Hajónapló* című művekre támaszkodva, majd ennek a világnézetnek megjelenését vizsgálja a novellákban. A könyv nagyobb része a nagyregényekkel, az *Iskolával* és a *Budával* foglalkozik, ezek részletes elemzését vezeti be az *Elbeszélés nehézségei* című rész, mely Ottlik *A regényről* című előadása alapján értelmezi a két művet több szinten is.

Sümegi könyvét bizonyos szempontból filológiai igényesség jellemzi, hiszen a szerző tanul-

mányozta a kéziratot is; Ottlik nem publikált műveit, a két nagyregény vázlatait, céduláit, előtanulmányait. Másrészt azonban a szakirodalmi hivatkozások száma igen csekély, ahogyan erre a szerző is felhívja a figyelmet (11. o.). Sümegi azzal érvel, hogy a szakirodalom nagy részének megközelítése nem illeszthető az ő koncepciójához, viszont ezáltal a könyv csak kevésbé lép be a tudományos párbeszédbe. Talán a legtöbbet hivatkozott szakirodalom az *Ottlik-veduta*, nem véletlenül. A két könyv hasonlít műfajában (esszé), látásmódjában, illetve a referenciális olvasat gyakori alkalmazásában, de ezekre a jellemzőkre még részletesen kitérek a továbbiakban. A kéziratot hagyaték, a cédulák vizsgálata, felhasználásuk az értelmezéshez viszont azt sejteti, hogy a művek önmagukban, szerzői magyarázat nélkül nem állják meg helyüket.

Sümegi szerint Ottlik világlátása két tételbe sűrítendő. Az egyik az „*érzés*” a másik az „*ingyen mozi*” képében összegződik. Az első tézis röviden: „*Ami biztosan van, ... az az érzés*”²⁹. Az érzés fontos jellemzője, hogy kevésbé tudatos, így a nyelv segítségével nem megragadható. Éppen ezért minél inkább próbáljuk nyelvileg kifejezni, pontosítani, annál inkább eltűnik, erre utalt például Ottlik *kárvavár-metáforája* a *Budában* (ez az egyenlet egyébként, mint azt Sümegitől megtudjuk, Heisenberg kvantumfizikai határozatlansági relációjának alkalmazása). Sümegi ezt a tételt összekapcsolja a regényírás céljával is Ottliknál, ami szerinte az, hogy visszataláljunk a nyelv előtti érzéskomplexumainkhoz.

Ezért mondja Ottlik, hogy „*a regény a hallgatás szövetéből készül*”³⁰. Sümegi által meghatározott második alaptétel az *ingyen mozi* képhez köthető, mely az emberi én kettősségéről szól. A néző én összekapcsolódik az első tétel érzés fogalmával. A néző tulajdonképpen az első érzésekből születik meg: „*Azzal kezdődött, ugye, hogy valami van... egy érzés. ...Sok-sok idő múltán, mikor nézője helyett már szereplője lettél a veled megindult ingyen mozinak...*”³¹ Az én két részének különbsége, hogy a szereplő nem tudja alakítani az őt ért hatásokat, ezért rab, a néző viszont szabad, mivel ezeket a hatásokat képes élettörténetekbe foglalni és ezáltal alakítani őket. Vannak tehát érzések, melyek eltűnnek és vannak, melyek megmaradnak, ezek közt kell rendet tenni, meséléssel magunknak és másoknak, ami tulajdonképpen a műalkotás létrehozásának és az életcsinálásnak is a folyamata. A szerző szerint tehát e két fő tétel által az életmű szerves egészet alkot.³²

Sümegi hipotézise szerint minden mű e világlátás kibontására tesz kísérletet. Ennek fokozatai alapján osztályozza az életművet: teoretikus, filozofikusabb munkákra (*Buda* egyes részei, *Valencia-rejtély*, *Hajónapló*), a világlátás genezisét mutató művekre (*Iskola a határon*, *Próza*, *Pályákon*), illetve a kibontás műveire (*Minden megvan* című kötet, *Buda*). Alkalmaz egy másik felosztást, mely úgy tekint az életműre, mint az író életrajzára. Ezáltal önéletrajzi térként kezeli az életművet, melyben található nem fikciós, dokumentumszerű írások (*Próza*, *Pályákon*), fikcióba ágyazott önéletrajzok (*Iskola a határon*, *Buda*), illetve életrajzi motívumokat tartalmazó művek (*Hajónapló*, *novellák*, *Valencia-rejtély*, *Hajnali háztetők*).

A novellák közül *A Hegy Lelke*, *Hamisjátékosok*, *Hűség*, *Minden megvan* című műveket veszi szemügyre a szerző az *ingyen mozi* koncepcióba illesztve őket, valamint bevonja a vizsgálat körébe a *Szebek (Forró égöv)* című befejezetlen, és nem publikált regényt is. A novellákban megfogalmazódó központi kérdés alapvetően egzisztenciális problematikára vezethető vissza; az én elszigeteltsége, megoszthatatlansága.

A nagyregények elemzését a szerző narratív identitás elméletére utalva vezeti be (3. *Az elbeszé-*

²⁹ Ottlik Géza, Buda, Bp., Európa, 1997, 11.

³⁰ Uő, *Próza*, 184.

³¹ Uő, Buda, 185.

³² Uő, *Próza*, 265.: ahogy azt Hornyik is megfogalmazta Ottlikkal készített interjújában: „...novellái és regényei együttesen összefüggő egészt alkotnak. Irodalmunkban kevés példa van a nem epikai kényelmet szolgáló, hanem írói világlátást többszólóan kifejező, átfogó, nagy koncepcióra”.

lész nehezségei, 3.1. *Sorsesemények a nagyregényekben* című fejezet). A elmélet szerint az én azonos azzal az élettörténettel, melyet (magának) elmesél (121. o.). Az élettörténet újragondolását pedig az ún. *sorsesemények* indítják, melyek a régi élettörténetet lerombolják. A továbbiakban ezeket a sorseseményeket veszi számba a két nagyregényben. Az élettörténet megírása azonban problémákba ütközik, például: mi kerüljön be, illetve mi maradjon ki a történetből; milyen sorrend alapján mondjuk el? A kronológia általában felborul, hiszen a megélt, belső idő működik. Kérdéses az emlékezés megbízhatósága, tehát, hogy mi történt valójában, nem tudható, erre utalhat a művekben a több elbeszélő jelenléte is. Mint látjuk tehát Sümegi szerint a *sorsesemények* nemcsak a nagyregények fő kérdéseit adják meg, hanem a narráció bizonyos jellemzőit is magyarázzák.

Még ugyancsak a nagyregények részletesebb elemzése előtt *A regényről* című 1965-ös bécsi előadás³³ modelljét a regényekre vonatkoztatja. Ennek az előadásnak a tartalmára csak röviden utalnék: R1 – konvencionális valóságmodell, a mindennapi nyelvhasználatba van kódolva, röviden: a valóság az, amit annak nevezünk. R0 – szolipszista elgondolás, én egyedül vagyok a valóság. R2 – valami van. Rr – valami keletkezik. Majd ezt a valóságmodellt alkalmazza az *Iskola a határonra*, és a *Budára*, amit egyébként már korábbi elemzők is megtettek.³⁴ A regényben az iskolába mindenki gyermeki világlátásával (R1) érkezik, majd itt ez darabokra hullik, tehát R0-ba csúsznak vissza a szereplők, majd kialakul az új világlátás (R2). Összességében Sümegi az élettörténet írásának technikáját, a narratív identitás elméletét ötvözi valóságmodellekkel: R1 közhelyeinek felülvizsgálatához (amit általában egy sorsesemény indít el) vissza kell menni R0-ba (ez az eddigi élettörténetünk szétesését jelenti), ahol viszont az elbeszélhetőség lehetetlen, ezáltal történik R2 fokozatos kialakítása. A szerző további tézise, hogy ha az én azonos az élettörténettel, akkor az R-ek a személyiségben is felfedezhetők. Ezáltal az R-ek modellt az *ingyen mozi* személyiségképével is összhangba hozza: R1 – szereplő én, R0 – a néző én csírája (R0 egyszerre a világlátását vesztett én és a néző születendőben lévő csírája), R2 – néző tudatos része, Rr – néző tudattalan része. A szerző szerint mindez a *Budában* is felfedezhető: Bébé tulajdonképpen élettörténetét építi újra, ami pedig a mű bonyolultságát adja, hogy az elbeszélőnek nem csak saját R-jeivel kell számolnia, hanem azokéval is, akiről mondani akar valamit.

Az *Iskola a határon* elemzése során különböző történetszálakra bontja a regényt, melyeket aztán külön vizsgál: Bébé, Medve, Szeredy nevelődési regénye; a zsarnokság megjelenítése; példázatosság. Elemzése végén azt állapítja meg, hogy novellákra vonatkozó megállapítások az *Iskolára* is állnak. Szerinte Bébé és Medve önmagára találása – azaz a néző én kialakulása – előfeltétele egymásra találásuknak. Tehát *szereplőként* távol vagyunk, magányosan elszigetelten, a nézők találkozása csodaként mégis megtörténhet.

A *Buda* elemzése alkotja a könyv utolsó részét. A regény szerkezetét a műben megjelenő „*labirintus*” metaforával lehetne leírni, melyet az emlékek és élmények hoznak létre. Sümegi is úgy gondolja (ahogy a fenti elemzők is), hogy ez a szerkesztésmód írói szándék, nem a véletlen eredménye. Elemzésében ebben a kuszának tűnő labirintusban próbál rendszert találni (és azt ábrázolni – 288–290. o.). A fejezet végén megállapítja, hogy a Buda-érzés fő komponense az otthonosság, szabadság, biztonság. Így nem szól másról a regény, mint az otthonnal kapcsolatos gondolat revíziójáról: csak egy anya kell az otthonosság érzéséhez. Budát is nevelődésregénynek nevezi, hiszen Medve és Bébé gondolkodásmódjának változását jeleníti meg. Medve esetében a gyáva csúrhéval kapcsolatban látunk elmozdulást, Bébé pedig egyedülinek gondolja magát, amit Márta halála változtat meg. A fő kérdése így újra az egzisztenciális probléma; önmagunk meg-

³³ Uő, i. m., 184–201.

³⁴ Korda Eszter, *Ottlik és Velázquez, Velázquez és Ottlik*, Literatura, 2001/1, 87–88.; N. Tóth Anikó, *Bolyongás Ottlik Budájá(ba)n*, Kalligram, 1994/1.

oszthatósága. Ezáltal úgy is olvasható a regény, mit az *ingyen mozi* platformjától a *nem vagyok egyedül* allúvium irányába haladó folyamat megjelenítése.

A mű zárata (*Az író lelke*) címében újra utal Ottlik regényről szóló előadására, melyben Rr-t a következőképpen határozta meg: „*Ez már az író titka. Vagy mondhatnánk: ez már az író lelke.*”³⁵ Az eddigi elemzések alapján, tehát Sümegi nem kisebb dologra vállalkozik, minthogy Ottlik lelkét körvonalazza, ami már csak azért is problematikus, mert Ottlik így folytatja gondolatait idézett előadásában: „...*víziója, látomása a világról, belső univerzuma, létének kohéziója, gamma-sugárzása, atommagja, kozmosza – mondhatnánk, lapáttal hányva a szavakat olyasmi köré, amiről nem tudunk beszélni.*”³⁶ Sümegi sajnos tizenöt oldalon keresztül „hányja lapáttal a szavakat”, mely során tulajdonképpen a vallásos motívumokat veszi számba megállapítva, hogy Ottlik világlátásának alapja a csoda és megváltásba vetett hit.

Összességében tehát ezek a könyv tézisei, melyek sokszor újszerűek, izgalmasak. A művek vizsgálatának módszere azonban már inkább problematikusnak tekinthető. A (irodalom)tudományosság hiánya talán annak köszönhető, hogy az író inkább a filozófia, mint irodalomtudomány felől közelít tárgyhöz, bár mégiscsak a második területére téved, hiszen szövegelemzéseket végez. Módszerének a „*szoros olvasatot*” (10. o.) nevezi (angolul *close reading*, francia megfelelője pedig az *explication de texte*), mely aprólékos, lassú, nagyon alapos és figyelmes, a szöveg többszöri, részenként visszatérő olvasását jelenti, és amely elsősorban a nyelvtani megértést helyezi előtérbe, hiszen minden további értelmezésnek ebből kell kiindulnia.³⁷ A szövegek elemzése azonban sokszor tartalommesélésbe csúszik át, nyelvtani-stilisztikai szövegvizsgálatot nemigen találunk. Az egész könyvet pedig áthatja, és a könyv vége felé egyre inkább uralkodóvá válik a valóság és fikció összemosása. Mindez már az egyik kiinduló tézisből is látszik, miszerint Sümegi úgy tekint az életműre, mint az író életrajzára. Ugyancsak ez az elavult irodalomszemlélet fedezhető fel a következő megfeleltetésekben: Sándor Károly Dánielnek és Szeredynek már szakirodalomban közhellyé vált azonosítása (191. o.), majd Ottlik megfelelőjének keresése „...*a történetekből Ottlik-Bébé életrajzának kell kikerekednie.*”, „*Gyöngyi/Márta halála után.*” (252. o.), „...*Jacobi sokkal inkább emlékeztet az író valamelyik disszidens barátjára, talán Koromzay Dénes hegedűművészre, mint Ottlikra.*” (255. o.). Ez a referenciális olvasat odáig megy, hogy Hilbert Kornél valóságbeli megfelelőjét egy fénykép alapján azonosítja („*Az Ottlik képeskönyvben van egy fénykép az íróról és Gaál Imréről, a Tabu nevű vitorlás kapitányáról.*” (78) *Mivel Lexinek is van egy hajója, máris felébredhet bennünk a gyanú: talán itt van a hús-vér Hilbert Kornél.*” 231. o.), és bár az író is érzi, hogy ennek a megfeleltetésnek nem sok értelme van („*Ezzel természetesen nem megyünk sokra...*” 231. o.), mégis leírja. Pedig maga Ottlik is távolságot tart valóság és fikció világa, önmaga és a mű szereplői és elbeszélői között, erre utal a Hornyik Miklós által készített interjú is.³⁸ Bár Ottlik köztudottan szinte minden írásában saját élményeiből merít, mégis túlságosan is leegyszerűsítő ez a szemlélet. A valóság és fikció egybemosása, a mű szereplőinek a valós személyekkel való azonosítása gyakori jellemzője az irodalomolvasásnak, így Ottlik műveinek értelmezésénél is sokszor megjelent (lásd Medve-Örley azonosítást stb.). Ez a fajta felfogás vezetett el oda, hogy az *Iskola a határon* kapcsolatban plágium vádak láttak napvilágot a *Buda* megjelenése után. A feltevés, miszerint az *Iskola a határon* szerzősége megkérdőjelezhető, azon alapult, hogy regény-

³⁵ Ottlik, i. m., 194.

³⁶ Uő, 194–195.

³⁷ Jobbágyiné András Katalin, *Explication de texte*. Berzsenyi Dániel: *Barátaimhoz = Műelemzés-műértés*, szerk. Sipos Lajos, Budapest, Sport, 1990, 34.

³⁸ Ottlik, i. m., 274. Hornyik a *Drugeth-legendából* idézi a következő mondatot: „*Nincs is más humánus tevékenység, mint a játék, ez az ember dolga, ez az élet méltósága...*” majd azt kérdezi Ottliktól, még mindig így gondolja-e, mire Ottlik válasza: „*Ezt nem én mondom, hanem a novellát első személyben elbeszélő fiatalember...*”. Erre Sümegi is utal (10. o. lábjegyzete), mégis ebbe a hibába esik.

ben szereplő Medve-kézirat létezését valóságosnak tekintették. Többen is úgy gondolták, hogy valóban létezhetett egy ilyen kézirat, melyet Örley, a szintén író, katonaiskolai barát (akit Medvével azonosítanak) írhatott. Az azóta már elvetett és megcáfolt vádak arra legalábbis felhívhatják figyelmünket, hogy valóságnak tekinteni a fikciót megkérdőjelezhető, tudománytalan eljárás. A másik szakmailag kifogásolható rész az *Iskola* elemzése, mely főleg a példázatosság fejezetében igen leegyszerűsítő olvasatokat tár elénk, mint amilyen például, hogy Ottlik kortársainak üzent volna művével, hogy a levert forradalom ellenére is tartsanak ki (209. o.); vagy hogy egyfajta, a kádárizmus sorsára vonatkoztatható jóslat lenne a mű (215. o.).

A téziseket vizsgálva elmondható, hogy a könyv egyik nagy érdeme az *ingyen mozi* motívum fontosságának felismerése, melyet magam is a világgépet összegző, korábbi művekben is felfedezhető motívumnak tartok.³⁹ További nagyszerű gondolat a *narratív identitás* elméletének alkalmazása a regények értelmezésénél, illetve az *ingyen mozi* világnézet, *narratív identitás* koncepció valóságmodellekkel (R-ekkel) való összeegyeztetése. Ezek a megállapítások valóban újszerűek, illetve további vizsgálatra alkalmasak. A könyv gondolatmenete emellett világos, követhető, a laikus olvasó számára is befogadható.

III. Összegzés: A legújabb szakirodalmak helye Ottlik műveinek recepciótörténetében

A fentiekben bemutatott művek vizsgálatánál két fő szempontunk a tézisek eredetisége és a szövegelemzés módszere volt, illetve hogy ezek alapján mely olvasókat szólítja meg az adott könyv. Összevetve őket elmondhatjuk, hogy újszerűnek mondható állítások főként a *Vedutában*, Korda Eszter és Sümegi István könyvében találhatók. Ezek az írások vagy új szempontok, kérdés-irányok felől közelítenek a művekhez, vagy az eddig háttérbe szorított alkotásokat vizsgálják. Az irodalomtudományi megközelítés Fűzfa és Korda könyvét jellemzi, így a szakmabeli olvasónak ajánljuk őket, míg a másik kettő inkább esszéisztikus írás (a *Veduta* majdhogynem szépirodalmi), ezért jobban érintheti a laikus, érdeklődő befogadót.

A fentiekben vizsgált művek egyértelműen új szakaszt nyitnak Ottlik műveinek befogadástörténetében. Általuk helyrebillent a kultusz és recepció mérlege; nem csak a sokáig érinthetetlen fő műhöz mernek már új irányokból közelíteni, hanem az olyan, eddig leértékelt művek, mint a novellák, *Buda*, *Hajnali háztetők* is egyre inkább középpontba kerülnek. Ezáltal a szakirodalomban már szinte közhelyessé váló „*egykönyves szerző*” kijelentés túlhaladottá válik; Ottlik művei egy egységbe illeszthetők. A fent elemzett szakirodalmak mind ezt a nézetet támogatják. Továbbá kiemelendő, hogy megindult az utolsó mű értő befogadása is, mely már nem hibának, hanem tudatos írói eljárásnak tekinti a regény szerkezetét, ennek feltárásához több mint tíz évre volt szükség.⁴⁰ Egyet kell tehát értenünk, Fűzfa Balázssal, aki szerint már majdnem „minden megvan”, csak a kritikai kiadás várat magára,⁴¹ reméljük, nem sokáig.

³⁹ Hermányi Gabriella, *Ottlik kegyelemfelfogása. Az ingyen mozi metafora helye a Buda című regény motívumrendszerében*, Új Forrás, 2006/2, 40–56.; Hermányi Gabriella, *Ottlik ingyen mozija. Az ingyen mozi mint a Buda című regény narrációjának lehetséges modellje*, Polisz, 2006/9, 31–40, illetve 2006/10, 96.

⁴⁰ Kicsit jobban állunk tehát, mint Ottlik feltételezte: Ottlik, i. m., 270.: „Ezt a regényt előbb ugyanis meg kell írni, aztán át kell adni a kiadónak, a kiadónak el kell fogadnia, ki kell adnia, és akkor az olvasóknak bús évig kell olvasniuk, mint az Iskola a határon, hogy rájöjjenek arra, mit akartam mondani.”

⁴¹ Fűzfa Balázs, i. m., 264. „Majdnem »minden megvan« tehát, mondhatjuk ismét. Mi az mégis, ami nincs meg, ami még hiányzik a recepció és a kultusz teljességéhez? ...Egyfelől a genetikus, hálózati kritikai kiadás, illetve az ezzel kapcsolatos kutatások elindítása, másfelől pedig halaszthatatlan tennivalók a tárgyi és szellemi Ottlik-hagyaték ügyében...”

A mögöttség térképzetei Mészöly Miklós prózatájaiban

Mészöly elméleti, elemző megfogalmazásaiban és prózájában gyakran használ térmetaforákat. E térmetaforák a mészölyi prózatáj domborzatának vonulatakkotói, formái. Ezek egyike a mögöttség, mely esszéiben és prózai alkotásaiban is hangsúlyosan megjelenő térmegjelölés.¹ A mögöttség Mészölynél a kívülség és a takarás képeivel is összekapcsolódik. A „körön belül kívül maradni” és a „fény is takarás” jellemző térbeli struktúrái a mészölyi „ismeretelméletnek”. Milyen pozíciót jelöl ki e térmegjelölés az ebbe a térbe belépő olvasó számára, hova irányítja a tekintetet, s milyen dimenziókat tár fel a mészölyi prózatájában? A dolgozat ezeket a kérdéseket járja körbe, s igyekszik a megképződő térirányok nyomában, azok mögött maradni.

A „mögött” névutó a dimenzionális térkijelölések közé tartozik, amelyek a térben való elhelyezkedést valami máshoz viszonyítják, illetve két dolog térbeli elhelyezkedését, egymáshoz viszonyított irányát reprezentálják.² A térbeli viszonyítás egyik alapesete jön létre a „mögött” használatával. A Lakoff–Johnson-féle metaforaelméletben az orientációs metaforák közé sorolódik a „mögött”, hiszen térbeli orientációs tapasztalatainkat képezi le.³

A mögöttség Mészölynél olyan dimenzionális térmetafora, melyben szemléletmódja térbeli leképezésének egy fontos részlete tárul fel. A mögöttség a *másképp* mondas helyzetét teremti meg és a *másképp* láttatás perspektívájának helyét jelöli ki, ezzel igyekszik létrehívni az olvasóban is e másfajta nézőpontot. A takarás és a maszk a mögöttség egy-egy speciális formájaként jelenik meg, melyekben a mögöttség épp az előtte álló takarásra és maszkra utalt létezőként kap formát. A mögöttség a viszonyítási pontot egyaránt teszi térelválasztó elemmé és átjáróvá, határvonal is képződik általa. A mögöttséggel és a túlisággal mintha a megnevezhetőt és leírhatót, a szavakba foglalhatón túlra irányulna a szöveg. Olyan dolgot, területet jelöl általa, mely maga megnevezhetetlen, csupán a határa jelölhető, megnevezhető.

A mögöttség mészölyi prózaformái a takarásban, a maszkban megmutatkozó mögöttség, a hát mögöttség és a nyitottság prózatájai.

az azonos más

Az azonosságon belüli másság megfogalmazása a „mögött” segítségével is történik Mészölynél. Egy *Notesz-beli* kérdéssor első kérdései jól megmutatják ezt az utat az ellentétől az azonosság másképp való értelmezéséig: „Csend a lármán túl? Milyen láрма a csenden túl? A csend mögött nem csend van?”⁴ Az *Alakulások* Rorschach-ábráinak egyik értelmezése: „a lombok mögött illegálisba húzódó lombok”⁵ Az *Elégia* című költeményben a kint és bent közötti hasonlóság,

¹ Az esszék vizsgálata olvasható: Urbanik TíMEA: *A mögöttség térképzetei Mészöly Miklós esszéiben*. Kalligram, 2006/július-augusztus 140–149.

² Tolcsvai Nagy Gábor: *Térjelölés a magyar nyelvben*. Magyar nyelv. 95. 1999. 2. 154–165.

³ George Lakoff–Mark Johnson: *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago and London, [1980].

⁴ Mészöly Miklós: *Notesz*. In: M. M.: *A tágasság iskolája*. Szépirodalmi, 1993. 306.

⁵ *Alakulások*. In: M. M.: *Volt egyszer egy Közép-Európa*. Szépirodalmi, 1989. 588.

részleges azonosság képe bukkan fel: „Az évszakok mimikrijébe mosódó önkéntes takarodó; a / suttogva égő láng, jégvirág ablak mögött a benti virág,”⁶ Ennek az azonosságban megmutatkozó másságnak az alapképlete kissé sematizálva a következőképpen írható le: a mögötti $a=b$, melyben a b olyan elem, mely nagymértékben azonos a-val. Az azonosság halmozottan és mégis másképp jelenléte sajátos feszültséget hoz létre. Az azonos viszonyítási ponttá válik, ezzel önmagának egy új értelmezését teremtvé meg.

Ennek a „képletnek” a talán legsűrűbb formája a *Zsüli* című kisprózában jelenik meg „A nyár mögötti nyár”-ban. A szűkebb, hozzá kapcsolódó kontextus a következő: „Különösen vásár napján nagy a forgalom; de igazában nem a vásár a felejthetetlen, hanem a csend utána. A sátrak helye, a szemét, a törmelék, a trágyakupacok, tetejükön színes papírszalagokkal a szélben. Egészen pontosan: ez a temetői évszak. A nyár mögötti nyár.”⁷ A nyár mögötti nyár jelentheti az ötödik évszakként is emlegetett indiánnyarat vagy vénasszonyok nyarát, mely időben valóban a nyár után következik. A mögöttség és a leírás a térben, időben megképződő imaginárius síkra is utalhat. A vásárnap, a kitüntetett idő után az enyészet ugyanolyan hőfokon ábrázolt metaforája lenne a nyár mögötti nyár? A pusztulás és reménytelenség szinonimája?

Balassa Péter Mészöly nyolcvanadik születésnapjára írott köszöntőjében így ír „a nyár mögötti nyár”-ról: „Mészölynek ez a különböző alakváltozatokban visszatérő, kulcsfontosságú kifejezése az, amely művei, szövegei nagy részében az írás termékeny önfélreértésének vagy az olvasói figyelem megvezetésének, eltérítésének, máshová terelésének aligha tudatos, mégis teherbíró, intuitívan kiszámított nyoma.”⁸ Az olvasói figyelem irányításának, terelésének egyik legfontosabb eszköze a térkijelölés, mely konkrét iránymegjelölésével mégis egyfajta nyitottságot és az értelmezés szelíd kényszerét hozza magával. A térbeli módon is kifejezett időbeliség jelentésrétegei az évszakmetaforával tovább rétegződnek, hiszen a nyár a fénybevetettség létállapotának és a hozzá kapcsolódó közérzetnek is a metaforája. Gondolhatunk a *Saulus* kezdőképre („Sokan csak nyárnak mondják, mi Thammuznak, Ábnak és Elulnak. Három hónapig tart. Három hónapig ugyanaz a fény tüzi a homokot, a sátorponyvákat, ugyanaz a hőség forgatja benned a gondolatot.”⁹), a Camus *Közönyének* nyarára vagy a Mészöly által elemzett camus-i dél közérzetére.

„a hátmögötti város”

A mögöttségnek a Mészöly-prózában felbukkanó gyakori formája a „hátmögöttség”, melynek vannak konkrét szereplőhöz és viszonyrendszerhez kapcsolódó formái és vannak általánosabb szintű megfogalmazásai. Ez utóbbira lehet példa az *Érintések Naplójegyzetében* felbukkanó cím-lehetőség: „Címbe adott téma: *A hátmögötti város.*” megvalósulásaként is értelmezhető a *Merre a csillag jár?* című kisregény méretű elbeszélés, melynek jellemző városa, tere a bevezetésben így szerepel: „A nyári égen úgy sorjáltak a báránylehők, mint majdnem mindig, vagyis soha. Az ilyesmi eleve olyan hangulatot áraszt, mintha minden láthatót nemrég csomagoltak volna ki egy hát mögötti dobozból: füveket, fákat, settenkedő kutyákat, asszonyokat és férfiakat, artézi kútnál várakozó lányokat. Kicsomagolták és helyükre rakták őket. Mint a bájos vásári szentképeken.”¹⁰ A hát mögötti dobozból való kicsomagolás egyrészt a folyamatos otlétet, egy másik dimenzió permanens jelenlétét, másrészt a város és a kép megrendezett, szcenizált jellegét is mutatja. Mészöly a következőképpen beszél a mű értelmezéséről: „Én mély-realista írásnak

⁶ *Elégia*. In: M. M.: *Elégia*. Jelenkor, 1997. 95.

⁷ *Zsüli*. In: M. M.: *Az én Pannoniám*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1991. 30.

⁸ Balassa Péter: *A nyár mögötti nyár*. Élet és Irodalom, 2001/3.

⁹ *Saulus*. Jelenkor, Kalligram, Pécs, Pozsony, 1999. 7.

¹⁰ *Merre a csillag jár?* In: *Megbocsátás. Merre a csillag jár?* Jelenkor, 1997. 73.

érzem, noha sok szempontból álomszerűen naturalista benyomást is kelthet. Vízió-epikának hathat. De hát legbelül valamennyien tele vagyunk ilyen történetekkel, tájakkal, közérzetekkel, meditációkkal, alakokkal és találkozásokkal. Persze csak akkor, ha jobban odafigyelünk. Mindenestre az élő létezésünk, majd valamiféle elmúlásunk határvidékének mások a törvényszerűségei, mint a kvantum-fizikának – mégis ugyanarról a rejtélyről beszélnek. Nem kijátszhatók egymással szemben. *Mély* realizmus bilincseli össze őket. Talán ezt az írást is így kellene olvasni: mint egy tudósítást egy bennünk lappangó, valóságos világról. Végre is, az árnyékunk is mi vagyunk – nélkülünk nincs és mi se vagyunk nélküle.”¹¹ A belül-lét és a mögöttség terei válnak itt egymás szinonimáivá, ahogy a mély-realista és az álomszerűen naturalista minőségek is valami közörsre utalnak. A Mészöly-írások gyakori alaphelyzetének megfelelően az idegen megérkezik egy számára ismeretlen városba.¹² Bár ebben az írásban mind a megérkezés, mind az utazás és elsősorban az idegenség az, ami kiegészítő ellentétével együtt jelenik meg, tehát *másképp*. A főszereplő hasonló helyre érkezik, mint ahonnan elindul, s idegen bár, de sok minden ismerős számára. Az utazás, egyfajta mozdulatlan utazásként is felfogható, az ábrázolt tér jellemzői rendre visszatérnek az „új” helyszínen. Az utazás leírásában újra felbukkan a mögöttség dimenziója: „Ötórás utazás volt. Mindvégig változatos tájak maradtak el mögöttünk, amilyen a nyugati határszélig terjedő vidék, tele bensőséges meglepetéssel.” Sőt, a mögöttség mellett itt már explicit módon, egy hasonlatban megjelenik a határszél, mely jelzi a peremvidékre érkezés tényét. A kezdőkép: a hát mögötti dobozból kicsomagolt tér az új helyszínen újra megjelenik: „A háborúk utáni emlékművédelem gondoskodott róla, hogy az épületek nélkülözzék az időmúlás májfoltjait: mintha azokat is nemrég csomagolták volna ki egy hát mögötti dobozból.” A hasonlatba foglalt kép amellett, hogy párhuzamot teremt az elsőként említett helyszínnel, másrészt a régivel, a korábbi állapottal való azonosságot, a romlatlanul fennmaradást, illetve a helyreállítás sikerességét is jelzi. A helyszín leírása és a „megállt az idő” hangulat, a megőrzés ténye, s a hozzá kapcsolódó nosztalgia Krúdy írásait idézi.¹³ „A városka (amelyben Szindbád egykor katonáskodott) mintha mit sem változott volna. Némely vidéki város, a hegyek között, völgyekben, mintha századokig aludna, ha egyszer elalszik.”¹⁴

A „hát mögötti doboz” megőrző és megjelenítő funkciói kapnak szerepet a *Merre a csillag jár?* vízióepikájában, az emlékezés és a szembenézés megtartó erejét is szimbolizálva. A Krúdy *Szindbád*-ját értelmző Mészöly-esszében is felbukkan a háttal állás képe mint Krúdy magatartása: „Krúdy „szindbádsága” a szépség monstrosizálásával teszi érvénytelenné, és haladja meg a számítható kis-morált. S ez a félreértések forrása is. Krúdy *háttal állt* nagyon is benne a korában; s ha nem is tárgyyszerűen, tematikusan (legalábbis többnyire) – de az élet és létérzékelés filozófiáját illetően sokkal inkább *szembe* a jövővel, mint a kortársak legtöbbje.”¹⁵ Ez az írói magatartást felrajzoló paradoxon jelenik meg a kifejezetten mészölyi megfogalmazás módban „a körön belül kívül állás” pozíciójában is: „A kör szélén, de mindenképpen a körön belül álltam, érdekelt partizánként.”¹⁶ Ami általánosabb szinten írói, művészi magatartásként is megfogalmazódik: „Hogy mi lesz s lehet az írók szerepe – s általában a művészeké – ilyen vonatkozásban? Szerintem az,

¹¹ *Még nem jött föl a nap.* In: *A pille magánya.* Jelenkor, 1989. 218–219.

¹² Vö.: Thomka Beáta: *Mészöly Miklós.* Kalligram, Pozsony, 1995. 39–40.

¹³ Lukácsy Sándor a Krúdy- és Mészöly-hasonlatokat veti össze elemzésében. *Merre a hasonlat jár? In: „Tagjai vagyunk egymásnak” A Tarsuszi szavaival köszöntik a hetvenéves Mészöly Miklóst barátai.* szerk.: Alexa Károly, Szörényi László, Szépirodalmi Kiadó, Európa Alapítvány, 1991. 166–172.

¹⁴ Krúdy Gyula: *A hidon. Negyedik utazás.* In: *Szindbád.* szerk.: Kozocsa Sándor, Magyar Helikon, 1973. 52.

¹⁵ *Szindbád körül.* In: *A tágasság iskolája.* 123.

¹⁶ *Az intranzigencia térképe.* Knjizevna Reč, 1983. Az interjút Radnóti Sándor készítette. In: *A pille magánya.* 222.

ami mindig is volt, a legnagyobbak példáját véve: *kívül* maradni, de szenvedélyesen a körön *belül*.¹⁷ E mentalitás egy bibliai példával is társul: „Belátással kiegészülő szüntelen lázadás: ez a bibliai Jób lelki grafikonja; s ez az íróé is. Kívül maradni, de szenvedélyesen a körön belül; és örökké hűtlenségre készen, hogy dialektikus ellensúly lehessen.”¹⁸ Ennek a gondolatnak kifejtettebb változata fogalmazódik meg Mészölynek egy Veres Péterhez írt válaszelevelében: „Ha *isten* történelmet mondok? Akkor csak Jóbként élhetek a legteljesebben. Az analógiát folytatva: az íráság hitem szerint, mindenképpen Jób-hívatus. Arra van kötelezve, hogy vállalt skizofréniában éljen. Szüntelenül tiltakoznia kell a nem emberszabású elkerülhetetlenségek és szükségszerűségek ellen. Noha ugyanakkor kénytelen józanul tudomásul venni őket, sőt, adott esetben belátni és megérteni. Ez a bibliai Jób lelki grafikonja is.”¹⁹ Mészöly élettörténete is e szoros szellemi belül lét és kívülállás élettereiben írható le.²⁰ A későbbiekben a Mészöly-próza jellemző narrátori helyzetében is elemzésre kerül ez a pozíció: a belül maradás szenvedélyes körön kívülsége.

a mögött helyei – a hátat fordítás „nézőpontjai”

A mögöttség dimenziója tehát a hát mögöttség pozíciójában is megjelenik a Mészöly-próza egyes darabjaiban. A hát mögöttség a *Merre a csillag jár?* szövegében a mögöttség egyik általános formájaként jelent meg. Más esetekben viszont a háttal állás képe nem csak feltételezi, hanem ki is hangsúlyozza egy ember pozícióját, akihez képest kijelölődik egy hely. A *Nem felelt meg neki* és *Az ügynök és a lány* című novellákban ilyen helyek jönnek létre.

A *Nem felelt meg neki* főszereplője Fischhoff Tivadar zsidó családban született az édesanya szeretőjétől. 1946-ban a családból egymaga tér vissza Sz.-be, majd „elegánsan felöltözve és falnak fordulva találtak rá a magára zárt kamraszobában, mikor már erősen bűzlött. [...] „Hátat fordított a világnak” – írta az újság főcímében.”²¹ A szimbolikus értelemben hát mögöttségből, tehát valamiféle elrejtettségéből előkerülés *Merre a csillag jár?*-beli képe helyett itt a személyes állásfoglalás egy radikális formája jelenik meg. A főszereplő adott kívülállása eleve tematizálja az elfoglalható pozíciók lehetőségeit. A hátat fordítás a tehetetlen szembenállás egyik formájaként is értelmezhető.

Az ügynök és a lány szinte csak két szereplős, szinte drámai jelenetében a mögöttség sajátos, a Mészöly-prózát hangsúlyosan jellemző tér és identitásformák jelennek meg. A novellában szereplő festmény bizonyos szempontból, elsősorban a két szereplő pozíciójának szempontjából kicsinnyítő tükörként is értelmezhető, melyben az elbeszélés főbb erővonalai futnak össze. A festmény leírásának a bevezetése és a benne megjelenő párhuzam már önmagában iránymutató: „Az érkező idegeneken mindig akad valami rendhagyó. A városháza tanácsstermében például volt egy ismeretlen eredetű kép (talán flamand?) – vásárteret ábrázolt, szekereket, sátrakat, portékákat, a pataokban egy nyitott réklis nő guggolva vizet locsolt a mellére és jól tápláltan nevetett.”²² Az idegen és az ismeretlen eredetű egymás jelentését kiegészítő szinonimaként szerepelnek. A például utalása érthető az idegen személyére vagy talán még inkább a rendhagyóságra, hisz mint látható, olvasható a képen megjelenő férfi más pozíciót foglal el, mint a többiek: „Általában mindenki jól tápláltan nevetett itt vagy szitkozódott, a ruháik viszont egyformán szí-

¹⁷ *Huszonhárom év*. In: *A negyedik út*. Életünk, 1990. 182.

¹⁸ *Író és felelősség*. In: *A tágasság iskolája*. 196.; I. még: *Félbemaradt interjú*. In: *Érintések*. 255.

¹⁹ Mészöly Miklós és Veres Péter levelezéséből. Mészöly 1964. október 11-én kelt levele. Jelenkor, 2002/1 32–33.; *Huszonhárom év*. In: *A negyedik út*. 181.

²⁰ *Vö: Bio-bibliográfia*. In: Thomka Beáta: *Mészöly Miklós*. 163–185.

²¹ *Nem felelt meg neki*. In: *Wimbledoni jácint*. Szépirodalmi, 1990. 115.

²² *Az ügynök és a lány*. In: *Wimbledoni jácint*. 31–32.

nesek voltak, mint a bokréta. És főképp mindenki a kép szemlélője felé nézett. Ez olyan benyomást keltett, mintha semmi aggály nem feszélyezné őket: a világ nyitott képeskönyv, a ke-replő kerepel, a lúd megcsavart nyakán a kés is elvégzi, amit kell s a nő tejfehér mellén a hideg patakvíz összehúzza a bőrt. Az éremnyi barna bimbót az ecset úgy emelte ki a réklihasítékból, mint a feltámadási gyertyacsonkot. Csupán a kép bal alsó sarkában állt háttal egy férfi, a nad-rágja buggyos, nemezekeg volt rajta és ezüstveretes öv. Lehet, hogy épp akkor érkezett a vásártérre, elad vagy vesz, ki tudja, miféle. Hiába mindennapos az ilyesmi, mégis rendhagyó.”²³ Az ekfrázisz értelmezése már egyértelműen elárulja, hogy a vásártér sokaságát ábrázoló képen megjelenő férfi a rendhagyásra volt példa. A képen mindenki a kép szemlélője felé néz, egyedül a férfi, akiről már a leírásban feltételezések születnek áll háttal, tehát a többiek felé fordulva. Georg Simmel az idegen objektivációjáról írja: „Miután gyökerei nem rögzítik az idegent sem a csoport egyes összetevői, sem egyoldalú irányultsága számára, az idegen mindezekkel szemben áll, mégpedig az „objektív” sajátos attitűdjé révén. Ez nem pusztán távolságot vagy részvétlenséget jelent, hanem a távolság és a közelség, a közömbösség és az elkötelezettség sajátos képződményét.”²⁴ Az ügynök a benne- és kívülállásnak együttesét valósítja meg a csoportképben való háttal állással és a csoporttal szemben állással. Olyan nézőpontot foglal el, melyben rálátása van a vele szemben álló csoportra, személye viszont a kép szemlélője számára rejtély marad, ahogy a történetben is inkább feltételezések kapcsolódnak az ügynök alakjához, gyanított történetéhez.

„Amennyiben a vándorlás egy meghatározott térbeli ponttól való elszakadásként a fogalmi ellentétét képezi egy ilyen ponthoz való rögzültségnek, akkor az „idegen” szociológiai formája bizonyos értelemben e két meghatározás egységét képezi – jöllehet itt is megnyilvánul az, hogy a tér kapcsán kialakított viszony az emberhez való viszonyoknak egyrészt a feltétele, másrészt a szimbóluma.”²⁵ – írja Simmel az idegenről szólva. Az idegen idegen volta épp az általa elfoglalt pozícióban: a szemben, illetve háttal állásban megfogalmazott viszonyban manifesztálódik az átmenetiség mellett. Az időlegesség egyrészt a többiekkel ellentétes helyzetből is adódhat, de ennél erőteljesebb a pillanatnyiság hangsúlyozása: az épp akkor érkezés és a kereskedésre való utalás, ami önmagában egy átmeneti jelenlétet jelöl. „A gazdaság egész történetében az idegen mindig kereskedőként jelenik meg, illetve a kereskedő idegenként lép föl.”²⁶ – állítja Simmel, s a novellában megjelenő idegen férfi (utazó) ügynök, akiről más alig tudható. A novella elején megérkezik és a történetnek az ügynök távozásakor van vége, mikor az állomás felé indulva ígéretet tesz a lánynak, hogy visszajön. A visszatérés gondolata már a megérkezésnél felbukkan s általa az idegenség ténye kap más árnyalatot: egy olyan idegen érkezik meg, aki valamikor már járt ebben a városban: „Az ügynök maga sem vette észre, milyen régóta bámulja az állomást, ahol nem volt szándékában leszállni. Pedig ismerős volt, a vidékies bástyatornyával, nemzeti színűre festett zászlórúdjával. Egy ilyen állomásnak csak hátat fordítani lehetett valamikor.”²⁷ Fokozatosan derül csak ki, hogy az ismerőség nem csak a vidéki kisváros archetípusának szól, hanem konkrétan ehhez a helyhez kötődik. A hátat fordítás a távozás képi megfelelőjeként szerepel, s a képen ábrázolt idegen testhelyzetén kívül a lány és az ügynök találkozásában is felbukkan: „Most egyszerre zavarba jött [a lány], hogy az ügynök már ott is állt vele szemben; és nem háttal.”²⁸ A szövegben

²³ Az ügynök és a lány. In: *Wimbledoni jácint*. 32.

²⁴ Georg Simmel: *Exkursus az idegenről*. In.: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derriidáig*. Csokonai Kiadó, 2004, Debrecen. 57.

²⁵ Georg Simmel: *Exkursus az idegenről*. 56.

²⁶ Uo.

²⁷ Az ügynök és a lány. In: *Wimbledoni jácint*. 33.

²⁸ Az ügynök és a lány. In: *Wimbledoni jácint*. 34.

a két személy térbeli elhelyezkedése és egymáshoz viszonyított iránya jelölődik meg, magában foglalva, hogy a szemben állásnak legalább két fajtája lehetséges: a arccal és a háttal szemben állás. Az idegen kilétét homály fedi, bár ismerős ezen a helyen, mégis úgy tűnik, az egykori hátat fordítás után teljesen függetleníttette magát a várostól. A lány és az ügynök találkozása mellett szereplő történetfragmentumok egyrészt a lány addigi életének és családtörténetének részei, másrészt említésre kerül Samorjai Mózes, aki egy vadászaton meglőtte a feleségét (hátról!)²⁹, majd vagyonát a városra hagyta, és azóta nincs hír róla, tehát idegenné vált a város számára. Története megengedi azt az értelmezési lehetőséget, hogy eszerint akár azonosítsuk őt az ügynökkel. A gyilkosság hátterében pedig egy szerelmi történet állhat: Nemecsik polgármester özvegyének van egy rejtélyes ajándéka Samorjai Mózesről, mely ha kettejük viszonyára utal, akkor az a gyilkosság motivációjául is szolgálhat. Samorjai bűnösként való távozása az egyetlen lehetőség lehetett az életben maradásra, mely egyben egy új identitást kellett, hogy létrehozzon. Az idegenként való visszatéréssel a közelségnek és a távolságnak az együttes jelenléte valósul meg. Simmel az idegen pozíciójáról így ír: „[...] e mozgékonytságban jön létre a közelségnek és a távolságnak azon szintézise, amely az idegen formális pozícióját meghatározza: hiszen a teljesen mozdítható képes érintkezni *minden egyes* elemmel, miközben *egyetlen egyhez sem* kapcsolódik szervesen a rokoni, helyi és szakmabeli kötöttségek révén.”³⁰ Samorjai idegen pozíciója a rokoni kapcsolat elvesztéséből indul, majd megváltik vagyonától és elhagyja a várost. Története akár az idegenné válás folyamatának egyik alaptípusaként is leírható. Simmel az idegenről szólva épp a földbirtokosság tényét hangsúlyozza, s Samorjai Mózes eredetileg földbirtokos, tehát vagyonának átadásával együtt a lokális kötődés egy része is megszűnik. „Az idegen – természetéből kifolyólag – nem birtokol földet, s itt a föld nem csupán fizikai jelentésében értendő, hanem átvitt értelemben is, mint életszubsztancia, amely a társadalmi környezet nem egy térbeli, hanem egy eszmei pontján helyezkedik el. Az idegen a személyek közti intímabb viszonyokban is képes kialakítani vonzást és jelentőséget; jöllehet amíg mint idegent érzékelik, nem válik a másikban „földbirtokossá”.³¹ Az ügynök hangsúlyosan csupán a táskáját birtokolja, még a döntéseit sem igazán, hisz nem akart leszállni a városkában. Az állomás ismerőssége után ez az ismerősség-dimenzió nem jelenik meg többet explicit módon, viszont a személyével esetleg kapcsolatba hozható események is részben rajta keresztül fogalmazódnak meg. Mikor felér a térre és körülnéz, pillantása „megpihent a szőlődombok zöldjén. Ott, ahol nem láthatta már, az egyik présház előtt Nemecsik polgármester özvegye sziesztázott”³² Az ügynök pillantását és az általa már nem látható hely eseményeit a köztük lévő nem egyértelmű kapcsolat hiányának jelenlétével, az elhallgatással még erősebben létrehozza az olvasóban az összefüggés fontosságát, mely akkor már saját értelmezői tevékenységének is köszönhető.³³

Az idegen pozíciójához legalább két elem szükséges: egyrészt, hogy valaki idegenként tekintsen rá, másrészt a helyzet, amelyben idegenként mutatkozik. Az „idegen” szót „csak *viszonylatban* (x idegen y számára) és csak *alkalomszerűen* (valami idegen az egyik vagy a másik esetben) használhatjuk”³⁴ – írja Bernhard Waldenfels. A lány, aki szintén idegen a számára új és ismeretlen

²⁹ A hátról lövés és egyáltalán a lelövés visszatérő esemény a Mészöly-prózában. A *Wimbletoni jácint*-ban Dalkó apja vesén lő egy vadászt, A *Megbocsátásban* és a *Zsilipten* is szereplő bajor zsánerképen a két vadász fenéken lő egy parasztot, illetve a másik változatban egy lányt.

³⁰ Georg Simmel: *Exkursus az idegenről*. 57.

³¹ Uo.

³² Az *ügynök és a lány*. In: *Wimbletoni jácint*. 33.

³³ A Mészöly-prózában megjelenő elhallgatásalakzatokat elemzi Görözdí Judit: *Hangyasírás, csillagmorajlás*. című kötetében. Kalligram, 2006.

³⁴ Bernhard Waldenfels: *Az idegenség etnográfiai ábrázolásának paradoxonjai*. In: *Az idegen. Variációk Simmeltől Derridáig*. Csokonai Kiadó, 2004, Debrecen, 99.

közegben, a találkozásban inkább egy önmagához hasonló figurát láthat az ügynökben. Az ügynök számára is egy másik ismeretlennel történik a találkozás, amely, ha elfogadjuk az ügynök és Samorjai lehetséges azonosságát, egy újabb félig-meddig beváltott ígéletbe, a visszatérés ígéletébe torkollik, mely megvalósult most is, a városba visszatért az ügynök és egy újabb ismeretlennel találkozott. A szappanajándékozás után az ügynök lassan hátat fordít a lánynak, s elindul az állomás felé, a visszatérés és a távozás kiindulópontjára. A mindennapi és mégis rendhagyó történet a visszatéréstől a visszatérés ígéletéig tart, egyfajta ismétlődést és időtlenséget hozva létre, mintha bizonyos perspektívából mindig ugyanaz a történet ismétlődne. Hasonló ismétlődésformák figyelhetők meg a *Merre a csillag jár?* visszatérő utazásaiban és a *Koldustánc* című novella körkörös térszerkezetében is.

a vásár tere

A vásártér azért tölt be kiemelt pozíciót a Mészöly által választott helyek sorában, mert történeti szinten mind a város belsejében, általában központjában, mind a város szélén lévő helyet jelölhet. A kívül és belül lét egyaránt és akár egyszerre érzékeltethető, kifejezhető vele. Az idegen után, aki szereplőként jeleníti meg a benne és kívül-lét, a szemben és háttal pozícióinak egységét, egy olyan tipikus hely körbejárása következik, melynek térbeli elhelyezkedései és funkciói az idegenéhez hasonló formákat hoznak létre. A vásár helye minden esetben jelentősebb helység – írja a Magyar Néprajzi Lexikon –, amely földrajzi fekvésénél (folyami átkelőhely; különböző földrajzi tájak találkozása; fontos szárazföldi és vízi utak kereszteződése; kisebb-nagyobb tájak központja stb.), gazdasági viszonyainál (árutermelet folytató mezőgazdaság és ipar, kiterjedt kereskedelem; nagy átmenő forgalom stb.); közigazgatási, kulturális központ jellegénél (járási, megyei székhely, uradalmi központ, iskolaváros stb.); valamint hagyományainál fogva kiemelkedett környezetéből. A vásári fejlődés során a központi fekvésű, a települések központjában helyet foglaló vásárhelyet kinövik. Ekkor ez a régi, központi fekvésű vásárhely megmarad úgynevezett belső vásártérnek, amelyen aztán az iparcikkvásárokat, a kirakodóvásárokat tartják. A későbbiek során e köré a belső vásártér köré alakul ki a települések kereskedelmi körzete. Itt nyílnak a boltok, itt épülnek meg a raktárak, és itt alakulnak ki a pihenő- és szórakozóhelyek is. Az állatok és a termények árusítására a településeken kívül találtak lehetőséget és helyet. Ezek voltak az úgynevezett külső vásárterek. Ide települtek a különféle karámok, amelyekben az eladásra főlhajtott állatokat tartották, itt épültek a cédulaházak, mázsaházak. Itt vagy a közvetlen közelben alakultak ki a különféle terményraktárak, általában a raktárak és az olyan műhelyek, amelyek az állat- és terményvásárral szoros kapcsolatban álltak. A vásárok további fejlődésének az volt az eredménye, hogy a belső vásárterek megszűntek és a kirakodóvásárok is kiköltöztek a települések belsejéből.³⁵

Az *ügynök és a lány* című novellában a városháza tanácstermében látható említett festmény egy vásártér képe, tehát a város középpontjában elhelyezkedő helyen jelenik meg a középponthez és a periferiához egyaránt kapcsolható toposz. Az ügynöknek „a vonatablaktól a dombra futó városka templomtornya ragadta meg a figyelmét: a nap úgy tűzött rá, mintha lángot akarna vetni. Ez nem légből kapott kép, egyszer tényleg igaz volt, huszonhárom éve a templomtorny valóban kigyulladt...”³⁶ Az eset leírásában, mely az elbeszélő mindentudásának és az ügynök emlékezésének egyaránt tulajdonítható, a templomtér képe is kirajzolódik: a tanácsháza is ezen a téren helyezkedik el, tehát feltételezhetően a város főteréről van szó, s a leírásból az is kiderül,

³⁵ Magyar Néprajzi Lexikon alapján.

³⁶ Az *ügynök és a lány*. 32.

hogy „a templomtér kofái (délelőtt ott volt a piac is) napokig halkabban beszéltek, mint más-kor”. Az ügynök tehát egy olyan térre érkezik, mely az érkezés pillanatában templomtériként funkcionál, korábban viszont piac, tehát a kereskedelem egyik központi helye volt. Az ügynök munkájából adódóan is felerősödik a tér korábbi, kereskedelmi vonatkozása. A tér megváltozott jellegére és funkciójára utalhat az is, hogy padok, a polgármester elgondolása szerint kékre festett padok találhatók a téren. Az ügynök épp egy ilyen padon ülve és a lánnal beszélgetve érzi, „hogya az utazótáskájában hurcolt mintakollekciójával nincs mit kezdenie s még a legjobb portékái is kimentek a divatból.” Sem a hely, sem az idő nem alkalmas már az ügynök tevékenységének megvalósításához. Viszont épp ez az anakronizmus ébresztheti fel újra a gyanút az olvasóban az ügynök korábbi odatartozásával kapcsolatban. Az agórából mint központi helyből, ahol a szervezett adás-vevés mellett a társadalmi kommunikáció nagy része zajlott, egy padokkal az ott járók maradásra, pihenésre és kontemplációra buzdító templomtér lett, ahol a városvezetés épülete is megtalálható. E két funkció különböző időbeli dimenzióját egyesítheti az ügynök figurája. A tér időbeli rétegzettségére más Mészöly-szövegekben is felbukkanó narrációs lehetőség. A *Térkép Aliscáról* című prózadarab például kifejezetten a különböző idősíkok együtt is láttatására tesz kísérletet olyan formában, hogy végül a záró mondatban együtt jelenhessen meg a város a római kortól egészen a huszadik század második feléig: „Időnk van, semmi se sürget – mondja –, s bőven elég, ha hét végére megyünk vissza Aliscába, csak akkor kezdődnek a nagy farkasáldozatok, érkeznek Rómából is vendégek, Pestről a filléres gyorsal, mert éppen holdtölte várható, s lehet, hogy a jelzőtüzeket is újra meggyújtják...”³⁷

Az ügynök és a lány többféle idősíkot egyesítő tere mellett szerepelnek a Mészöly-prózában olyan vásárterek is, amelyek vagy kifejezetten a városon kívülség, mögöttség, a peremvidék metaforái, vagy a városon belül, annak középpontjában helyezkednek el. A város centrumában való elhelyezkedés jó példája a *Merre csillag jár?* tere, melyre megérkezik az utazó, és ahol a vasárnapi felvonulás történik.

A peremvidék metaforájaként értelmezhető a *Zsilip*-ben megjelenő vásártér, mely a városon kívüli állatvásárnak is helyet adott. A Pándzsó szélén álló Lipovszky-féle vendéglő hátsó udvarának leírásában olvasható: „Különösen vásár napján nagy a forgalom; de igazában nem a vásár a felejt-hetetlen, hanem a csend utána. A sátrak helye, a szemét, a törmelék, a trágyakupacok, tetejükön színes papírszalagokkal a szélben. Egészen pontosan: ez a temetői évszak. A nyár mögötti nyár. A sietve kirángatott cölöpök lukjaiban még friss-barna a föld, hangtalan kutyák szimatolnak, macska jár. A színes üveg-törmelék este feketén csillan. A vásártér mögött éles fénykockasor: az emeletes laktanya ablakai. Valaki trombitával szórakozik a szögesdrótkerítés mögött.”³⁸ A vásár helye, mely a Pándzsón, a *Megbocsátás*-ból halott városként ismert Pándzsón is kívül esik, a trágyakupacok, a laktanya és a közeli sertésólak a városon kívüli elhelyezkedő vásártérre vagy állatvásár helyére utalnak. A *Megbocsátás*-ban is szereplő hely hasonló leírást kap: „Hagyomány volt, hogy a szüreti hetekre s az őszi állatvásár napjára megnyitották a Lipovszky-féle vendéglőt. [...] Még a Pándzsón is messze kívül esett, a szénégetők egykori szolgalmi útja mellett állt magányosan.”³⁹

Ha a két szöveghely egymást kiegészítő értelmezését támogatjuk, akkor a „nyár mögötti nyár” és az őszi állatvásár képei között vonható olyan párhuzam, mely az évszakszimbolikát szem előtt tartó értelmezést erősítené. Közös még ezekben a leírásokban az intenzitás és az ideiglenesség hangsúlyozása, melynek találó metaforája lehet a nyár időbeli szinten, s az alkalmi, de rendszeresen megrendezésre kerülő vásárok helye térbeli szempontból. Idő és hely rétegzett egymásra utalása valósul meg e leírásokban. Mindennek sűrített formája „a nyár mögötti nyár”, melyben

³⁷ *Térkép Aliscáról*. In: *Volt egyszer egy Közép-Európa*. 11.

³⁸ *Zsilip*. In: *Az én Pannoniám*. 30.

³⁹ *Megbocsátás*. In: *Megbocsátás. Merre a csillag jár?* 32.

az időbeli utalások alapvetően térbeli viszonyítással vannak összekapcsolva. A mögöttség a különböző időrétegek térszerűségére is utalhat. A vásártér egy olyan kitüntetett hely, mely kifejezetten az időponttól függően válik valamivé, nyeri el funkcióját. E peremvidék csak bizonyos időpontokban működik vásártérként, s a *Zsilip*ben a vásár utániség, mögöttség az épp átalakuló, funkciójától megváló, a vásárt már csak nyomaiban, pusztulásában tartalmazó hely atmoszférája lesz kiemelt a nyár mögötti nyár képében.

A peremvidékhez kapcsolódó másfajta tértapasztatás és az ahhoz fűződő nosztalgia jelenik meg *Az atléta halála* Bálintot futóvá avató városon kívüli vásárterében. A Hildi-féle nyomozásnak része Bálint gyermek- és ifjúkorának helyszínére, Tardosra való utazás és helyszíni szemle, mely valóban segíti az elbeszélőt a megértésben: „Tudok erről az Öreg Pepitáról egy olyan esetet, amit igazán csak ott, Tardoson értettem meg, a helyszín megismerése után.”⁴⁰ – vezeti be Bálint első mért futásának történetét. A helyszínen felbukkanó vásártér a rendhagyó távolságokba való beavatás helyszíne, melyet az elbeszélő Hildi időben később már a vásártér utáni állapotban lát: „Az épülő versenyuszodán túl egy kis családi házas negyedbe értem. Csupa gyermekfa, sovány lugasok. Látszott, hogy a telep nemrég létesült. Vásártér lehetett a helyén, mert a telep határán még ott állt a régi TAC-pálya; s vidéki városokban ez a kettő mindig szomszédos. Ahogy kikapartam a telepről, körülbelül kétszáz méternyire húzódott előttem a deszkatribün kátrányos hátfala. És mögöttem, mintegy ötszáz méternyire, a régi uszodát övező gyeptöltés, a kidöntött kerítésoszlopokkal. Ez a távolság így megközelítőleg nyolcszáz yard.”⁴¹ Ez a távolság az, amit Bálint az első edzőjétől és mesterétől ismer meg, akinek az őrhelye a deszkatribün falánál volt. „Öreg Pepita ezekre a régi, klasszikus távokra esküdött, amilyeneket komoly versenyeken már nemigen futottak. És Bálint is azonnal vonzódást érzett e mostohán kezelt távolságok iránt.”⁴² 1939 nyarán az „ötösfogat” a régi uszodavendéglőben: „a vadszőlőlugas alatt ültek, közel a repe-dezett, beton tánckoronghoz. Innét át lehetett látni az uszodába és a vásártérre is. A kátrányos tribünfal is odalátszott. [...] Bálintnak, ahogy elbámult, feltűnt egy ismerős, nehézkes járású alak a vásártéren: elmosódó kockás ing az éles zöldben. Öreg Pepita volt. Kicsit később az uszodát övező gyeptöltésen ballagott végig, és a zuhanyozóval szemközt rákönyökölt az alacsony drótkerítésre.”⁴³ A többféle szempontból a peremvidéken mozgó figura, aki „csak” gondnok a pályán, de Bálint első edzője, kizárólag e peremhelyzetet jelző helyeken bukkan fel. Az egykori első futás startvonalának számító hely az elbeszélés újra és újra a kezdőpontra (vagy végpontra) való visszatérésének metaforájaként is értelmezhető: „Sétáltam, ácsorogtam, s mindig ugyanoda tértem vissza megpihenni, a régi uszoda zuhanyozójához. Kilátónak is az volt a legjobb hely.” A megértés térhez kapcsolódó formája fogalmazódik meg a kilátó szimbolikus helyében. A regény egyik leghangsúlyosabb mozgásiránya a megfelelő elbeszélői nézőpont megtalálása, hisz az elbeszélő, Hildi, csak bizonyos időszakban és csak a saját nézőpontjából látta, láthatta Bálint életét. Bár igyekszik e nézőpont hiányait, fehér foltjait is jelezni, ezzel még hitelesebbé téve emlékezését, és jól körülhatárolva önmaga szűrőjét.

A mögöttség segítségével az azonosságban megmutatkozó más, „a hátmögötti város”, a mögötti helyei, melyben megnyilvánulnak a háttér fordítás nézőpontjai, s egy konkrétabb, bár szimbolikájában erős tér, a vásár tere néhány példa a műszoilyi a prózatáj jellemző formációiból. A mögött viszonyrendszere térelválasztó elemként is működik: a takarás, az elrejtettség mellett a nyitódás, a kinyílás, a megmutatkozás lehetőségét is magában rejt. Olyan fokú ráutaltság fogalmazódik meg benne, mint amely a nyelvi kifejezést magát is jellemzi: a takarással, a megnevezéssel létrehívott láttatás. Így átjáróként is funkcionál, mely a rejtettbe, az esszenciálisba, a csak pillanatokra megmutatkozóba enged bepillantást.

⁴⁰ *Az atléta halála*. Jelenkor, 1998. 34.

⁴¹ *Uo.*

⁴² I. m. 43.

⁴³ I. m. 135-136.

Novotny Tihamér

Repülésre készen

Ken Ayaps, azaz Penyaska László mint (néha álneves) ember és képzőművész

Ken Ayaps –, de rakjuk össze a betűk eredeti sorrendjét!, azaz Penyaska [László], aki valószínűleg mint született álmodozó alkotta meg néha képcímekben és képaláírásokban is használt anagrammába rejtett álnevét – csendes, visszahúzódozó, magába forduló, misztikus révületeket kereső, zárkózott szigetlakó, olykor talán emberkerülő is, léghajóba szálló, repülésre kész, örök gyermekember. Természetében tehát megbújik valamiféle *lélekben gazdag – anyagiakban szegény* szerzetesi jellem és alázat is. Az egykorvolt takaros, a belső rendet és otthonosságot, a lelki elhivatottságot és szakmai eltökéltséget a módszeresen gyűjtött szerszámokkal, kézműves eszközökkel és kellékekkel roskadásig megpakolt polcok mátrixaiban is tükröző, ma dohos, nedves, mert fűtetlen, és kissé rendetlen, a tárgykulisszák végtelen kombinációs lehetőségeit az életszükségletek alakulása szerint szeszélyesen halmozó-zsúfoló házába lépve az embernek az az érzése támad, hogy az itt lakó csodabogártól távol állnak a földi hiúságok hamisságváltozatai. Sőt, egy csepp sincs benne a nárcisztikus művész-allűrök egyvelegéből. Megnyilvánulásaiából hiányzik a modorosság. Nála, ha kaotikusnak tűnően is, de rendjén áll a világ: egész lénye, környezete és minden tárgya a művészetet szolgálja. Íróasztala sarkán pedig ott a beszélgetőtársa, mindennapi edele: a lapozásra kínálkozó Biblia. Nemcsak otthona és berendezési tárgyai, de öltözete is szegényesen szerény és egyszerű. Megjelenése hétköznapi, lényében látszólag nincs semmi rendkívüli. (Képzőművészként valószínűleg nem sokan ismerik vagy értékelik Békéscsabán, Gubis Mihály [1948–2006] egykori barátját, s a Patak Csoport tagját.) Történelem, homályos derengésű, ritkán csillanó, szürkés-kék szemében kétféle tekintet, de közös gyökerű lélek lakik. Az egyik tekintet a merengő nézésű szerzetesi szeretet, akiben a jámbor, jóra való, józan türelem, s az álcázottan letompított értelem együgyű világa tükröződik. A másik tekintet a megfontoltan fogalmazó, éles és huncut nézésű (derűs világszemléletű) bölcsé, akinek meglepő tájékozottságról tanúskodó, elmés és szellemes megjegyzéseinek jókat derülhetnek beszélgetőtársai, akivel évdni is lehet, de akinek mondandói valahogy mindig elmélyülésre, magába szállásra készítik az embert. Penyaska László lelki érzékenysége tehát olyan, mint egy végtelenül egyszerű és egy végtelenül bonyolult *élettani labor* és genetikai műszer „nyolc boldogságos” kereszteződése a boncasztalon. Tekintete, szelleme, lelke, értelme egy kútba néző s egy fellegekben járó, titokzatosan magányos és képzeletgazdag személyiséget takar. Moralizáló, filozofáló, emberközpontú és emberléptékű életszemlélete szerint a láthatatlan, a lényegi, a mögöttes tartalmak képi-anyagi megjelenítésén fáradozik.

„Én magam nem futkosok azért, hogy elismerjenek, mert [közben] elszalaszthatok egy értékes pillanatot” – nyilatkozza magáról 1995-ben, (akit a természetrajongó testi-lelki és atyai jó barát, a szintén békéscsabai születésű Gaburek Károly [1936–1986] festőművész indított el a pályán), majd így folytatja – „ízgat, hogy a vonalak kuszaságának értelmet adjak, a káoszból rendet csináljak. Festményeken és szobrokon kívül naplójellegű képeket is kiállítok. Gondolattöredékeimet írom át képpé, amelyek belső világomat illusztrálják. Vallom, hogy a művészet szabaddá teszi az embert, noha a lehetőségei korlátozottak.”¹

¹ Kruzslitz Ilona: Káoszból rendet teremteni – A művészet szabaddá teszi az embert. In: Békés Megyei Hírlap (Hétféle Hírlap-magazin), 1995. október 21–23. 8. p.

Eddigi életművét a feldolgozatlanság miatt technikák és anyagok, valamint témák és műfajok szerint osztályozni és csoportosítani csak nagy vonalakban lehet. Egy közelmúltban történt gyors felmérés alapján a következőket tudtam leszűrni a művész lakásán felhalmozódott műtárgyanyagból. Készít táblaképeket olajjal, akrillal, ceruzával és applikációs elemekkel vászonra, falemezre, farosra és pozdorjára dolgozva, néha szétnyitható irkafüzet-, ikonosztáz- vagy oltárszerű megoldásokkal. Grafikáit rendszerint tussal és tollal rajzolja, ritkábban egyedi vegyes technikát is alkalmaz. Szokatlan felfogású plasztikai munkássága is nagyon változatos és jelentős. A következő témák foglalkoztatják őt: a mobilizáció, a motorizáció, a gépesítés, az iparosítás, a káosz és a rend, a pusztulás és az építés problémái; a konstruktőrök és a feltalálók jövőteremtő univerzumai; a repülés profán és szakrális metaforái; a privát képnapló-írás önvallomások öntörténetei; a *kis magyar hétköznapi utak tűnődéseinek* és a *vasárnapi hírek* eseményeinek ikonosztáz-szerű megörökítései; az élet színházának jelenetei (*Manipuláció*, 1985; *Rendezés*, 1985; *Megérkezés a madárvédelmi kongresszusra*, 1988; *Bábjátékos*, 1997); a magánszféra intimitásai (*Műterem*, 1978; *Reggeli olvasás*, 1987; *Reggel*, 1988; *Enteriőr*, 1990) és az éjszaka képei.

Olykor Kondor Béla (1931–1972) szellemét és rajzstílusát is idéző (a *Gondolatok a repülésről I–X.*, grafikai sorozat, 1994; *Szabadesés*, 1996; *Zuhanás*, 1996; *122-es hír*, 1996), olykor Böröcz András, Révész László László és Roskó Gábor groteszk, bizzar, abszurd és ironikus világával is rokonítható (*Experimentum*, 1982; *Vázlat*, 1982; *Stephenson a Ganzban*, 1985; *Konstruktőrök*, 1985; *Élettani labor*, 1987) figurális és félabsztrakt, sőt itt-ott már-már informel jellegű majdnem fekete képeit nézve (*Az éjszaka hangjai*, 1989; *Éjszakai ikonosztáz*, 1995; *Alagút*, 1997; *Másolat – Éjszakai műhely I–II.*, 2003, 2006) az embernek az az érzése támad, mintha Ken Ayaps, alias Penyaska csak hajnalban, alkonyatkor vagy éjszaka nyúlna az ecsethez és/vagy a ceruzához. Mondhatni az ébredés és az álomvilágba hullás, a rádöbbenés és a megvilágosodás, a tűnékenység és a sejtelmesség állapotában. Amikor minden azonos is meg nem is önmagával. Amikor az ember (mint egy levitáló földi angyal) az intim megvilágosodás aurájába dughatja-tudhatja a fejét. Amikor a dolgok lényegével való társalkodásai *ígei* értelművé válnak, és válaszádsai – a *Szentlélek* váratlan adományaként – egyszerűen és közvetlenül lesznek kézzelfoghatóak. Szavak nélküli költészet az övé (még akkor is, ha olykor táblakép méretű, kézzel vonalkázott, foltosra-maszatosra avittolt, drótspirállal összefűzött festménynapló pozdorjalapokra ró ceruzával írt önvallomásszerű, meakulpázó, iskolás betűket formáló sorokat, és rajzol, költ képregényszerű vizuális történeteket [*Börtönnapló I–II.*, 1995; *K. A. feljegyzései*, 1995; *Feljegyzések I–II.*, 1996]), ahol akár kifelé, akár befelé néz a képen keresztül az ember, mindig a szegényes, de *istenes* lényegit látja. (Például a jegyzetelő-firkálgató [applikált, kollázsszerű] naplóképei, arra hadifogolyemlékként megmaradt első világháborús kockás jegyzetfüzetkére is emlékeztetnek engem, amelynek a szükség parancsaként oda s megfordítva is megteltek lapjai, előlről és hátulról is teleíródtak sorközei.)²

Penyaska László ugyan társadalmi helyzetében, világszemléletében és lelkületében *outsider* alkotó, kívülről, *idegen*, ám művészetének mélystruktúráiban, stílusában és formavilágában nem az. Bár kétségtelen, hogy a hulladék-anyagokból és talált ipari tárgyakból, kiselejtezett háztartási gépalkatrészekből nagy ötletességgel és szenvedéllyel összerakott kis- és nagyméretű, a *nyers művészetre* (art brut) emlékeztető plasztikái (*Japán harcok*, 1994; *Bika*, 2002; *Kecske*, 2002; *Don Quijote*, 2005), fém, fa, műanyag (stb.) applikációi (*Hommage à Braque*, 1995; *Turista ablak*, 1995; *Wanted*, 1995; *Nő*, 1995; *Fekvő kocka*, 2003; *Európa elrablása*, 2006) és az eredeti mintavételeket szabad fantáziával, egyéni hangvétellel „leutánzó”, hajlékony rézlemezekből és vékony drótszálakból bravúros találékonysággal összebuherált, összeügyeskedett kisplasztikái (*Zászlós bi-*

² Novotny Tihamér: Első világháborús katonamémlékek antropológiai és művészetszociológiai vizsgálata. Múzsák Közművelődési Kiadó, 1987, 175. jegyzetpont, 216. p.

cikli, 1997; *Sárkányrepülés*, 1997; *Útra készen*, 1997; *Rúdugró*, 1997; *Ajtó létrával*, 1997; *Álom*, 1997) az első világháború lövészárkainak és hadifogolytáborainak művészileg képzetlen katonái által készített, rendkívül szellemes, expresszív anyaghasználatú (nem izmusértelmű!), bizarr, jártékos emléktárgyaira és spontán módon összerakott, dadaista ízű gyors-szobraira, illetve a vég-sőkig kiaknázott-kihasznált, pótolhatatlan eszközeire emlékeztetnek bennünket.³ Ezek a pop, a neodada, a fluxus és az új realizmus tárgyszemléletével és anyaghasználatával is rokonságot tartó, a privát folklór megnyilvánulási formáiként is értékelhető, assemblage-szerű műalkotások ugyan hordoznak valamit az iskolázatlan primitivizmus és a gyermeki ábrázolás forma- és lelkivilágából, valójában mégsem outsider alkotások, mert összetett szerkesztésmódjukban és kompozíciós arányrendszereikben, valamint esztétikai színvonalukban a klasszikus, a tanult művészetre emlékeztetnek bennünket. És valójában azok is, mert bár Penyaska László nem végzett képzőművészeti szakiskolát vagy egyetemet, gyakorlott, kifinomult intelligenciájú művész, aki neves alkotókról és szabadiskolákban szerzte meg mesterségbeli tudását.

Jó példa erre *Corpus* (1994–2000) című, nagyméretű, egy létraszerű vázszerkezetre függesztett, papírvékonyosságú gyúrt fémlemezekből expresszív módon összegyűrt-összeforrasztott Krisztus-szobra, amely nagy bizonyossággal utal a *Munkácsy Mihály a keresztfán* című fotóra, amelyen, mint tudjuk, a művész önmagát örököltette meg modellként a készülő *Golgota* című festményéhez.⁴

Az *Ikonosztáz I.* (1992) című festményének filmkockaszerű, színjátékszerű, bár hétköznapi életjelenetei is – amelynek 30 darab miniatűr képkezettája (hiszen a mű mindössze csak 95×63 cm!) egyenként is remekmű – hordoznak magukban egy sajátosan groteszk, torzító jellegű, primitivista elrajzolttságot. A kép összhatása mégsem ügyetlen, mert a mű olyan módon megkomponált – szürreális vonásoktól sem mentes (!) – mini-életképeket tartalmaz, amelyeknek jellem- és lélekábrázolási képessége, szociálpszichológiai hitelessége, helyzetmegelő és hangulatteremtő ereje egészen különös gazdagságot és árnyaltságot biztosít az alkotásnak. (Ezek a formai megállapítások tehát más témájú festményeire és a grafikáira is értendők.)

Penyaska újabb, kombinált anyagú, feketére festett paplasztikáiban és képreliéfjeiben viszont („*Big Bráner*” I–II. [és ennek számos kisebb méretű változata], 2003; *Utazó fa*, 2003; *Rács mögött*, 2003; *Királynő*, 2003) azt vesszük észre, mintha megérintették volna őt Gubis Mihály nyersebb, szókimondóbb, célratörőbb kifejezési eszközei, jelei és témái. Ez azonban nem feltétlenül vált Penyaska László kárára. (Gubis Mihályhoz fűződő barátsága egyébként Békéscsabán kezdődött, hiszen egy utcában születtek, s mint az ötvenes évek elején eszmélkedő gyerekek, egyszerre éltek meg ugyanazt a világot, egyszerre szívták magukba ugyanazt a levegőt. Aztán elváltak útjaik, más-más érdeklődési kört, más-más társaságot találtak magunknak, ám egy hosszúnak mondható idő elteltével megint csak összefutottak és a közös élmények okán úgy fogadták egymást, mintha csak tegnap váltak volna el.)

Pedig történhetett volna másképp is, hiszen Penyaska Lászlóban már a tinédzserkor közepén kialakult az érdeklődés az úgynevezett vallásfilozófiai irányzatok iránt, azon belül is a kereszténység foglalkoztatta őt leginkább. Saját bevallása szerint ebből a hatalmas, komplex ideológiából sokat merített, úgy is mint a történetekre reagáló, azokat lejegyző szuverén művészember, s úgyszintén tényszerű dokumentátor, aki nemcsak célra tartó akarattal, objektív szellemmel és értelem-

³ Lásd a 2. jegyzetpontban idézett mű képanyagát.

⁴ Lásd de Suse márkai 1883 körüli felvételét Munkácsy Mihályról! In.: Sz. Kürti Katalin: Munkácsy ereklyék és dokumentumok a békéscsabai múzeumban. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 1994. 74. p. A festményt 1884-ben fejezte be a művész. A *Golgotához* készült egyik legszebb vázlat a békéscsabai Munkácsy Mihály Emlékházban található. In.: Dr. Bakó Zsuzsa: Munkácsy Békéscsabán. Munkácsy Mihály Emlékház, Békéscsaba, 1994, 60–61. p.

Penyaska László otthonában

mel, de átérző érzélemmel, additív képzelettel és teremtmő lélekkel bíró személyiség is egyben. Ezért ő úgy gondolja, egy csoporthoz való kötődése során már nem igazán önmaga az ember, hiszen akkor már a csoport tagjainak nézeteit is figyelembe kell vennie, akkor már idomulnia, hasonulnia kell a másik alkotóhoz, és sok olyan dolgot kell megtennie, amelyet az önállóságra törekvő személyiség nehezen visel el. A művészet, a művész azonban szabad, mert maga teremti világát, amelynek ugyan rabja, de nem kényszerített rabja. Egy vele készült riport során így összegezi ars poeticáját: „én azt hiszem, hogy a művészet lényege, a vélemények kimondása. Függetlenül attól, hogy ezt kérdezték, vagy nem kérdezték tőled. Függetlenül attól, hogy ez jólesik-e a kérdezőnek vagy nem-kérdezőnek. Tehát azokat a dolgokat jelenítem meg a képeimen, amelyek izgatnak és foglalkoztatnak –, úgy ahogy tudom, a magam módján. És megvan a reményem, hogy van olyan valaki a világon, aki kíváncsi a munkáimra. Lehet hogy nem ebben a korban, lehet hogy nem ezen a 96 ezer négyzetkilométeren, de van. És én benne leszek, munkáim benne lesznek a világban. Mert az elhangzott szó, az eltáncolt mozdulat, az elénekelt dallam nem semmisül meg, az megmarad. Azt hiszem, ezt úgy mondják, hogy költői vagy írói elégtétel: hogy én kimondtam!”⁵ – Hát mondjuk ki mi is: *nem semmisül meg, megmarad!*

⁵ Novotny Tihamér: Fészekrakók „Szigete” – A Dunaharaszti Kortárs Képzőművészeti Gyűjtemény és a Patak Csoport. In.: Szétguruló üveggyölkökben. VLS Kulturális Egyesület, Szentendre, 2004. 283. p.

Kiss-Szemán Zsófia

Képek és fogalmak

Pézman Andrea* kiállítása a Szlovák Kultúra Házában**

Pézman Andrea fiatal grafikusművész meglepően érett műveinek ad otthont ez a kiállító terem.

Meglepő egyrészt azért, mert magas színvonalú, nagyon szépen kidolgozott és mindenekelőtt letisztult munkákról van szó, másrészt azért, mert az egyes, egymáshoz szabadon kötődő munkákból álló kvázi sorozatok, vagyis az egyes téma- és kérdéskörökhöz kapcsolódó művek nagyon szépen és logikusan épülnek egymásra. S harmadsorban azért meglepően érett művek, mert nagyon jól kitapinthatóak az alkotó eddigi műveire jellemző jellegzetes vonások. Ezek közé a meghatározó elemek közé tartozik pl. a jelszerűség, a múlt és a jelen találkozási pontjainak, illetve a civilizációs csomópontok problémája, az ember nyomának és a természet lenyomatainak megjelenítése, a már említett sorozatszerűség, valamint nem utolsósorban a véletlenszerűség, illetve annak kihasználása a kísérletezés kedvéért.

Az említett jellegzetességek Pézman Andrea összes művében megjelennek, különböző formában, különféle szinten és mértékben. Ezekre az ismérvekre szeretnék bővebben kitérni egy-egy példát is említve.

Ez utóbbi, a véletlenszerűség játékos és kísérleti formában jelenik meg az alkotásokban. Játékos azokban az esetekben, amikor pl. a *Bird flying* című könyvében a betűknek ható kockatömbből kiválva azonosítjuk a madár figuráját és ennek következtében az addig betűknek vagy jeleknek vélt formákat madárseregként értelmezzük. Kísérleti formáját viszont mi, a nézők nem feltétlenül fedezzük fel, mert az egyes – akár technikai, akár formai – megoldások a többi, hasonló jellegű művel azonos értékűek, tehát az ún. sorozat egyik teljes értékű műveként látjuk és kezeljük – márpedig jogosan.

Az alkotások sorozatjellegét az adja, hogy a központi problémakör feltárását, kibontakozását tárja elénk műveiben. Végső formájában egy folyamatot látunk, pontosabban egy folyamat kimerevített fázisait, melyek általában az egyszerűbb formai és gondolati megoldásoktól a bonyolult kapcsolatokhoz vezetnek, ezeket ábrázolják összetettségükben, mélységükben. Az *Átrepülésekben* a kockák jól tükrözik ezt a folyamatot, miközben az egyszerű, bezárt, csupán sejtető kockatömb magában foglalja a nyitást, a felfedezést, a leleplezés lehetőségét és feltárja a belső struktúrák szövedékes összefüggéseit. A technikailag igényesen megoldott nyomatok az ábrázolt geometrikus testekkel és a rájuk tapadó, bennük rejlő formák árnyalataival, több száz variáns lehetőségét is magukban rejtik.

A jelszerűség Pézman Andrea minden művében fontos szerepet játszik, s a jelek szinte minden esetben szimbólumként vannak jelen, az egészet helyettesítik. Legkézenfekvőbb formában a *Kommunikáció* című sorozatban mutatkozik meg a jel: a vakírás jeleit felhasználva, ezekből kiindulva teremt meg a művész egy sajátos világot, mely önmagában él és működik, s különböző kapcsolatok, kapcsolódások által más-más formát ölt. Az egyes jelek aztán letisztult formában és malevicsi purizmusban – fehér a fehéren megfogalmazásban – bonyolultabb struktúrákká vál-

*Pézman Andrea Komáromban (Szlovákia) született, 1975. augusztus 6-án. 1999-ben a pozsonyi Szlovák Műszaki Egyetem (Slovenská Technická Univerzita v Bratislave) Műépítészeti Karán, 2005-ben pedig a pozsonyi Képzőművészeti Egyetem (Vysoká škola výtvarných umení Bratislava) szabad képregfia és könyvillusztráció szakán (Prof. Dušan Kállay műterme) végzett.

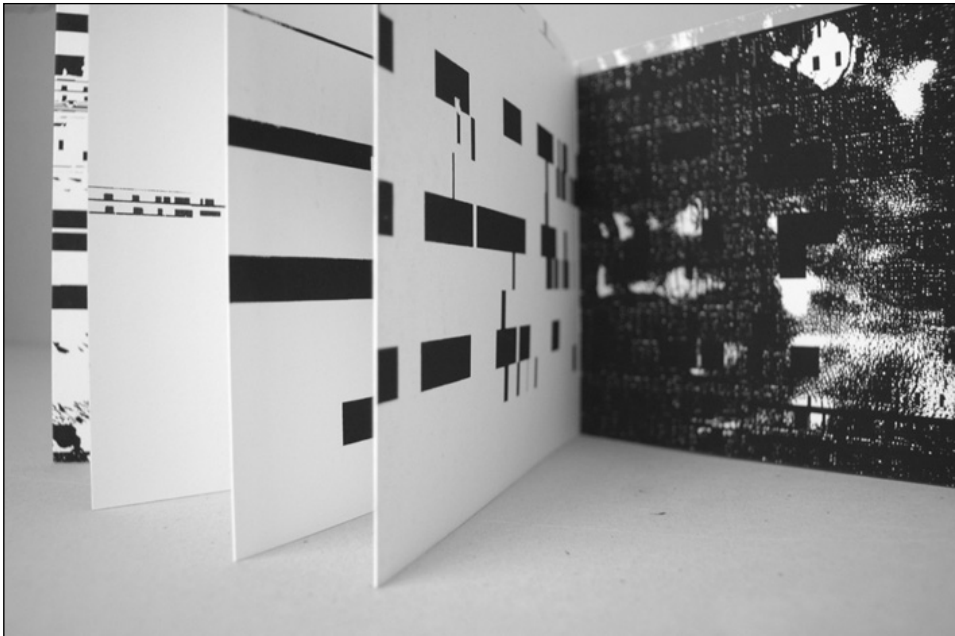
** A szöveg a kiállítás megnyitóján hangzott el. (Békéscsaba, 2007. január 22 – február 18.)

toznak. Érdekességük, hogy a domború nyomat valóban tapintható, s a vakok számára is lehetőséget nyújt a kommunikációra.

A kommunikáció a témája *A jelen és a múlt régészete* című sorozatnak is: a tegnap és a ma információ-hordozóinak találkozásáról és szükséges együttéléséről nem lehet kétsége az ún. civilizált világban élő embereknek. A régmúlt üzeneteit gyakran kövek tolmácsolják felénk, míg a friss információ többnyire a technikai berendezéseknek köszönhetően jut el ma hozzánk. Itt a grafikai megjelenítés alapját egy számítógépről szóló szakkönyv szövegének részlete adja, mely szintén a pars pro toto, a részlet az egész helyett elvén van jelen a művekben. Kétségtelen, hogy a két világ, a két civilizáció szükségszerű szimbiózisa alkotja a kiegyensúlyozott, teljes egészet.

A tárlatnak valószínűleg ezt a címet is adhatnánk: *Jelek és nyomok*; miután az alkotásokban az egyén, a kultúra, a legrágabban értelmezett civilizáció, valamint a természet által hátrahagyott nyomok és jelek határozzák meg a művek témáját, s ezek kapcsolatából alakul ki a releváns viszonyrendszer. Talán a legmarkánsabban a *Kódex/Kéz* című művésztkönyv lapjain látjuk ennek a viszonyrendszernek az alakulását: a szerző kézlenyomatának és egy véletlenszerűen kialakított kódnak együttes szerepeltetését, közös életét kísérelhetjük végig az első, majdhogynem félénk érintéstől a robbanáson keresztül a teljes egybeolvadásig.

Végül nagyon fontos megemlíteni, hogy Pézman Andrea képekben és fogalmakban gondolkodik, s képi nyelvezete egy-egy problémakörhöz kapcsolódik. Nem a látvány, a látható valóság az ábrázolás motívuma, témája és célja, hanem a vizuális gondolat, egy-egy probléma, olykor tisztán formai problémakör feltárása, megoldása. Manapság ritkán adatik meg, hogy elvi-művészeti problémákat megfelelő, magas igényű megformálásban szemléljünk. Itt a lehetőség.

Enteriőrkép Pézman Andrea egyik kiállításából

Corpus (2000; vegyes anyagok és technika; 200×150 cm)

Figyelő

Kolozsi Orsolya

A „kitanult látás” mellőzése Podmaniczky Szilárd: Idegpályáim emlékezete

Immár tizenkettedik kötetével jelentkezett 2006 őszén Podmaniczky Szilárd. Az *Idegpályáim emlékezete* című novelláskötet kiadásának módja egészen új, hazánkban eddig nem alkalmazott modellt követ, a szegedi író ugyanis, némileg belefáradva a hazai könyvkiadói működésbe, saját alapítványt hozott létre, s szövegeit ennek segítségével jelenteti meg. A Nyugat-Európában már működő és bevált modell Magyarországon egyelőre csak előzmények nélküli kísérlet, mely a későbbiekben esetleg mintaadó könyvkiadási móddá nőheti ki magát. E kiadási mód egyik legfontosabb jellemzője, hogy az alapítvány által gondozott és megjelentetett kötetek nem kerülnek bolti forgalomba, hanem közvetlenül az alapítványtól rendelhetők meg (érdemes szétnézni a színvonalas és gazdag www.podmaniczky.hu weboldalon). Ezenkívül fontos és rendkívül szimpatikus eljárása, hogy köteteit igyekszik minél közelebbről megismertetni potenciális olvasóival. A Podmaniczky Művészeti Alapítvány rendkívül sok felolvasóestet, könyvbemutatót szervez a teljes magyar nyelvterületen, a kiadott könyveket nem csak az elkészülésükig követi nyomon, hanem nagy hangsúlyt fektet azok utóéletére, a befogadók és a szövegek közötti személyes viszony kialakítására.

A 2006-ban Mikes-díjjal jutalmazott szerző legújabb prózakötete tehát irodalomszociológiai szempontból vizsgálva is kitüntetett pozíciójú alkotás. Ez a különleges státusz azonban más nézőpontból is biztosnak tűnik, hiszen ez Podmaniczky eddigi pályájának legszemélyesebb kötet, melyben minden kétséget kizáróan saját gyermekkorát idézi fel. Olyan kötet,

ahol a szerző/elbeszélő különbségtéves éppen ezért különösen nehéznek bizonyul. A könyv a *Novellák falusi gyerekkorról* alcímet viseli, tehát mind műfajilag, mind tematikusan igen határozottan definiálja önmagát. A megjelölés értelmében novellákat tartalmazó kötet két nagyobb egységre tagolódik, az első egy-egy gyermekkori élményt beszél el, a dinnyeszedéstől, a fáramászáson át, egy tehénrel való találkozás különös kalandjáig, melyek egytől egyig egy falusi kisgyerek történetei. A második rész rövidebb szövegeit egy-egy címszó (*Hó, Kultúrház, Mozi, Karácsony* stb.) szervezi egységbe, és az asszociativitásra támaszkodó technika segítségével hívja elő a rá vonatkozó emlékképeket, emléktöredékeket, így itt a Podmaniczky-írásokra olyannyira jellemző töredékesség, fragmentáltság lesz a meghatározó. A gyermekkor emlékei hol nagyobb, hol kisebb darabokban villannak fel, de az emlékezés természetes működésének megfelelően sohasem képesek egy valaha-volt teljesség visszaadására, csupán bizonyos hangulatok, benyomások érzékeltetésére. A szegedi író egyébként is otthonosabban mozog a rövidpróza világában – bár több rövidebb regénye is napvilágot látott már –, a terjedelmesebb regényekre jellemző nagyobb lélegzetvételi narratíva megalkotása kevésbé az ő terepe, a rövid

Podmaniczky Művészeti Alapítvány,
Szeged, 2006

skiccek, képek, jelenetek felfestésében viszont talán jelenkori prózairodalmunk legtehetségebb alkotója.

A gyermek-nézőpont érvényesítése sem teljesen új vonás, hiszen már az *Időntúli hétméteres* című regénytrilógia első két darabjában (*Anyák napalmja*, *Vénusz a Rózsadombon*) is meghatározó szerephez jutott. Fontos változás azonban, hogy míg ott ez a jellegzetes szemlélet inkább a szürrealitás és az abszurd irányába vezette a szövegeket, addig a legutóbbi kötet inkább a hagyományos felépítésű, könnyebben befogadható Podmaniczky-írások sorába illeszkedik. Az *Idegpályáim emlékezete* nem követel különösebben nagy befogadói erőfeszítéseket, de a humoros és poénokban gazdag írások sajátos „kétrétégűsége” nem csupán a szórakoztatás felől képződő elvárásokat elégíti ki, hanem lehetővé tesz olyan olvasatot, olvasatokat is, melyek jelentősebb elméleti kérdések mentén szerveződnek.

De visszatérve a gyermek-nézőponthoz, milyen hozadékaik vannak ennek? És biztosak lehetünk-e abban, hogy itt valóban egy gyerek beszél? Ez utóbbi kérdésre a válasz természetesen az, hogy nem. Az író nem is kísérli meg a gyermekhang imitációját, hanem világossá teszi, hogy a gyermekkori emlékeket felidéző tudat egy felnőtté. Az elbeszélő igyekszik rekonstruálni a régi történeteket, és az egykori nézőpontot is felidézi, de ezeken nyomot hagy a felnőtt reflexiója is, ezért valamiképpen, olykor nehezen szétválasztható módon egymásba játszik a két szemlélet. Az elbeszélői hang nem, de a gondolkodásmód a gyermekét utánozza, így olyan dolgokra csodálkozik és kérdez rá, melyek felnőttként már említésre sem méltatunk. Podmaniczky felteszi a gyermek szemüvegét és azon keresztül igyekszik láttatni a világot. A kötet kis hőst lenyűgözi a forgótárcsás mosógép, nem érti miért nem nő ki a galamb, ha elássuk a földbe és nem egészen biztos abban, hogy az állatok valójában nem állatbőrbe bújt emberek. A novellák a hétköznapi történetek fonákját mutatják be, így voltaképpen nem az események maguk az érdekesek, hanem azok a magyarázatok, melyeket ezekhez egy kisgyerek társít. Banális történeteink így válhatnak irreális, félelmetes vagy kacagtató elbeszélésekké egy olyan látásmódon keresztül, mely még nincs szabályozva, szűkítve a társadalmi

szocializáció által. A kisgyermek azonban nem csak az őt körülvevő tárgyi világot figyeli ezzel a szemlélettel, hanem a nyelvre is ezzel a „romlatlansággal” csodálkozik rá. A nyelvvel való játék, az állandósult szókapcsolatok, kifejezések kifordítása, új kontextusba helyezése a többi Podmaniczky-kötethez hasonlóan ebben a könyvben is kiemelt szerepet kap. Ezek a megoldások legtöbbször viccesek, ugyanakkor a nyelv működésének furcsaságaira, jellegzetességeire is felhívják a figyelmet. Jó példa erre a következő bekezdés: „A nővéred sem tudja, mikor jön apád, kérdeztem. Nem, mondta. A nővéred marhára hasonlít, mondtam. Figyelj, ha ezt megmondom neki, nem jössz holnap dolgozni. Mit mondasz meg? Hogy marhára hasonlít. Marhára hasonlít rád, úgy értem.”

A nyelvhez való különös viszonytal szoros összefüggésben áll a cím, mely amellet, hogy az emlékezés-tematikára és az érzékelés ösztönösségére is utal, egyben kapcsolatot létesít két, időben igen távoli szerzővel: Kazinczy Ferencsel és Tandori Dezsővel. Bár e két név és életmű szinte sehogyan sem hozható közös nevezőre, az bizonyos, hogy a nyelv megújítására tett radikális kísérleteikben mégiscsak fellelhető valamiféle hasonlóság. Így aztán nem véletlen, hogy a nyelvi leleményekben gazdag, a nyelv kérdéséről nem csak elméleti síkon gondolkodó, hanem a gyakorlatban is rendkívül sokat kísérletező szerző címadási gesztusával őket jelöli meg előképként.

A sokféle kérdést felvető, rendkívül szórakoztató kötet felfrissíti olvasóját azáltal, hogy kimozdítja megszokott pozíciójából és egy olyan nézőpontot kínál fel neki, ahonnan már nagyon régen nézte az eseményeket. Olyan látószöveget kölcsönöz befogadójának, melyből már meglevő tapasztalatai nélkül tekinthet a világra: a gyermekkor szemléletét. Ahogyan az elbeszélő fogalmaz a könyv utolsó lapján: „Kisgyermekként mindent addig élveztem, amíg nem hánytam tőle. Most már persze olyan vagyok, amilyennek innen, a kitanult látáson keresztül látom magam. Akkor nem volt kitanult látás. Csak belevesztés a habzsolásba, a fantáziám szabadon járt ismeretlen útjain. Hiányzik. Azt hiszem, hiányzik, ha hagyom.”

Lovász Andrea

Gyerek Vers Tan

Kiss Ottó: Emese almája

Kiss Ottó legújabb verseskötetéről a hátlapon szinte minden fontos dolog olvasható: „a versek a szerzőtől megszokott, szellemes és ötletes »svéd gyerekversek« hangnemben, ezúttal egy kisfiú hangján szólnak. Versek Atól Zs-ig, ősztől nyárig, az élet kis és nagy, komoly és komolytalan, jó és rossz dolgairól – és közben egy szerelem is kibontakozik...” Az *Emese almája* elsősorban gyerekekhez szól. És az elsősorban azért fontos, mert legalább anynyira felnőttekhez is szól – és nemcsak azért, ahogyan beszél (no persze, mert minél felnőttesebben viselkedik egy gyerek, annál mókásabb a felnőttek számára, szóval a disszonancia vicces: gyereknyelven felnőttül beszélni olyan „jópofa” meg „ennivaló”, de mindenképpen megmosolyogtató). Amit mond, az meg még érdekesebb, a felnőttek részéről nosztalgia meg kis irigykedés is: felnőttnyelven gyerekül tudni, ez sem nem semmi. Az alcím szerint (*Szép Szó Tár*) szép szavak tárháza a kötet: a kezdő- és záróvers keretként irányítja az olvasót, hogy miért és hogyan állnak sorban az *Abc*-ben a betűk, és végül, hogyan lesz belőlük „kicsi, de okos” *Zsebkönyv*.

Sorjáznak a szócímek, versek, és van egy jó kupac, melyekből mindenféle fontosat megtudhatunk a beszélőről. Hogy milyen ember (egyedül sokáig nem tud elaludni, néha durcás, és a jobb lábával jobban tud focizni), miket csinál az óvodában (mondjuk kap egy almát Emesétől, jól meghúzkodja a haját, háborúzik, puszilózik), milyen ember az anyukája (megbetegszik, és ezért neki sokáig külön ágyban kell aludnia), az apukája (gyerekkorában bélyegeket gyűjtött, és utál autót mosni), hova mennek kirándulni, meg ki az az Emese. A gyerekvilág fenomenológiája újra csak elvarázsolja az olvasót: a hétköznapi történetek generálta otthonosságon, biztonságérzeten túl valódi örömforrás az át- és beláthatóság,

a spekulatív értelmezések könnyed félresöp-
rése. A felnőttvilág neurotizáló ok-okozati viszonyrendszerének eltűnése a világ újrafelfedezésének szabadságát jelenti: Emese almája (a kibontakozó szerelem, a megtapasztalandó, tanulandó testiség jelentésmezőjén túl) az ártatlanság, gyermeki naivitás, őseredeti világ-fel-
térképezés képzeit is játékba hozza. Az a világ ez, ahol ami nevet adunk egy dolognak, az annak a neve. Minden történés egyaránt fontos, vagyis minden egyformán nem is fontos, vagyis inkább vannak azért az óvodáskorban külön legfontosabb dolgok, például a lányok (Emese!), és megnézni a „micsodáját, / amivel a lányok szoktak pisilni”. A gyerekkor mindennapi történéseiben összeálló világ pillanatképei azonban még korántsem elegendők egy teljes értékű teremtéshez; alapelvek kellenek a létezéshez és a berendezkedéshez (mondjuk, „a Himnusznál / mindig felállunk, / kényeret és zászlót pedig / soha nem dobunk ki. / A nagy szerint / ezek az alapelvek.”). Világértelmezés és erős filozófiai alapok vannak itt: szigorú etika, szilárd metafizika – némi teológiával. Kiss Ottó gyerekverseiben az a legnagyszerűbb, hogy túl tud lépni a gyerek-szaj-szintű szövegelésen, nem csak krónikák ezek a szövegek, hanem bennük hiteles világkép mutatkozik meg: kérdőjelekkel, kétkedéssel, valódi filozófiai megközelítésekkel. Itt nemcsak szövegel egy gyerek, és néha mond egy-két szelleme-
set is, mert éppen tehetséges az alkotója – lásd Kukorelly Endre törtnyelvű, dádógó, ennél fogva diribdarabosra sikeredett Samuját a hasonlóan hangolt *Samunadrág*ból. Itt

Pozsonyi Pagony Kft., 2006.

az olvasó szeme előtt teljes ember lép a színre: gondolkodik és érez, csupa kétség, csupa kíváncsiság, és csupa talány. Gyermekien bölcs, és felnőttesen naiv. (Kiss Ottó előző gyermekverskötetének címszereplőjétől, *Csillagszedő Máriótól* is tudjuk: „A mélység, az ugyanolyan, / mint a magasság. / Csak máshonnan kell nézni.”) Az Én-Az, vagyis „én és a többiek” (*Én*) öndefiníciójától a beszélő az Én-Te *Viszonyig* jut: személyes érintettség és személyesség mozgatja. Az élet dolgairól való töprengés nem hoz létre okoskodóan rideg passzusokat: az olvasó felnőtt leplezetlen csodálkozással olvassa, hogyan lehet mégis az élet dolgairól egyáltalán beszélni; csak ki-mondani kell. Persze „a nehéz dolgokról/ nehéz beszélni, / mert sokkal nehezebben / jutnak az ember eszébe, / mint a könnyű dolgok” (*Nehéz*). Mi az élet, és mi a halál? Milyen a mennyország? Milyen a tartalom nélküli forma? Mi az idő? És mi a jó? És mi a szép? – ezek a kérdések szépen sorban megjelennek, hol válaszokkal, hol azok nélkül. (Szerencsés, hogy az óvó néni is segít ebben, nyitottan hagyva a nagy kérdést: „Isten vagy a természet”.) Írhatnánk, hogy evidens módon egy gyerek világlátása az a mesék világlátása: magától értetődő. Nos, nem az. De hát ezt is tudjuk már: „a kérdések arra valók, / hogy megválaszolják őket. // A válaszok pedig biztosan arra, / hogy újabb kérdéseket/ tegyünk fel...” (*Kérdések*). Materializálódik az élet erdeje metaforája (*Erdő*), és kozmológiájában „a mennyország olyan, mint egy lyuk: / tele van levegővel, / hogy mindig tudjanak lélegezni az angyalok, / és sose haljanak meg” (*Mennyország*). A felnőttektől készen kapott etikai és esztétikai sémák, aranyigazságok mind újraértékelődnek, attól függően, hogyan működnek, megerősítődnek vagy sem. Ez a legnehezebb: határozott, biztos fogódzót, iránytűt találni, mikor mindent egyedül kell megérteni – még az sem biztos, hogy a mesékben „aki győz, az mindig jó”. És magyarázatot, emberi magyarázatot kell találni illogikus és gonosz dolgok meglétére is: hogy lehet az, hogy valaki madarakat lő le? Számító pragmatizmuson túl a személyes érintettség a mérce: jó dolog egy almát

megfelelni, és tényleg „adni a legjobb dolog a világon”, és „a szem a lélek tükre”, és nem igaz, hogy az idő gyorsan telik, mert „ha például a karácsonyt várom, / akkor lassan telik.” (*Idő*), és ugyan az a szép, „aki mindenkinek tetszik”, de Emese „csak erősíti a szabályt” (*Szép*). Minden jó, ha Emese van benne – és a *Jó* megfogalmazása már megint csak taoista bölcséket megszentényítő: „tudni azt, / hogy majd délután / Emesénél leszek, / sokszor ugyanolyan jó érzés, / mint délután Emesénél lenni.”

És van a kötetben egy másik kupac vers, amelyek magáról a nyelvről szólnak, elsősorban arról, hogy az mi mindenre jó: van anyanyelv, és van idegen nyelv, és van a szerelem nyelve – de ez megint csak Emese, mert „a szerelemben / benne van az Emese, / az Emesében pedig / benne van a szerelem” (*Szerelem*). A nyelvvel dolgokat lehet megnevezni – vagy dolgokat lehet teremteni? A neveket úgy aggatják rá a dolgokra, mint az emberekre a kabátot, vagy a nevek csak a dolgokkal együtt élnek? De lehet szavakat kitalálni, szavakat besorolni, szavakat nyújtani és szavakat keresni, mert a szavak kifogynak a szánkából – szóval csupa szó a világ. Egy gyerek világában sokszor csak szavak lötyögnek, jelentések nélkül, vagy összecsúsznak szavak, és így velük a dolgok is, és mágijája van a kimondott szónak (mondjuk hasfájást lehet vele gyógyítani), és dolgokká lényegülnek homályos szimbólumok meg metaforák, és új jelentést kapnak tudottnak vélt unalmas szavak. Így lesz a világban csuszoda és szállingó; űrhajóval lehet menni a Gutenberg galaxisra; mindenki, aki él, ringatózhat a vízen, hiszen az „az élővilág bölcsője”; élesztővel a tóba belefulladtat is életre lehet kelteni. És lehet a szavakkal játszani! Hol ér véget a nyelvfilozófia, és hol kezdődik a nyelvjáték – e hipotetikus kérdés-felvetés függvényében kell és lehet beszélni az *Emese almájáról*. Úgy játszani a nyelvvel, hogy az ne csak gyerekbeszédet és -gondolkodásmódot többé-kevésbé sikeresen imitáló elharapott meg összefércelt szókupacokat vagy szóvicceket jelentsen, hanem a többértelműségben, többjelentésségben megnyíló lehetőségeket kihasználva történet legyen belőle, mi több,

koherens világ épüljön e történetekből. A *Csap* című versben a csap két jelentésére épül a történet, hogyan csapta be anya apát (persze csak „játszásból”) úgy, hogy autómosás közben elzárta, majd megnyitotta újra a vízcsapot. Mégsem a zsonglőrszintű szódobálásról szól a vers, hanem arról, hogyan lehet örömet szerezni a „már nagyon rosszkedvű” apának – és közben valami nagyon fontosat is megtudunk a beszélő kisfiú mikrovilágáról: anya és fiú cinkos összeszemosolygásának lehetünk tanúi. Úgy játszani a szavakkal, hogy a játék önmagáért való gyönyörűségén túl a narrációban rejlő kalandot is megcsillogtassa, olyan teljesítmény ez, amelyik valóban ritka a gyerekírában. Hasonlóan telitalálat e tekintetben a *Rétes*: itt a megy-meggy szópár játszik egymással. Valójában azt példázza, hogy a már szokásos animisztikus látásmódon túl hogyan személyesül a nyelv, hogyan lesz világgá – az egocentrikus világkép a nyelv zűrzavarát is megszeli, az érintettség világot teremt, az esetlegesség, véletlenszerűség szilárd logikává lényegül: „A meggyes rétes /

közepébe mindig / meggyet tesznek, / mert így a rétes / könnyebben megy le / a hasamba”. A szavak tehát nem kívülről, önkényesen rakódnak a dolgokra, a nyelv úgy lesz világgá, úgy lesz megélhetővé, hogy nyelvjátékká és gyerekjátékká válik egyidejűleg: játékba vonva perszonalifikálódik, magyarázó elvként rendezi a kakofóniát. És rögtön megértjük, miért bácsi az iskola, mit üzennek a leveleken a fák, vagy azt, hogy ki beszél ízesen. Vannak a kötetben már evidens és merészen szellemes képzetársítások is: felnőttként is élmény újra felfedezni a különböző nyelvi regisztereket.

Felnőtt-gyerek nyelvek, világok, képek játszanak egymásba folyamatosan, s közben a gyerekként megírt és megértett és a gyerekként megélt nyelv zseniális játékká és alapvetően bölcs világgá alakul. És „külön köszönetként” a végére: Baranyai András illusztrátornak a kötethez nyújtott ismételt (*Szerintem mindenki maradjon otthon vasárnap délután!*) rendkívüli segítségével.

Konstruktörök (1985; olaj, vászon; 70×80 cm)

Bedecs László

Mennyivel könnyebb volna

Fecske Csaba: Első életem

Sokat vizsgált, mégsem kellően ismert az a folyamat, mely bizonyos szerzőket a kritikusok és ezen keresztül az olvasók figyelmének középpontjába sodor, másokat viszont az ismeretlenség homályában tart – legtöbbször a valódi teljesítménytől függetlenül. Az viszont biztos, hogy a kánonok hierarchiájának kialakulása és változása sok-sok szövegen kívüli eseménytől függ, és úgy tűnik, Fecske Csabának eddig nem volt szerencséje az e körbe sorolható, a részben tőle függetlenül megszülető szerkesztői, kiadói, kritikai döntésekkel. Mert bár nevét az irodalmi közvélemény, nagyszerű gyerekverseinek köszönhetően is, ismeri, ahhoz képest, hogy lassan a huszadik kötetének megjelenését várjuk, feltűnően keveset beszélnek és főleg írnak róla. Pedig új kötete is bizonyítja, hogy műhelyében egyenletesen magas színvonalú, konzekvens, felismerhetően egyedi nyelven író költészet születik, melyet egyáltalán nem lehet elintézni a másodvonalbeli költők népes táborának szánt legyintéssel.

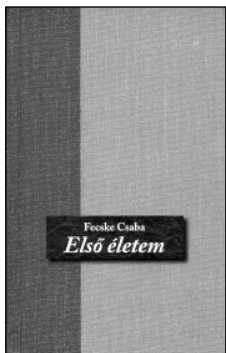
Fecske Csaba költészetének ugyanis van legalább két olyan síkja, mely a kortárs magyar lírikusok legmegbízhatóbbjai közé emeli. Az egyik a verseket szervező emlékezettechnika, mely a múlt képlékenységre, azaz az emlékekből felépülő identitás manipulálhatóságára

és esetlegességére hívja fel a figyelmet, a másik a nosztalgikus, mégsem érzélgős hang, mely hűvös bele-törődéssel tudja elfogadtatni az egyébként nagyon is súlyos veszteségeket és a halál fenyegetésének ál-

landó jelenlétét. Minden más költői eszköze ezeknek a céloknak a megvalósulását segíti. Így a központosítás nélküli írásmód, mely az érzelmek elrejtésére és a jelentésbeli bizonytalanságok kiélezésére szolgál, a sokszor egyszerű közlésekre szorítkozó beszédmód, mely különösen a szabad versekben érződik bölcsen távolságtartónak és a számtalan, a saját szövegbe ötletesen belesimuló, de mégis felismerhető idézet, melyek forrásai rendszerint a klasszikus magyar költészet legnagyobbjai és Fecske számára legfontosabbjai: Arany, Ady, Kosztolányi és József Attila.

A kötet értékelését kezdjük talán a reflektált és illúziómentes emlékezettechnika vizsgálatával. A versek jelentős része a múlt és a jelen, konkrétan a boldog gyermekkor és a keserves, betegségekkel terhelt jelen ütköztetésére épül. A múlt felidézésének szokványos toposzai közé azonban az emlékek megtartásért folytatott kilátástalan küzdelemre tett utalások szűrődnek be. Ezek a szövegek ugyanis tudják, hogy a múltból legfeljebb benyomások maradnak, apró történetek vagy történetmorzsák, névtelen arcok vagy arc nélküli nevek, melyeket nem lehet pontosan felidézni. A múltbeli eseményekre, érzelmekre vagy kapcsolatokra ráakódtak az azóta eltelt idők tapasztalatai, vagy épp elképzelt, netán másoktól hallott történetek is: „emlékszem én mindenre / mindenben mindig egyre”, olvasható a *Jó volt* című versben, majd ugyanott: „jó volt gyereknek lenni / már nincs belőle semmi” – ami akár azt is jelentheti, hogy nincsenek megfogható, tehát tárgyi emlékek és nincsenek, mert nem lehetnek a gondolatokban tárolt, örök-fényes emlékek sem.

Az emlékek ugyanis a ma termékei, a felnőtt szavaival megfogalmazott szövegek, melyek időről időre, bármily furcsa, még vál-

Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006.

toznak is. Fecske Csaba nagyon élesen meg is fogalmazza ezt: „mint levél a színét múltamat cserélgetem” (*Nyárutó*). Eszerint a múlt nem valami állandó, objektíven felismerhető történet, hanem nagyon is szubjektív, sokszor elfogultságtól és érdektől formált, sokszor külső mintákra ráaggatott mese, melyet természetesen mégis mindenki a saját „igaz” történetének gondolhat. A kötet eme sorát nagyon fontosnak, emblematicusnak érzem, a múltba néző versek kulcsának, mely után nem lehet a nosztalgikus hangot valamiféle kinyilatkoztató, magabiztos, a múltat és így a jelent is birtokló hangnak tekinteni. És ez a pozíció nagyon mai és modern is egyben, azaz mentes az illýési, Nagy László-i merev és zárt, a „költő felel”, azaz a költő tudja típusú, ma már kevésbé párbeszédképes öninterpretációktól. Valami hasonlóra utal az *Az lesz, ami volt* cikluscím is (a kötetben egyedül itt kitéve a vessző – bántó következtetlenség), azzal a különbséggel, hogy ehelyütt a múlt kitalálása, avagy újraalkotása már a jövőbeli döntésekre is hatással lévő eseményként értődik. A jövőre vonatkozó vágyak realitását ugyanis a múltbeli események alapozhatják meg.

A kötetbeli versek emlékezzetechikája egyébként sokszor a múlt-jelen-múlt sémára épül, magyarán egy emlékkal szembehelyezkedik egy jelenkori kép, majd a köztük megszülető feszültség egy újabb múltbeli esemény harmóniájában oldódik fel. Ez melleleg az idő már-már filozófiai problémáját is felveti, elsősorban az idő múlásának érzékelhetőségét. Különösen jellemző erre a nagyon izgalmas szemléletre a „nem az idő múlik ők múlnak el” (*Ők múlnak el*) sor, mely végül is azt az evidenciát mondja újra, hogy az idő örök, azaz akkor is lesz, amikor mi már nem leszünk, de ez azt is jelenti, hogy csak velünk, a mi életünk lepergésével múlik. Mi mérjük és számoljuk, ahogy számoljuk azt is, mennyi van még hátra: mennyi van még a nem halogatható halálig?

E kérdés nyers-direkt formái a halál megfogalmazhatóságát valódi költői feladatként jelenítik meg. Az olyan összetételek, mint „tolvaj halál” vagy „karvaly-halál” talán még

nem is érdemelnek külön magyarázatot, de a természeti képekbe oltott, a pusztulás törvényszerűségeit leíró képek már igen. Nem igazán eredeti, az olvasót mégis az újdonság érzésével megajándékozó megoldások ezek, melyekben sokszor a régi toposzok kelnek életre, például: „betöri a hold az ablakot” (*Üres házban*). Egyszerű kép ez is, mégis megrendítő és ropant érzékletes, félelmet, bizonytalanságot és kiszolgáltatottságot sugárzó. Hiszen a lakásunkat és a biztonságunkat őrző ajtók és ablakok is ugyanolyan könnyen betörhetők, mint amilyen váratlanul és hirtelen az éjszakával és így a Holddal azonosítható halál elérhet bármelyikünket. Van valami borzongató ebben a versnyitó sorban, amit épp az éjszaka megszülető félelmek és képzetek táplálnak. A védtelenség és a mindenséggel szembeni magány József Attila-i érzését hallom itt vissza, a parányiság és az állandó fenyegetettség képzetét.

A halál- és az elmúlásképek különös érdekessége azonban, hogy a költőt elsősorban test romlásának folyamata érdekli, amit a test énről való leválásának folyamataként láttat. A test romlásával párhuzamosan ebben a többször visszaköszönő elgondolásban a valódi én távozik a testből, hogy végül, a halál pillanatában teljesen el is hagyja. Akkorra a testből ócska tárgy marad, amit, miként a *Proszektúra* című vers leírja, szétdarabolhatnak, átrendezhetnek, minden méltóságától megfoszthatnak. A kötet talán legnagyszerűbb verse, a *Tanúid voltunk*, mely egy eltávozott emberhez szóló szöveget, épp a test halál előtti haláláról beszél: „nem éltél már csak elszenvetted / sorodat”. Az *út végén*, mely a haldokló apánál tett utolsó látogatás megrázó pillanatát verseli meg, hasonló felismerést tolmácsol: „nem találok szegény apámat / ez sem ő csupán elhasznált teste”. Az *Itt lenni nélkülem* cikluscím pedig egészében arra utal, hogy a betegségben már csak egy romlott, nem-valódi test van jelen, mely semmiben sem hasonló az énhez tartozó testtel. Sőt, a kötet cím is alighanem arra utal, hogy az „első élet”-nek nem a halál vet véget, hanem az öregedés – ezért lehet egyáltalán második életről beszélni, és nem a fel-

támadás egyébként szintén jelenlévő, az *Eleitől fogva* ciklus „istenes” versei által kifejezetten megtámogatott értelemben. És ha már itt tartunk: a valódi-test problémája azt a teológiai alapkérdést is felveti, hogy vajon hány évesek leszünk, milyen testünk lesz a feltámadáskor. Fecske Csaba ugyancsak nagy kedvvel és sok-sok ötlettel játszik ezeken a regisztereken is.

A „jelet hagyni” igénye pedig már csak egy, egyébként egyáltalán nem tét nélküli mellékszál, mely voltaképp arra az ugyancsak az emlékezet működéséről gondolkodtató kérdésre ad választ, hogy mi maradhat az emberből halála után. Az emléke, nyilván, de épp az imént láttuk, hogy a saját emlékezetünkkel mi magunk nem rendelkezhetünk. A szorongás oka az, hogy bár mindnyájan azt szeretnénk, hogy ránk mint szerethető emberre emlékezzenek, de nem tudjuk pontosan, mit kell ahhoz tennünk, hogy ez így legyen. És vajon hogyan emlékszünk mi magunk a hallottainkra? Miért van az – kérdez például a már említett *Tanúid voltunk* –, hogy mindenképp adósa maradunk a halottnak, és az első gondolatunk mindig az, mi mindent kellett volna megtennünk érte és vele, és hogy mennyire nincsenek vagy mennyire szálnalmasak azok az indokok, melyekkel mulasztásunk okát keressük.

Láthatjuk tehát, hogy a Fecske-versekben, még a szerelmes versekben is állandóan jelenlévő öregedés-, betegség- és halálélmény szinte egyetlen pillanatra sem hagy enyhülést (talán csak a *Casanovát beajánlják* jelent kivételt, bár ott is az elmúlásra fut ki a vers). Nem véletlen, hogy a kötetben legtöbbet emlegetett évszak az ősz, illetve a késő nyár. Ez az ugyancsak jól ismert, itt mégis termékenyen használt metaforika itt-ott megrendítő sorokat eredményez: „megöszült fű a fák alatt / éjszaka fagyott / egy álom elmosódó / szürke képei az ablakok” (*Elkezd kékleni*).

A kötetre jellemző nosztalgikus, az örökre elvesztett boldogságtól búcsúzó, elégikus beszédmód végül is azért lehet érvényes, tehát azért tudja elkerülni az érzelgősség vagy a közhelyesség csapdait, mert a versek rendre jelzik, hogy az elmúlást, minden emberi szomo-

rúsága ellenére, a legtermészetesebb dolognak tartják, a gyermekkort pedig egészében tökéletesnek, melyet nem lehetett volna jobban leélni, azaz nem merülhet fel hiányérzet vele kapcsolatban. Az a furcsa paradoxon rejlik tehát e versek mélyén, hogy bár gyerekek lenni jó, sőt a legjobb, mégsem lenne jó örökké gyerekeknek maradni, még ha a gondolkodás öríz is gyermeki képzeteket. Ezt láthatjuk például „az út végén egy angyal áll / hogy kövessem csak arra vár” sorban, mely kifejezetten játékos formában beszél a végről, azaz a gyerekkersek dikcióját idézik a vers ismerősen csengő, a magyar költészetben oly gyakori jambikus nyolcasai. De maga a kép is gyermeki: az angyal, aki vár ránk, már-már a karácsonyi képeket idézi.

Végül vessünk egy pillantást azokra a versalakító eszközökre is, melyek Fecske Csaba verseit egyedivé, felismerhetővé formálják. A központozás hiánya például régi eszköze e költészetének, de most is valódi kettősségeket szül, afféle „nem kell félnetek jó lesz”-típusú játékokat. Ez, valamint az enjambement-ok megfontolt használata épp annyi jelentésbeli bizonytalanságot szül, amennyi időről időre megakasztja az olvasást, és alkalmasint a szöveg szövegszerűségére, felépítettségére, stílusára hívja fel a figyelmet. Ráadásul a jellemzően nem különösebben bonyolult mondatszerkezetek ezzel az apró, voltaképp technikai megoldással más szintre emelkednek, a vers témái közé kerülnek. Vagyis a szókapcsolatok, illetve e kapcsolatok határának felismerését és a szöveg alakulásának követését várják az olvasótól.

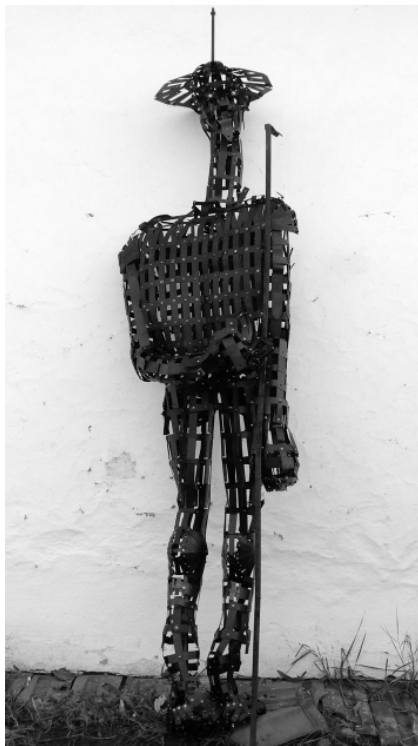
Az utolsó ciklus idézetjének, parafrázisai pedig azt mutatják meg, hogy a posztmodern költészet talán legfontosabb eszközét, a régiből újat író idézéstechnikát Fecske Csaba milyen magas szinten és milyen magától értetődően használja. Lényegében minden versében felfedezhetők efféle eljárások, de ebben a ciklusban sűrűsödnek olyan fokra, hogy az ottani versek legfontosabb eszközeivé válnak. Találóképpen az Arany-parafrázis: „száll a madár ágról ágra / libben a lét gyertyalángja / száll az idő sebről sebre / kopunk egyre fényesebbre” (*Neked szántam*), de a *Szeptemberi átírat* kifejezetten

virtuóz játékában is új életre kel az eredeti Kosztolányi-vers. A *Miskolcon jár az ősz* mint Ady-allúzió pedig öniróniájával emelkedik e verscsokor legjobbjai közé.

Érzékeny költészet tehát a Fecske Csabáé, mely vállalja érzelmeit és kiszolgáltatottságait is, és mindehhez nem, vagy csak ritkán hívja segítségül az irónia eltávolító gesztusait. Így azonban tényleg védtelenül áll a szembenézés fájdalmával szemben, de szerencsésen elkerüli az ehhez a pozícióhoz oly gyakran tapadó szín-padias gesztusokat. Nem hallgatható el azonban, hogy van a kötetben néhány gyengébb, Fecske pályakezdését idéző sor is. A „mezők arany hullámverése” például túlságosan köz-helyes kép, ráadásul az *Ezüst rét* című versben olvasva némi képzavart, vagy inkább tisztázatlanságot jelez. De ugyanebben a versben olvasható „a búzaföldön át vonat fut” sor is, melyet viszont giccsbe hajlónak érzek. A szerelmes versekben is egy már túlhaladott költészet-szemlélet köszön vissza, itt nincs meg sem az

érzelmek távolságtartó kontrollja, sem finom tragizálása, ami a gyerekkor emlékeivel vagy a halállal kapcsolatos versekben tapasztalható.

De ezzel együtt is egy igen jó színvonalú, kiegyensúlyozott, végig kézben tartott kötetet olvashatunk. Fecske Csaba komor, de nem komolykodó versei a múlt és a jelen kölcsönös kiszolgáltatottságát egészen eredeti módon gondolják újra, miközben átörökölt természeti képeket, jól ismert metaforákat töltenek meg új jelentésekkel. Fecske Csaba kiválóan ismeri a vers zeneiségében rejlő gyengédség lehetőségeit, és témaválasztásaival meg is erősíti költészetének ezt az oldalát. Tiszteletre méltó magabiztossággal tájékozódik a magyar költészet nyugatos hagyományában, biztos stílusérzékkel, gazdag formakultúrával írja immár negyedik évtizede verseit, melyek legújabb darabjai efféle emlékezetes sorokkal hívják olvasóikat: „darázs sír valahol messze / túl az Óperencián / két halántékom között félúton” (*Mese*).

Don Quijote (2005; vas, csavar, szegecs; 270×75×40 cm)

Fazekas Sándor

Máglya, mandulafából Csehy Zoltán: *Hecatelegium*

1. Bevezető

Csehy Zoltán, a Pozsonyban élő műfordító és költő nemrégiben új saját kötettel jelentkezett. A humanista irodalomtörténet munkása a korábbi években Janus Pannonius és Beccadelli verseinek fordítását is elkészítette; különösen elsőként említett vállalkozása nagy horderejű, hiszen a Janus-filológia eredményeit tükröző új magyar változat elkészítése már régóta sürgető feladat volt. Beccadelli erősen erotikus tartalmú költészetét ő tolmácsolta magyarul először, az itáliai humanizmus Magyarországon talán kevésbé számon tartott vonatásait közvetítve.

A Kalligram Kiadó gondozásában megjelent, reprezentatív kiállítású kötet a szerzőnek harmadik saját verseskötete. A száz elégiából álló gyűjtemény nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy a humanizmus költői elméletét és gyakorlatát összekapcsolja a posztmodern korszak mondanivalójával. Sok humanizmuskutató vallja, hogy a modernség utáni irodalomelméletek alapvető újdonságot nem hoztak a reneszánsz irodalomfelfogásához képest; sok mára kiteljesedett eszme gyökere ebben a művelődéstörténeti korszakban található. Csehy versei ebből az anyagból, a humanizmuson átszűrt antikvitás gazdag örökségéből táplálkoznak: egy olyan termékeny időszakból, amely az Alpokon túl talán éppen Magyarországon bukkant fel először, rövid idejű, ám annál gazdagabb virágkort megérve. Időről időre összezengeti egymással a klasz-

zikus irodalom toposzait és a jelen tapasztalatait, egyfajta hanyatlás-éthosz jegyében, amely egyaránt jellemezte a késő császárkor, majd a humanizmus embereit, illetve a posztmodern jelzővel címkézhető, szintén kulturális válságjelenségeket mutató korszakait. E dekadencia, amelyből talán a szlovákiai kisebbségi lét keserűsége is érezhető valamelyest, korántsem nyílt, reflektálatlan és naiv formákban nyilvánul meg, éppen ellenkezőleg: a sok játékos *facetiába*, pajzánságba, frivol mitológiahasználta rejtvébe, s toposzok mögé bújtatva jelentkezik. E rövid írás arra vállalkozik, hogy e sokrétű kötet néhány jellemző motívumát bemutassa. Ha ezenközben néhány frivolabb kifejezés is elhagyná a tollamat, az minden esetben a kötetből vett kifejezés lesz. Mentséget bőven találhatnék erre, mind a hazai, mind a világirodalom múltjából, s Csehy erőteljesebb megfogalmazású sorait is idézhetném. Balassi sorai jutnak eszembe a *Szép magyar komédia* ajánlásából: „nem tudom, milyen pór szemérmesség bánt bennünket, hogy azt szégyelljük, amellyel más nemzetek fiai dicsekednek”, azaz a szerelmi költészetet, amelynek, mint az idehaza is egyre inkább nyilvánvalóvá válik, az erotikus költészet szerves része. Még ha ezúttal a szókimondás határai valamelyest tágasabbak is a szokásosnál, talán ezen írás végére kiviláglik, miért: meggyőződéseim szerint ugyanis itt jóval többről van szó, mint pusztán felszínes stílusparódiáról. E keretek közt nem vállalkozhatok arra, hogy az utalásokat kimerítő részletességgel elemezzem, csak néhány markánsnak gondolt jellemzőt kísérlek meg bemutatni.

2. A keret: a fiktív humanista verseskötete

A szerző szerepjátékot játszva szólal meg: ez az első a számos tréfa közül, amelyet a hagyománnyal, a hagyományból úz. A reneszánsz

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2006

filozófia lélekvándorlás-tanát (amelynek végső forrása Platón) használja fel, hogy feltámaszson egy (általa kitalált) dekadens és pajzán humanistát. A versgyűjtemény egyes darabjaira is jellemző a kitalált és valós alakok kettőssége; a kitaláltak mögött az olvasó egy-egy valós, ma élő szereplőt sejt, míg az egykor élt humanistákhoz (különösen ilyen Janus, de rajta kívül Ovidius, Martialis vagy Aeneas Sylvius Piccolomini is) személyes olvasaton alapuló viszonyt alakít ki, amelyet a versek gyakran ironikus formában, s a kötet következő bekezdésben bemutatandó uralkodó narratíváján, az erotikán keresztül mutatnak be. Ebből a szempontból is emlékeztet a kötet egy humanista enigmára, találás kérdésre, hiszen nem mindig lehet egyértelműen eldönteni, hogy ki a kitalált, azaz a költő saját környezetéből származó, s humanista kódba ártírt jellemzésű figura, és ki a valóságreferenciális, saját művekkel rendelkező megidézett alkotó. Az olvasónak az az érzése támad, hogy Csehy tudatosan igyekszik fenntartani magának olyan radikálisan személyes tartalmakat, amelyek kifejeződése nem fölfejthető; ez persze veszélyeket is rejt magában, hiszen például ha kezdő költő lennék Csehy környezetében, alaposan megcsappanna az önbizalmam a sok kontár költőhöz írt orcázó vers olvastán, s azt találgatnám, vajon melyiket szánta nekem a szerző; mondhatom, egyikkel se járnék valami jól ez esetben, hiszen van olyan, amelyik csak a pocskondiázó megszólításig jut, s a mondandó többi részét az olvasóra bízva (XXXIX., *Egy versfáragóra*; talán ez a legdehonesztálabb megoldás), s van olyan is, amely a meglehetősen hosszadalmas művet (tisztesség ne essék szólván) a fosáshoz hasonlítja. A versek azonban nem a bárdolatlanság, hanem a humanista tréfálkozás hangulatát váltják ki, számtalan allúziójuk segítségével, amely sokat elvesznek a helyenként vaskos sértések éléből, szinte a kötet teljes időtartamáig megtartva a helyes arányokat a szórakoztatás és a tudós utalások között. Példaképpen legyen elég az XLVIII. darab, *Egy Pón túli mandulafához* című, alább komolyan is értelmezendő vers első két sora:

„Mandulabokrom, jaj, lombod ruhagönce le-
tépve,

csontváz gallyaidon ráncosodóban a bőr.”

A Janus által még fiatalon, felfeszlőző szexualitásban ábrázolt nimfa itt elhasználódott öregasszony képében lép elénk: az egyre halványuló humanista hagyomány allegóriájaként.

3. Erotika, pajzanság, szexualitás, frivolitás, és ami mögötte van

A kötet legszembeütőbb vonása a nyílt erotikum, amely a leggyakrabban játékos formában jelentkezik. Csehy műfordítói munkája során is sok ilyen regisztrert működtető munkával dolgozott, nem csoda hát, ha elsajátította ennek fogásait, olyannyira, hogy napjaink felfokozott, nyílt szexualitása magára ismerhet a humanista formanyelven írt költeményekben. Ezeknek csak kisebb része *facetia*, azaz olyan tréfa, amely kizárólag a mulattatást szolgálja; a darabok jelentős részében azt vehetjük észre, hogy a szexualitás metaforikájával egészen más dolgokról beszél a szerző, mint amit a vaskos sorok betű szerinti jelentése sugallna: a nemiség mögött irodalomértelmezésről, olvasásról, a hagyományhoz való viszonyról, annak újra- és továbbírásáról valló tartalmak húzódnak meg. A hagyományon belül talán a legmagasabban Janus Pannonius található, de az áterotizálás őt sem kíméli. Két versben is (XI, ill. XV.) megidézi a költőt, olyan személyként, akinek a teste talán még kíváncsibb számára, mint felolvasott versei. A szexuális utalások (mint a lírai én önkielégítése) mögött ismét irodalomértésre vagy alkotásra vonatkozó tartalom látszik meghúzódni. A játék tehát jól működik: nincs nyoma nehézkességnek, görcsösségnek a témák változatosságában, s az esetenkénti tematikus vagy motívus ismétlések sem teszik monotonná a darabokat, talán egy-egy motívumtól eltekintve; nézetem szerint talán túl sokszor rémisztgeti ellenfeleit azzal, hogy saját löcsével tömi be rágalmazó szájukat. E ponton azonban máris elhallgatok, hiszen a bárdolatlan kritikust is hasonló büntetéssel fenyegeti Rhodus ellen című versének (XXXVIII.) zárlatában:

„Fogd be a szád, fecsegő, és hagyd az ostoba feddést,

mert szádat betömöm: sejted-e már, mivel is?”

4. Politikusság

Egyszerre idézi a reneszánsz udvari ember és a mai kor politikai etikáját (vagy etikátlanságát) a kötet páros ajánlása, Hunyadi Mátyásnak és Szulejmán szultánnak címezve. A két szöveg egymás átirata, variánsa, tekintet nélkül vallási és politikai ellentétekre. Az egykori török uralkodónak címzett vers nem a kötet egyedüli iszlám világhoz kötődő darabja: több olyan vers is van, amely az iszlám földi élvezetekre hangolt életérzése és a reneszánsz életöröm összezengetését használja fel. Ez a kettős vers amellet, hogy szatirikus éle a politikai költészet felé irányul, egy érdekes kultúrtörténeti utalást is tartalmaz: a mikrohistória klasszikus munkájára, a Carlo Ginzburg által bemutatott alternatív világnézetre utal, amikor a keresztényeket a sajtban nyüzsgő kukacokhoz hasonlítja („férgek a sajt közepén”). A mikrohistória irányzata és a Csehy által használt egyik retorikai alakzat megvilágítja egymást: a szinekdoché, amely a részt jellemezve utal az egész tulajdonságaira, éppen azt teszi, mint a mikrohistória, amikor az uralkodó elit kultúrával szemben az elnyomott, alantának bélyegzett kultúra egy-egy fennmaradt esztől igyekszik következtetni az alsóbb néprétegek szellemiségére. A versek említett szinekdochéja azonos elem mindkét darabban:

„Csöpp a homok szeme, ám sivatag lakik ebben a csöppben,

csöppnyi por egy ember, ám a világ ura lesz!”

Talán nem túlzás, hogy ez a kultúrtörténeti szemlélet közel áll a költőhöz, aki fordításain túl verseivel is igyekszik árnyalni a humanizmusról alkotott képünket, éppen a nem szalonképes vagy delfinizált szövegek fordításával és e hagyomány újrárásával.

5. Párhuzamok

A kötet alapvonása az antik és humanista áthallásokban, idézetekben, átirásokban való tobzódás. A kötet XXXII. darabja a *Látogatás Plútónál* címet viseli, s a lukianuszi dialógusok és Dante *Isteni színjátékának* hatását egyszerre mutatja. Parodisztikusan kortévesztő hatású a disztichonokba foglalt vízió a jövő költőiről (a jövő itt a XV. századhoz, Csehy alteregójának, Pacificus Maximusnak az idejéhez képest értendő); elvonul előttünk nem csak Tasso vagy Shakespeare, hanem James Joyce is. A látomás magasztosságát ellensúlyozzák a lukianuszi részletek: Sybilla kéjsóvár öregasszonyként inzultálja a látomásba feledkezett Pacificust, aki a költészet következő századain való merengés helyett saját szexuális jövőjével kénytelen foglalkozni.

A kötet hetedik darabja a szexuális vágy eredetét magyarázza egy Platón *Lakomájából* származó, jól ismert történet segítségével: eszerint a férfit és a nőt Prométheusz egyetlen, négykezű, négy lábú lényként gyúrta agyagból, hogy aztán lázadásukért büntetve e furcsa lényeket, kettéválassa azokat férfivá és nővé, a két fél pedig azóta is egyesülni törekszik. Az újrárás az eredeti gondolatmenetet abból a szempontból is követi, hogy – akárcsak a kötet többi darabja – a beszélő mindkét nem iránti vonzódását tematizálja, a vaskos részleteket hangsúlyozva.

6. Dekadencia: a hagyomány és élesztője

A verseskötet egyik e szempontból nagyon érdekes darabjában a magyar humanista egyik legkanonizáltabb versének, a dunántúli mandulafácskához írott elégiának továbbírását adja (XLVIII. *Egy Pón túli mandulafához*). A hagyomány kiüresedésének, eltűnésének lírai rajzaként olvasva a verset, az megsokszorozza az eredeti jelentését, s az egykori hagyomány és mai hagyományozója ambivalenciát nem nélkülöző viszonyát látszik bemutatni. A mandula elégetése a hagyomány felhasználása és egyben dekonstrukciója is, amely nem nélkü-

lőzi a fájdalmat: a humanizmus öröksége egyre távolabb kerül a jelen emberétől, aki egészen más értékek felé törekszik, mint amelyet a régi korok eszményei sugallnak. Akárcsak a régi korok humanistái, Csehy is klasszikus értékek megőrzésére vállalkozott: ez az erős küldetéstudat a kötetben jelentős öniróniával és a

jelen problémáival való szembesítés igényével párosul. Úgy tűnik tehát, Csehy Zoltán kötetében, hogy követi az elődök nyomát, a pajzán tréfák és helyenkénti pornográfia mögött komoly tartalmakat is hordoz; egy vérbeli posztmodern humanista módján.

Bábjátékos (1997; olaj, farostlemez; 100×80 cm)

Orcsik Roland

„Mi ma”

Szerbhorváth György: *Vajdasági lakoma.*

Az Új Symposion történetéről

„Helyes a tudósok azon ítélete, hogy minden idők emberei *tudni* vélték, mi jó és gonosz, dicséretes és kárhózas. De az már a tudósok előítélete, hogy *mi ezt most jobban tudnánk*, mint bármikor.”

(Nietzsche)

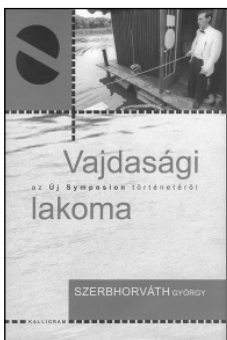
Hol volt, hol nem, az óperenciás tenger alatt, a Vajdaságban létezett egy folyóirat, az *Új Symposion*. Hatása mindmáig érezhető, ha nem is a magyar irodalom egészére, de egy bizonyos szeletkéjére mindenféleképpen. A még mindig meg nem írt történetéhez rengeteg legenda, anekdota, politikai botrány tapad. Ezek „átértékelésére” vállalkozott a vajdasági származású szociológus, publicista és esszéíró Szerbhorváth György. Jugoszlávia felbomlása óta párhuzamosan felbomlanak, lelepleződnek mindazok a mítoszok is, amelyek a jugoszlavizmussal voltak kapcsolatosak, így az *Új Symposion* is átértékelődik. Szerbhorváth művének megjelenése kisebb vitát kavart, elentmondásos fogadtatásban részesült.

A *Vajdasági lakoma* bevezetője szerint érkezett a lap megírásának története (14.). Ugyanakkor a szerző máris a következő oldalon visszavesz a lendületből: „A mai vajdasági magyar kultúra állapota miatt – az önreflexivitás, a kritikai dialógus és sok minden más hiányával jellemezhetjük – vállalkozásom alighanem legfeljebb »memoáriródalmon alapuló kultúr-történet« lehet, különös tekintettel a politi-

katörténeti szempontokra, nem sokkal több.” (15.) És amennyiben a könyvet elolvassa a politikatörténeti szempontok szízlékát összemérjük az irodalmi szempontokéval, egyet kell értenünk a

szerzővel: „története” nem az egészet, hanem csupán a politikai-ideológiai részt boncolgatja. A laptörténet bizonyos részeit megírták már, viszont nem született még meg a nagy egész, Szerbhorváth is felhívja erre a figyelmet: „Az *Új Symposion* történetének megírására több kísérlet történt ez idáig.” (19.). A mai történet/történelem-rekonstrukciós problémák alapján (lásd Hayden White, M. Foucault munkáit) viszont az ehhez hasonló metanarratíva lehetetlen. Csupán alfiókokat, mozgó könyvtárakat nyithatunk, ezek azonban nem összpontosulhatnak egy nézőpont, egy uralkodó ideológia zászlaja alatt. Szerbhorváth tehát az *Új Symposion* története kapcsán a könyvében elsősorban annak politika- és ideológiakritikáját nyújtja, s csak másodlagosan és szelektíven a lap művészetek iránti vonzalmának értékelését, illetve értelmezését.

Szerbhorváth mottóját Platón *A lakomájából* kölcsönzi, feltehetően két okból: egyrészt az ógörög lakoma vitafórum-jellegére utal (a folyóirat is innen veszi és alakítja át a saját elnevezését), másrészt a szókratészi kritikus, ideológialeplező ironiát idézi. A platóni dialógus alapján Szókratész mindenkin túlszárnyalásával, leszámítva Diotimát, akitől ő maga is tanul. Ám az általa elmondott Diotima-történet csupán mese, akárcsak *Phaidroszban* a kocsihajtó mítosza, és mesélés, hallomás útján terjed tovább (Derrida írt a platóni igazság meseváltáról, fiktitivásáról többek között a *Platón patikája* című tanulmányában). Szerbhorváth is hasonlóan inkább az emlékezetre hagyatkozik, a le nem írt, de az elmesélés útján terjedő történeteket adja tovább, saját kommentárja-

Kalligram Kiadó, Pozsony, 2005

ival fűszerezve (helyenként túl csípőse): „A visszaemlékezések ugyanis gyakorta beszédesebbek, mint a korabeli írások, illetve maguk a folyóiratszámok.” (15.) Viszont ebben az esetben hasonló helyzet előtt állunk, mint a süket telefonozáskor: mire hozzánk jut a forrásmondat, már egészen mást fog jelenteni, gyakorta nem is hasonlít az eredetire. Szerbhorváth is hasonló csúsztatásokat végez a könyvében, többször az általa vajdasági specialitásnak tartott önellentmondásba bonyolódva – önreflexivitás helyett. Így pl. a szerző több helyütt számon kéri a symposionistákon, hogy nem foglalkoztak a partizánok ’44-es, magyar-ellenes bosszúakcióival, majd a 223. oldalon már a következőképpen érvel: „Látni kell, hogy a sympósok nem azért vonhatók felelősségre – ráadásul és egyáltalában mit érünk el a felelősségre vonással? –, mert nem foglalkoztak a »valósággal«, hanem mert rossz következtetéseket vontak le. Vajon miért éppen a sympósokat kellene felelősségre vonni azért, ha már felelősöket keresgélünk? Mert a mai napig tart ez a lincshangulat, csak hol balról előznek a vádaskodók, hol jobbról.” Eszerint a sympós szerzők szoltak a partizánok bosszúakcióiról, csak éppen rosszul értelmezték azokat? Ezzel kapcsolatban Fekete J. József is kiemeli a kritikájában, Szerbhorváth megállapítja, hogy „ténylegesen egyik szerkesztőség (vagy nemzedék) sem foglalkozott az 1944-es vajdasági magyarellenos retorzióval, majd elidőzik Gion Nándor 1968-as *Testvérem, Joáb* című regényénél, amely emlegeti a bácskai vérbosszút [...]” (*Vajdasági könyvek tükre*). Az eszmei divatáramlatok kapcsán leszögezi: „A symposionisták **általában** [kiemelés tőlem, O. R.] az éppen aktuális, divatos áramlatok hatása alá kerültek.” (119.) Ezek alapján a gyanútlan olvasó minden sympóist divatvadásznak könyvelné el, majd néhány sorral odébb a szerző korrigálja kalapácsütésű mondatát: „bár ez sem mindenre igaz.” De máris a következő oldalon ekképpen „érvel”: „A sympósok – durván szólva – olykor a divatmajmolók majmolói voltak, a kurrens nyugati cuccokat azután vették föl, miután már a jugoszlávok is levetet-

ték azokat.” (120.) Itt most nemcsak az önellentmondásról van szó, hanem egy rendkívül felszínes csúsztatásról. Amikor Szerbhorváth a sympósokról beszél, akkor általánosítva használja ezt a fogalmat, mindenre vonatkoztatja (ez szinte végigvonul a könyvében, gyakran nem tudni, kire gondol kinyilatkoztatásra emlékeztető értékítéletei során). Továbbá nem támasztja alá szövegszerű bizonyítékokkal, hogy mit is majmolnak a sympósok. Ahogyan az sem világos, miért probléma a kurrens világirodalmi munkák közlése? Szerbhorváth kioktatása alapján minden folyóiratnak bele kéne gubóznia a saját nemzeti kultúrájába, el kéne zárkózni a szomszédos, másik kultúrától. A fáziskésésű divatmajmolásáról pedig annyit, hogy amennyiben megvizsgáljuk az akkori jugoszláv irodalmi mozgásokat, akkor azt látjuk, hogy párhuzamosan, egy időben haladnak velük, nincs semmiféle fáziskésésről szó (legfeljebb Szerbhorváthnak van ezzel problémája, amit érvelés híján hatásvadász, agresszív kijelentésekkel leplez). A neoavantgárd, preposztmodern irodalmi jelenségek mindenütt fellelhetők a ’60-as, ’70-es évek Jugoszláviájában, és az ex-jugoszláv irodalmak ezeket mindmáig nem vetették le teljesen (csak a szerb irodalomból említeném a ma is alkotó, és az *Új Symposion*ban közölt Slobodan Tišmát, Vladimir Kopickt, Jovica Acint, a nemrég elhunyt Vojislav Despotovot, illetve Dubravka Đurićot, Radmila Lazićot, a fiatalabb generációkból pedig Nenad Jovanovićot, Siniša Tucicot, Jelena Marinkovot stb.). Kérdés viszont, hogy amennyiben Szerbhorváth nem vállalkozik esztétikai, irodalmi szempontú elemzésre, akkor mi alapján von le erre vonatkozóan következtetéseket? Hasonlóan jár el akkor, amikor a sympós szerzők esztétikai színvonalat becsmerli, pl. az 1964-es *Kontrapunkt* antológia kapcsán csak annyit jegyez meg – mindeféle indoklás, elemzés nélkül –, hogy: „[...] a színvonal igen egyenetlen és gyakran minden vonatkozásban igen alacsony [...]” (62.) Mű-, illetve motívumelemzései gyakran vitatható szinten mozognak, mint amikor a Tolnai tenger-metaforáját konkrétan, földraj-

zilag értelmezi: „Inkább beszélhetünk arról, hogy a jugoszlávság és a Jugoszlávia hazaként való elfogadása tette lehetővé a tenger beemelését, tehát akár hazafias gesztusról is értekezhetünk (az Adria természeti szépségeiről meg most ne is szóljunk).” (59.) Tolnai gyakran szimultán módon használja a motívumokat a maguk konkrétságában és (olykor metafizikus, illetve költői) elvontságában. Amennyiben megnézzük – a nemcsak délszláv irodalmat idéző – *Első esszé* című Tolnai-esszét (amely éppen a '64-es *Kontrapunkt* antológiában is megjelent az első, '61-es *Symposion-mellékletes* közlés után), amit Szerbhorváth pusztán „nívósabb” jelzővel lát el, észrevehetjük, hogy számára a tenger metafora, és amennyiben az írással, a Tolnaira oly jellemző (verses) esszé-írással párosul, akkor heideggeri értelemben vett költői létmód is egyben. Ennek megsejtéséhez azonban elsősorban nyitottság szükséges. Nem csodálom, hogy Szerbhorváthnak ez nem sikerült, hiszen éppen a preconcepciói akadályozzák meg ebben, így képtelen pl. a Tolnai-féle irodalmat esztétikai, gondolati és költői síkon értelmezni. A probléma az, hogy amennyiben a Szerbhorváth-féle megközelítést követjük, akkor a tenger-motívumos sympós írások mind titoista, „hazafias” gesztusként foghatók fel. Márpedig elég nagy blödség volna ezt állítani Koncz István, Domonkos István, Tolnai Ottó, Brasnyó István, Böndör Pál, Fenyvesi Ottó stb. írásai kapcsán.

Szerbhorváth könyve sajnos hemzseg a hasonló félreértésektől, csúsztatásoktól. Most itt nincs mód a teljesség-igényű tárgyalásukra, kinagyításukra. Gyakran úgy tűnik, hogy a szerzőnek azért van szüksége ilyen ellenségre, hogy saját álláspontját minél markánsabban definiálja. Több esetben muszáj-herkulesként birkózik képzelt sympósaisal. Ilyen pl. az az izomszagú preconcepció, amikor az ember antropológiai minőségéről szól. Szerbhorváth szerint a sympósok legnagyobb baja az volt, hogy az embert eleve jónak fogták fel, és ez alapvető tévedés, mert nem voltak hajlandók belátni, hogy éppen ellenkezőleg: „[...] sohasem vált számukra kérdésessé, hogy az ember

talán mégsem eleve jó, és nem is biztos, hogy jóvá tehető. Mi ma, a balkáni tragédiák után, sokkal könnyebben észrevételezhetjük, hogy az ember inkább antropológiailag rossz, s nagyon nehezen nevelhető át, változtatható meg, sőt, mi több, errefelé, a Balkán ezen részén mostanság épp az a divatos elmélet, amely szerint a homo balcanicus antropológiailag rossz, bele van kódolva a népiértés, a bosszú, a vérengzés; az ember embernek farkasa, pont.” (131.) Érdekes, hogy Szerbhorváth korábban még divatmajmolóknak nevezte a sympósokat amiatt, mert a korban divatos eszmeáramlatok hatása alatt álltak, most viszont éppen ő az, aki a divatos elméletekre hivatkozva (az ember antropológiailag rossz – bár itt az sem világos, hogy egészen pontosan mire mire utal, célzó itt a szerző) marasztalja el őket. Nem is beszélve a „mi ma” gőgös elbizakodottságáról. Ha jobban megnézzük, nem történt itt más, mint egy kierőltetett antitézis felmondása. Ugyanakkor nem derül ki pl., hogy Domonkos István Skatulya Mihály nevű hőse a *Kitömött madár* című regényéből vagy az *Önarckép patkánnyal* c. elbeszélő hőse, illetve Végel László makrójának szereplői mitől lennének eleve jók (vagy rosszak)? Úgy tűnik, Szerbhorváth moralizáló felfogása nemcsak a politikai szerepvállalás értékelésénél, hanem az irodalmi értelmezésnél is kétséges. Emiatt az sem működik, hogy mivel szerinte a sympósok kivétel nélkül mind behódoltak a titói rezsimnek (amit időnként ő is megkérdőjelez pl. Végel László írásain eleméláza), ők is felelőssé tehetőek a későbbi véres balkáni események előre nem látásáért: „A hely (Jugoszlávia) szelleme őket is megkísértette, de a kilencvenes évek balkáni vámpírbájlján kiderült, mennyi mindent nem láttak abból a jugoszláviai valóságból, amelyet egykoron istenítették.” (212.) Ezzel kapcsolatban Parászka Boróka kritikusan észrevételezi: „Pedig az igazi leszámolás a kisebbségi illúziókkal az lenne, ha felismernénk: sok minden múlik egy szerkesztőségen, intézményen, de nem minden. Mert, és most tessék nagyon figyelni, a kisebbségi közösség nem totális közösség.” (*Kritika és etika*). Majd az irodalom politikai értelmezése

kapcsán Parászka kiemeli, hogy: „A cél nem az lenne, hogy politikailag hitelesítsünk vagy hiteltelenítsünk bizonyos szellemi műalkotásokat, hanem lássuk a befogadástörténetüket és hatástörténetüket. És reflektáljunk magunkra is mint befogadókra, a saját elvárásainkkal, kudarcainkkal, indulatainkkal együtt. (Ez marad ki leginkább ebből a kötetből)”.

A *Vajdasági lakoma* követi a sympós szerzők műveinek műfaji hibriditását, besorolhatatlanságát: a tudományos monográfia, máskor a publicisztika, gyakran pedig az ún. impresszionisztikus kritika, illetve az esszé eszközeivel él. Ez önmagában még se nem jó, se nem rossz. A *Vajdasági lakoma* rendkívül olvasmányos, regényes, mindentudó elbeszélői technikával megírt könyv, ugyanakkor épp ez a veszélye is. Mert könnyen elsiklik kifejtetlen gondolatok, felvetések mellett. Feltehetően azért, mert a mélyebb kifejtés lassítaná az olvasást. Ám stílusa nemcsak a saját okfejtéseit, hanem a gyanútlan, az *Új Symposion*-ról mit sem tudó olvasó befogadás-történetét is felfűszíréssé teheti. Ugyanakkor nem az olvashatósággal van a probléma. Csupán az öncélú, gúnyolódó mellébeszélést, a felületes érvelést, az irodalom politikai elkötelezettségű elemzését kérdőjelezem meg. Miként azt Parászka Boróka is kimutatja a már idézett kritikájában: „[...] nem veszi észre, hogyan csúszik vissza a bírált retorika korába, nyelvébe, és hogyan szól egy képzelt közösség nevében képzelt tekről, képzelt kényszerekről (és nagyon is valóságos bűnökről) »Symposionul«.”

A szóban forgó könyv mégis fontos, és az *Új Symposion* eddigi recepciótörténetében kikerülhetetlen tétel. A fenti, vázlatosan áttekintett negatívumok ellenére pozitívuma a jugoszláviai, és ezen belül a vajdasági magyar politikai nyilvánosságának aprólékos elemzése. Abban is egyetérthetünk a szerzővel, hogy: „Az Új Symposion története nem érthető meg a jugoszláviai nyilvánosság történetének ismerete nélkül” (23.) Csupán az *Új Symposion* ebbéli szerepének a kommentálásaival, az eltűlt általánosításával van időnként probléma. Annak ellenére, hogy a szerző sok dokumen-

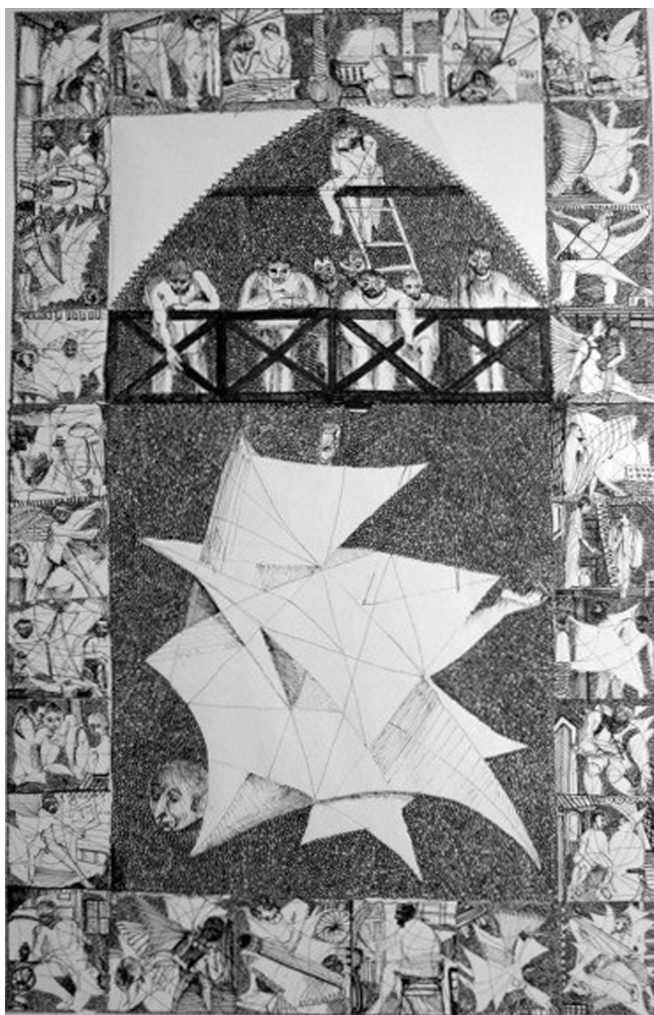
tumot feldolgozott, nem számolt azzal, amire Hayden White figyelmeztet: „Az elemzendő múlt és a dokumentumok elemzéséből keletkezett történelmi művek viszonya ellentmondásos: minél *többet* tudunk a múltról, annál nehezebb róla általánosságokban nyilatkozni.” Azonban mindenképpen hasznos és tanulságos azon sympósok politikai köpönyegforgatásának a bemutatása, akik később tevékenyen részt vettek a Sziveri-féle szerkesztőség szétverésében (is). Szerbhorváth ezt nagyon ügyesen, a dokumentumok összehasonlításával és elemzésével teszi meg. Ebben követi a Csorba Béla–Vékás János: *A kultúrtantá visszavág – a Symposion-mozgalom krónikája 1954–1993* (Újvidék, 1994) c. dokumentumgyűjtemény kronológiáját. Az ideológiakritika szempontjából viszont Losonc Alpár: *Kommentár? (Adalékok az Új Symposion szellemiségének értelmezéséhez)* (In: L. A.: *Hiányvonalakozások*, Forum, Újvidék, 1988) c. tanulmányát próbálja átgondolni, kritikusan, noha gyakran nem, vagy csak erőltetetten tud továbblépni Losonc ideológiakritikáján.

Szerbhorváth könyvének legjobban megírt fejezetei a '68-as kérdéssel foglalkozó rész, illetve a Sziveriék kálváriájának rendkívül finom elemzése. Az a gyanúm, hogy a Sziverigárda gyomorfelforgató szétverésének részletei még mindig homályban vannak előttünk, még mindig nem világos, hogy ki vagy kik álltak az egész mögött. Ez sajnos egy olyan történet, melyet újra és újra el kell mondani, az összes tanulságával együtt. Attól nem kell tartani, hogy megunjuk, mivel remélhetőleg elő fognak kerülni újabb és újabb izgalmas nyálánkságok, amelyek csak színesebbé tehetik az egyes szereplők elhomályosított játékait.

A *Vajdasági lakoma* összességében izgalmas, ám gyakorta felületes olvasmány. Az alcím ígérete ellenére nem a Sympó történetéről szól, mert ahhoz hozzátartozik az irodalmi, művészeti elemzés is. Attól tartok, amennyiben egy olyan olvasó veszi a kezébe, aki mit sem tud az egésztől, elmegy a kedve Koncz István, Tolnai Ottó, Domonkos István, Brasnyó István, Végel László, Maurits Ferenc, Böndör Pál stb.

műveinek olvasásától, a gazdag képzőművészeti anyag feldolgozásától. Pedig ezen szerzők munkái semmi esetre sem tehetők egy kalap alá a pártideológusok agitációival. Aztán az olvasó magát az *Új Symposion*t a legközelebbi könyvégetésekkor, Szerbhorváth szónoklása közepette, a tűzbe veti. Ám, ha előtte kézbe venné a könyvtárakban őrzött lapszámok némelyikét, elhelyezné azt a korabeli magyarországi szövegkörnyezetben, akkor talán meglepődne azon, hogy vidéken létezett egy folyóirat, mely kiállításában, igényes vizuális és irodalmi tartalmával mégsem hasonlítható

a vidéki, illetve a korabeli magyar irodalmi folyóiratokhoz. Sőt, hozzájárulhat ahhoz, hogy újraértelmezzük a centrum-periféria viszonyt, minek következtében módosulhat az irodalmi kánon jelenlegi arculata. Vagyis a *Vajdasági lakoma* csupán adalék az *Új Symposion* történetéhez, és lendületes stílusa ellenére érdemes egy lépésnyi távolságot tartani vele szemben. Ám egyik legfőbb érdeme mindenféleképpen az, hogy polemikus könyv, képes felkavarni az irodalmi állóvizet. Miként azt a többi róla szóló kritika is jól példázza.

Gondolatok a repülésről II. (1994; tus, toll, papír; 700×500 mm)

E számunk szerzői

Andó István (Békéscsaba, 1949) – Békés
 Angyalistván Ferenc-Odorics Ferenc (Hódmezővásárhely, 1956) – Szeged
 Bárczi Zsófia (Rimaszombat, 1973) – Érsekújvár
 Bedecs László (Budapest, 1974) – Budapest
 Berniczky Éva (Beregszász, 1962) – Ungvár
 Bogdán László (Sepsiszentgyörgy, 1948) – Sepsiszentgyörgy
 Csehy Zoltán (Pozsony, 1973) – Dunaszerdahely
 Elek Tibor (Nyíregyháza, 1962) – Gyula
 Fazekas Sándor (Szeged, 1975) – Szeged
 Fecske Csaba (Szögliget, 1948) – Miskolc
 G. István László (Budapest, 1972) – Budapest
 Háty János (Vámosmikola) – Budapest
 Hermányi Gabriella (Budapest, 1979) – Budapest
 Illia Mihály (Tápe, 1934) – Tápe
 Kiss Ottó (Battonya, 1963) – Gyula
 Kiss Szemán Zsófia (Salgótarján, 1964) – Acsa
 Kolozsi Orsolya (Budapest, 1980) – Szeged
 Kürti László (Vásárosnamény, 1976) – Mátészalka
 Lovász Andrea (Székelyhíd, 1969) – Szeged
 Merényi Krisztián (Karcag, 1970) – Budapest
 Mórítz Mátyás (Budapest, 1981) – Budapest
 Nagy Gergely (Budapest, 1969) – Budapest
 Nagy Katalin Erzsébet (Békéscsaba, 1963) – Békés
 Novotny Tihamér (Tata, 1952) – Tata
 Orcsik Roland (Becse, 1975) – Szeged
 Orosz István (Budapest, 1950) – Budapest
 Podmaniczky Szilárd (Cegléd, 1963) – Szeged
 Poós Zoltán (Battonya, 1970) – Budapest
 Tornai József (Dunaharaszti, 1927) – Budapest
 Turczai István (Tata, 1957) – Budapest
 Urbanik Tímea (Pécs, 1973) – Szeged
 Varró Dániel (Budapest, 1977) – Budapest
 Zalán Tibor (Szolnok, 1954) – Budapest

● *Bárka* 2007/2.

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonként. Kiadja a Békés Megyei Könyvtár.

Felelős kiadó: dr. Ambrus Zoltán. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Derkovits sor 1.
 Telefon: 66/530-206; 66/454-354/106. E-mail: barka@bmk.hu. Internet: www.barkaonline.hu

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László.

Alapítók: Cs. Tóth János (felelős kiadó), Kántor Zsolt (főszerkesztő),
 †Petőcz Károly (művészeti vezető)

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai előkészítés: Kovács Sándor

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 forint.

Terjeszti a LAPKER Rt.

„Meg nem rendelt” kéziratot csak nyomtatott formában, postai úton áll módunkban fogadni. Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.

Az előző számunk tartalmából

Gergely Ágnes, Falcsik Mari, Szentmártoni János, Karácsonyi Zsolt, Orcsik Roland, Iancu Laura, Tóth Krisztina, Bogdán László, Egyed Emese, Ferenczes István versei

Darvasi László, Hazai Attila, Bogdán László prózája

Középpontban Jónás Tamás: versei, beszélgetés vele, kritika a kötetéről

Kántor Lajos, Banner Zoltán, Kenéz Ferenc, Tőzsér Árpád esszéi

Tanulmányok Ruzicskay György festészetéről

Kritikák Gergely Ágnes, Szentmártoni János, Jónás Tamás, Tóth Krisztina, Hartay Csaba, Magyar Barna, Sass Ervin kötetéről és a *Mi a magyar?* című kötetéről

Bárka

Kéthavonta megjelenő irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat

Kedves Olvasónk, amennyiben folyóiratunk elnyerte a tetszését, legyen a szponzorunk és a megrendelőnk! Ha rendszeresen és biztosan hozzá akar jutni a Bárkához, töltsd ki ezt a megrendelőlapot és küldje el szerkesztőségünkbe! Ajándékozzon barátainak, rokonainak Bárka előfizetést! Köszönjük a bizalmát, a megrendelésben megnyilvánuló szimpátiáját és támogatását!

Címünk: 5601 Békéscsaba, Derkovits sor 1.

Megrendelem a Bárka című folyóiratot példányban.

Név:

Lakcím:

Aláírás:

Vélemény: